

KOHTAAMINEN VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVIEN IHMISTEN KANSSA
- Stereotyyppioita, uskomuksia ja myyttejä kuuroudesta ja viittomakielestä

Sanna Mäkelä

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevät 2004
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Mäkelä, S. 2004. Kohtaaminen viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa - Stereotyyppioita, uskomuksia ja myyttejä kuuroudesta ja viittomakielestä. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. 91 s.

Tämän tutkielman tarkoitus oli selvittää viittomakieltä taitamattomien kuulevien kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kanssa. Lisäksi tutkittiin, onko suomenkielisillä kuulevilla stereotyyppioita, uskomuksia ja myyttejä viittomakieltä käyttävistä ihmisistä ja viittomakielestä. Tutkielman tarkoitus oli saada kuulevia ja viittomakieltä käyttäviä ihmisiä ymmärtämään toisiaan ilman mahdollisia ristiriitoja. Stereotyyppisestä näkökulmasta tutkittiin, millaisia piirteitä liitetään viittomakieltä käyttäviin ihmisiin, pitävätkö tutkittavat viittomakieltä käyttäviä kieli- ja kulttuuriryhmänä vai vammaisryhmänä. Tutkimusaineiston avulla pyrittiin löytämään viittomakieleen ja kuurouteen liittyviä uskomuksia ja myyttejä.

Tutkimuksessa käytettiin laadullista tutkimusmenetelmää, ja aineisto kerättiin suomenkielisten opiskelijoiden (n=40) kirjoituksista, ja muutamaa opiskelijaa (n=3) haastateltiin teemahaastattelumenetelmällä. Tutkittavat koostuivat viittomakielen ja opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista. Tutkimusaineistoa analysoitiin teemoittamisen avulla.

Tutkimuksen tuloksien mukaan opiskelijat rinnastavat viittomakieltä käyttävät ihmiset kieliryhmiin ja vammaisryhmiin, ja heihin liitetään tietyt piirteet, jotka ovat viittomakielen käyttö, kuurous ja tietynlainen käyttäytyminen. Kohtaamistilanteissa viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kanssa opiskelijat kokevat yleensä arkuutta, koska heidän on vaikeaa ennakoida tilannetta, joka ei ole heille tuttu ennestään. Tutkimusaineiston mukaan kuurousmyytti on näyttänyt ohjaavan opiskelijoiden tietämättä heidän käyttäytymistään ja sanomisiaan. Ihmisten, jotka tulevat olemaan jossain määrin tekemisissä viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa, tulee tiedostaa omat uskomuksensa kuuroudesta, tunnustaa toisten erilaisuus ja kunnioittaa toisten itsemääräämisoikeutta.

Avainsanat: kulttuurien kohtaaminen, viittomakieltä käyttävä, kuuro, huonokuuloinen, kuurous, stereotyyppiat, uskomukset, myytit

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	KUUROMYKISTÄ MYÖHÄISMODERNIN AJAN VIITTOMAKIELISIKSI.....	8
2.1	Katsaus kuuromykkien menneisyyteen	8
2.1.1	Erlaisia konstruktioita, näkökulmia ja ulottuvuuksia kuuroudesta ...	10
2.1.2	Kuurot erilaisissa diskursseissa	14
2.2	Kuurojen yhteisö ja kuurojen kulttuuri	17
2.3	Myöhäismodernin ajan viittomakielinen.....	20
2.3.1	Viittomakieltä käyttävä, viittomakielinen ja kuuro.....	23
2.3.2	Viittomakieli myöhäismodernissa.....	25
3	KULTTUURIEN KOHTAAMINEN.....	27
3.1	Stereotypiat.....	29
3.2	Uskomukset	31
3.3	Myytit	34
3.4	Yhteenveto tutkimuksen tarkoituksesta.....	36
4	TUTKIMUKSEN KULKU	38
4.1	Aineiston keruu	40
4.1.1	Haastattelumenetelmän valinta.....	43
4.1.2	Haastatteluihin valmistautuminen	44
4.1.3	Haastattelut ja haastattelunauhojen purku	46
4.2	Aineiston analyysimenetelmä.....	47
4.3	Tutkimuksen kohdejoukon kuvaus.....	49
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	52
5.1	Opiskelijat kirjoittavat kokemuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa	52
5.1.1	Myönteinen suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin.....	53

5.1.2	Neutraali suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin	55
5.1.3	Arkaileva suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin	57
5.2	”Kommunikointi on (...) hankalaa, kun en osaa viittomakieltä”	60
5.3	Stereotypioita kirjoitusaineistossa	62
5.4	Haastatteluissa esille tulleita kokemuksia	65
5.5	Stereotypioita haastatteluaineistossa	68
5.6	Uskomuksia viittomakieltä käyttävistä ihmisistä	72
5.7	Myytti kuuroudesta ja viittomakieltä käyttävistä ihmisistä.....	74
5.8	Yhteenveto.....	78
6	POHDINTA	82
	LÄHTEET	86
	LIITTEET	
	Liite 1 Kirjoitustehtävä tutkittaville.....	90
	Liite 2 Haastattelurunko	91

1 JOHDANTO

Poika: “Oletko koskaan aikaisemmin ollut jonkun kuuron kyydissä?”

Äiti: “Juu, kyllä olen ollut. Kun sinä olit pieni. Tapasin yhden kuuron miehen ja hänen kyydissä pääsin silloin lähtemään kotiin. Kyllä minua silloin pelotti mennä hänen kyydissä kun en tiennyt kuinka hyvin hän osasi ajaa autoa.”

Poika: “Millainen tämä kuuro mies oli?”

Äiti: “Hän oli töissä lasinhiojana ja oli hyvin asiallinen mies. Mutta minä olin ennakkoluuloinen, enkä tiennyt uskallanko mennä hänen kyydissä kotiin.”

Edellä mainittu keskustelu käytiin viittomakielellä suomenkielisen kuulevan äidin ja viittomakielisen pojan välillä, poika oli juuri saanut ajokortin. Keskustelu käytiin muutama vuosi sitten ja sain siitä ajatuksen toteuttaa opinnäytetyön, jossa pyrin selvittämään kuulevien, ei-viittomakielisten kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Lisäksi selvittelen, onko kuulevilla stereotypioita, uskomuksia ja myyttejä viittomakieltä käyttävistä ihmisistä ja heidän kielestään, viittomakielestä.

Kuulevien kokemuksista tarkastelen kokemusten laatua: millaisia kokemuksia heillä on, milloin ja miten he tapasivat ensimmäistä kertaa ja millainen tilanne oli silloin. Onko tapaamisia ollut useita ja ystäväystyivätkö tutkittavat viittomakieltä käyttävien kanssa? Kuulevia määrittelen tässä tutkielmassani niin että heidän äidinkieltä tai ensikieltä ei ole viittomakieli. Olen itse viittomakielinen ja opiskelen Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella viittomakieliseksi luokanopettajaksi.

Viittomakielinen luokanopettajakoulutus viittomakielisille opiskelijoille aloitettiin ensimmäistä kertaa Suomessa syyskuussa 1998 Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opettajankoulutuslaitoksella. Silloin aloitti yhteensä 10 opiskelijaa, joiden äidinkieli tai ensikieli on suomalainen viittomakieli. Koulutus on heille pääosin samanlaista kuin yleinen luokanopettajakoulutus, mutta he opiskelevat viittomakieltä äidinkielenään ja suomi toisena kielenä on heillä sivuaineena. (Jokinen 2000b, 26.) Viittomakieliset opiskelijat opiskelevat yhdessä muiden saman vuosikurssin suomenkielisten opiskelijoiden kanssa, ja suomenkieliset luennot, harjoitukset, demonstraatiot ynnä muut sellaiset tulkitaan suomalaiselle viittomakielelle (Jokinen 2000b, 27). Toinen viittomakielinen opiskelijaryhmä aloitti opintonsa syyskuussa 2001, ja uusia viittomakielisiä opiskelijoita on yhteensä 10. Viittomakieliset luokan-

opettajaopiskelijat ovat kaksikielisiä ja -kulttuurisia, sillä heidän äidinkieltensä on suomalainen viittomakieli tai suomen kieli.

Viittomakieltä käyttävien ihmisten kohtaaminen ei-viittomakieltä käyttävien kanssa on verrattavissa tilanteeseen, jossa eri kulttuuria edustavat ihmiset kohtaavat. Viittomakieltä käyttävät voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia, joiden äidinkieli, ensikieli tai vieras kieli on viittomakieli (Jokinen 2000a, 79 - 81). Raja viittomakieltä käyttävien kuulevat tutkielman ulkopuolelle, koska tutkimuskysymyksen ei liity heihin. Viittomakieltä käyttäviä kutsutaan myös viittomakielisiksi, mutta tämän termin käyttö tutkielmassani on ongelmallinen, koska termi viittomakielinen on melko uusi ja huonosti tunnettu. Jokinen (2000a, 79 - 81) määrittelee artikkelissaan viittomakieliseksi henkilön, joka on kuuro, huonokuuloinen tai kuuleva ja jonka äidinkieli on suomalainen viittomakieli. Tarkemmin sanottuna viittomakieliseksi voi kutsua henkilöä, joka on oppinut viittomakielen ensimmäisenä kielenään ja se on hänen parhaiten hallitsemansa tai jokapäiväisessä elämässä eniten käyttämänsä kieli.

Viittomakieltä käyttävien kuurojen/huonokuuloisten ja kuulevien suomenkielisten kohtaaminen on sama tilanne kuin kahta eri kieltä ja kulttuuria edustavat ihmiset kohtaavat. Näissä kohtaamisissa on aina olemassa riski tulla väärinymmärretyksi viestinnän epäonnistuessa, mutta kulttuurien kohtaamisessa on kyse myös stereotyyppioista, uskomuksista ja ennakkoluuloista. Stereotyyppillä tarkoitetaan uskomusten järjestelmää, joka koskee jonkin ihmisryhmän jäsenten ominaisuuksia (Huttunen 1990, 12). Stereotyyppisestä näkökulmasta tarkastellen, millaisia ominaisuuksia tai piirteitä liitetään viittomakieltä käyttäviin ihmisiin, pitävätkö tutkittavat viittomakieltä käyttäviä omanlaisenaan kieli- ja kulttuuriryhmänä, vammaisryhmänä, vai millä tavoin viittomakieltä käyttävien ryhmää määritellään.

Uskomukset ovat sellaista tietoa, jota yksilö pitää totena tai melkein totena ja joka ei välttämättä tarvitse perusteluja (Katvala 2001, 25). Myytti sen sijaan on yleisesti hyväksytty uskomus, joka ei ole tosi (Combs 1979, 2). Myyttiä voidaan nimittää latentin merkitysstruktuurin tasoiseksi ilmiöksi, jolla tarkoitetaan sosiaalista piilotajuntaa ja joka koostuu yhteisön jäsenten toimintaa ohjaavista tiedostamattomista säännöistä (Karjalainen 1991, 10). Käyn dialogia tutkimusaineiston kanssa ja pyrin löytämään

siinä viittomakieleen ja kuurouteen liittyviä uskomuksia ja myyttejä. Kuurous tai huonokuuloisuus sekä viittomakielisyys ovat tärkeitä osatekijöitä, jotka vaikuttavat viittomakieltä käyttävien ja suomenkielisten kuulevien vuorovaikutuksen sujumiseen. Oleellista ei ole kuurojen tai huonokuuloisten kuulovamman vaikeusaste vaan se, että he käyttävät viittomakieltä ja tuntevat kuuluvansa joko osittain tai kokonaan viittomakieliseen kuurojen yhteisöön.

Aihetta vastaavia tutkimuksia ei ole tietääkseni tehty aikaisemmin, mutta aihetta sivuavia tutkimuksia ja opinnäytetöitä on tehty muutamia. Tutkielman tarkoitus on saada ei-viittomakielisten kuulevien kokemuksia yleiseen tietoon ja viittomakieltä käyttäviä ihmisiä ymmärtämään kuulevia paremmin. Lisäksi tutkielma tarjoaa ei-viittomakielisille kuuleville työkaluja omien viittomakieltä käyttäviin ihmisiin liittyvien käsitystensä ja ajattelutapojensa analysoimiseen.

Tutkielman aineisto on kerätty suomenkielisten opiskelijoiden (n=40) kirjoituksista, joissa he kertoivat kokemuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kanssa ja näkemyksiään viittomakielestä. Lisäksi muutamaa heistä (n=3) haastateltiin. Tutkittavat muodostuvat kahdesta eri ryhmästä. Ensimmäinen ryhmä koostuu viittomakielen opiskelijoista, jotka opiskelevat viittomakielen ohjaajaksi tai viittomakielen tulkiksi. Toinen ryhmä koostuu Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista, jotka opiskelevat luokanopettajiksi tai opinto-ohjaajiksi.

Tutkimuksen tuloksien mukaan opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat rinnastavat viittomakieltä käyttäviä ihmisiä kieliryhmiin ja myös vammaisryhmiin. Opiskelijoiden suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin on yleensä joko myönteistä tai neutraalia. Kohtaamistilanteissa viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa opiskelijat kokevat yleensä arkuutta, koska heidän on vaikea ennakoida tapahtumaa, eikä asioilla siinä tilanteessa ole selvää rutinoitunutta järjestystä. Kuurousmyytti on näyttänyt ohjaavan opiskelijoiden käyttäytymistä ja heidän lausumiaan ilman, että he ovat olleet siitä tietoisia.

2 KUUROMYKISTÄ MYÖHÄISMODERNIN AJAN VIITTOMAKIELISIKSI

2.1 Katsaus kuuromykkien menneisyyteen

Suomen viittomakieltä käyttävien ihmisten historiaa on tutkittu hyvin vähän, ja tiedot ovat usein puutteellisia, mutta Suomen viittomakielisten kuurojen yhteisön on katsottu syntyneen kuurojen opetuksen myötävaikutuksesta. Suomalainen kuuro Carl Oscar Malm perusti Suomen ensimmäisen yksityisen kuurojen koulun Porvooseen vuonna 1846. Suomen valtion ensimmäinen ylläpitämä kuurojen koulu perustettiin Turkuun vuonna 1860. Silloin koulun nimi oli *Turun Kuuromykkäin koulu*. Sinne C. O. Malm siirtyi myös toimimaan kuurojen opettajana. (Vuolle 1993, 55 & 79; Wallvik 2001, 98 - 105.) Turun kuurojen koulun perustamisen jälkeen perustettiin vähitellen myös muita kuurojen kouluja muualle maahan (Vuolle 1993, 80 - 83; Wallvik 2001, 110 - 123). Ennen C. O. Malmin aikaa Suomen kuuroille ei ole järjestetty mitään muodollista opetusta (Wallvik 2001, 97 - 98).

Suomen ensimmäinen kuurojen yhdistys perustettiin vuonna 1886 Turkuun. C. O. Malmin entinen oppilas David F. Hirn perusti kuurojen yhdistyksen muiden paikallisten kuurojen kanssa ja silloin yhdistyksen nimi oli *Turun Kuuromykkäin yhdistys*. Turun kuurojen yhdistyksen jälkeen perustettiin pian lisää kuurojen yhdistyksiä muualle maahan, kuten Helsinkiin, Vaasaan, Poriin ja Tampereelle. (Kaarninen & Raitanen 1999, 15; Wallvik 2001, 228 - 237.)

Suomen Kuuromykkäin liitto (nyk. Kuurojen Liitto ry), joka oli kuuromykkäin yhdistyksien kattojärjestö, perustettiin vuonna 1905, vaikka perustamisajatus syntyi kuvanveistäjä Albert Tallrothin aloitteesta jo vuonna 1896 (Kaarninen & Raitanen 1999, 22 - 23; Wallvik 2001, 237 - 238). 1800-luvulle oli ominaista nimittää kuuroja kuuromykiksi. Kuurot olivat itse halunneet vaihtaa nimitystä jo 1930-luvulla, mutta käytännössä nimen vaihtaminen oli pitkä prosessi. Esimerkiksi Tampereen kuuromykkäin yhdistyksen nimi vaihtui virallisesti vasta vuonna 1953 Tampereen Kuurojen Yhdistys ry:ksi, vaikka aloite nimenmuutoksesta tuli kuuroilta jäseniltä jo 1930-

luvulla. (Kaarninen & Raitanen 1999, 49.) Suomen Kuuromykkäin liitto nimi muutettiin Suomen Kuurojen Liitto ry:ksi vuonna 1950. Nimien muutoksen taustalla on ajatus siitä, että sana mykkä viittaa yleisemmin ihmiseen, jolla ei ole mitään kieltä, jolla kommunikoida. Kun sana kuuromykkä sai negatiivisemmän sävyn, 1940-luvulla suositeltiin jo sana kuuro otettavaksi yleisempään käyttöön. (<http://www.kl-deaf.fi/portaali/viittomakieli/viittomaindex.html>.)

Kuurojen omien yhdistysten lisäksi perustettiin myös kuurojen avustusyhdistyksiä, joiden päämääränä oli auttaa ja tukea kuuroja heidän asemansa parantamiseksi ja elinolojensa turvaamiseksi. *Turun Kuuromykkäin Auttajayhdistys* perustettiin vuonna 1897, ja sen jälkeen auttajayhdistyksiä perustettiin muihin kaupunkeihin. Auttajayhdistyksen toiminta oli monipuolista, sillä se auttoi kuuroja muun muassa saamaan lainoja tai apurahoja sairaustapauksissa, harjaantumaan ammattiin ja jakoi hautausavustuksia. (Kaarninen & Raitanen 1999, 148.) Auttajayhdistys muutti myöhemmin nimensä *Kuurojen Ystävät ry:ksi*, ja sen toiminta alkoi vähentyä kuurojen yhdistyksen toiminnan voimistuessa ja kuurojen elinolojen parantuessa. Auttajayhdistyksen kattojärjestö Kuurojen Ystävien Liitto lopetti toimintansa vuonna 1961. (Kaarninen & Raitanen 1999, 148 - 153.)

C. O. Malmin aikana kuurojen kouluissa käytettiin viittomakieltä opetuskielenä, mutta Malmin kuoleman jälkeen kouluissa siirryttiin käyttämään saksalaista puhemetodia eli oralistista metodia. Metodi oli osa oralismin ideaa saada kuurot oppimaan puhetta/kieltä ilman viittomakieltä. Oralismin perusidea on saada kuurot olemaan mahdollisimman paljon puhuvien kuulevien kaltaisia. Oralistinen metodi on väline tämän saavuttamiseksi. Käytännössä tämä tarkoitti, että viittomakielen käyttö kuurojen kouluissa oli ankarasti kielletty. Oralismi toimi useissa kuurojen kouluissa vuodesta 1900 alkaen 1970-luvulle saakka, ja Suomen kuurojen koulut olivat jakaantuneet puhe- ja kirjoituskouluiksi. Puhekoulut oli tarkoitettu oppilaille, jotka olivat pärjänneet puheopetuksessa, ja kirjoituskoulut oppilaille, jotka eivät olleet saavuttaneet hyviä tuloksia puheen oppimisessa. Huonokuuloiset oppilaat olivat niitä, jotka olivat pärjänneet puhekouluissa, ja osa kuuroista joutui kirjoituskouluihin. Viittomakielen käytön kiellon taustalla on ollut uskomus, että viittomakieli estää puhutun kielen oppimista, eikä viittomakieltä ole pidetty kielenä. Oralistinen opetusmenetel-

mä heikensi huomattavasti kuurojen mahdollisuuksia toimia tasavertaisena kansalaisyhteiskunnassa, ja vastapainona sorrolle kuurot kokoontuivat omissa yhdistyksissään, joissa he olivat vapaita keskustelemaan viittomakielellä. (Wallvik 2001.)

Viittomakielisiä ja kuuroja kieli- ja kulttuuriryhmänä on tutkittu Yhdysvalloissa 1960-luvulta lähtien, ja silloin käsitykset kuuroista ja viittomakielestä alkoivat muuttua (esim. Humphries 1996). Suomessa vastaavasti käsitykset kuuroista ja viittomakielestä ovat muuttuneet vasta viime vuosikymmenien aikoina (esim. Jokinen 2000a, 88).

Viittomakielisten kuurojen asemaa on vahvistanut viime aikoina esimerkiksi Suomen perustuslaki, jossa tunnustetaan suomalaisen viittomakielen asema. Suomen perustuslaki on säädetty vuonna 1919, mutta sitä muutettiin ja nykyaikaistettiin vuonna 1995, ja kielellisiä oikeuksia koskevissa perusoikeussäädöksissä mainittiin, että *viittomakieltä käyttävien (...) oikeudet turvataan lailla*. Viittomakielen tunnustaminen Suomen perustuslaissa on suuri askel kohti kielellistä tasa-arvoisuutta, ja viittomakielisiä pidetään nyt ensimmäistä kertaa kieli- ja kulttuuriryhmänä. (Lappi 2000, 72.)

2.1.1 Erilaisia konstruktioita, näkökulmia ja ulottuvuuksia kuuroudesta

Kuuroista on käytetty erilaisia termejä ja käsitteitä eri tieteenaloista ja eri konstruktioista ja näkökulmista katsottuna. Esimerkiksi sosiologit, kulttuuriantropologit, sosio- ja psykolingvistit pitävät kuuroja kieli- ja kulttuuriryhmänä, ja lääketieteen edustajat, kuten audiologit, kuulovammaisalan kuntouttajat ja puheterapeutit, pitävät kuuroja vammaisina, joita tulee parantaa erilaisin lääketieteellisin ja kuntoutusmenetelmin. (Ks. esim. Humphries 1996, 103 - 105; Jokinen 2000a, 88 - 89; Lane 1993, 73 - 81; Woodward 1989, 163 - 172.) Termit menevät osittain päällekkäin. On kaksi selvää vastakkaista kuurouteen liittyvää käsitystä: *audiologinen* ja *sosiokulttuurinen* sekä *sosiolingvistinen*.

Amerikkalainen tutkija Harlan Lane (1993) kirjoittaa artikkelissaan, että kuuroudella (deafness) on monta konstruktioita (construction of deafness), jolloin voidaan ymmär-

tää, että kuuroudesta on monia eri käsityksiä ja näkökulmia. Lane tarkoittaa konstruktiolla sosiaalista rakennelmaa. Käsitykset ja näkökulmat ovat riippuvaisia ajasta ja paikasta, eli missä ollaan ja millä tavalla ollaan tekemisissä kuurojen kanssa. Esimerkiksi Martha Vineyardin saarella viime vuosisadan alussa ja sitä paljon aikaisemmin oli yhtä paljon kuuroja kuin kuulevia, ja saarelaiset itse eivät tehneet eroa kuurojen ja kuulevien välillä. Saarella kommunikoihin pääasiassa viittomakielellä riippumatta siitä, oliko toinen henkilö kuuro vai kuuleva. Lane totesi, että kuurous ei ole yksilöllinen, vaan sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ilmiö. Nykyään on vallalla kaksi erilaista konstruktiota kuuroudesta: vammaiskonstruktio (the disability construction) ja vähemmistökonstruktio (the minority construction). (Lane 1993, 74.)

Vammaiskonstruktioista katsottuna kuuroja pidetään kärsivinä, ja kuulon puuttumista voidaan pitää menetyksenä, sairautena tai vammaana. Kuuroja pidetään hiljaisina ja kyvyttöminä pärjäämään normaalisti elämässään. Vähemmistökonstruktioista katsottuna kuuroilla on oma kieli, viittomakieli, sekä historia, kulttuuri ja sosiaalinen yhteisö. (Lane 1993, 74; myös Jokinen 2000a, 88 - 89.) Kuulovammaisalan ammattilaiset, kuten audiologit, puheterapeutit ja kuulovammaisten erityisopettajat, ovat ylläpitäneet vammaiskonstruktioita, sillä he ovat työskennelleet kuulo-ongelmien parissa ja tekevät omalla tavallaan kuuroista vammaisia (Lane 1993, 75).

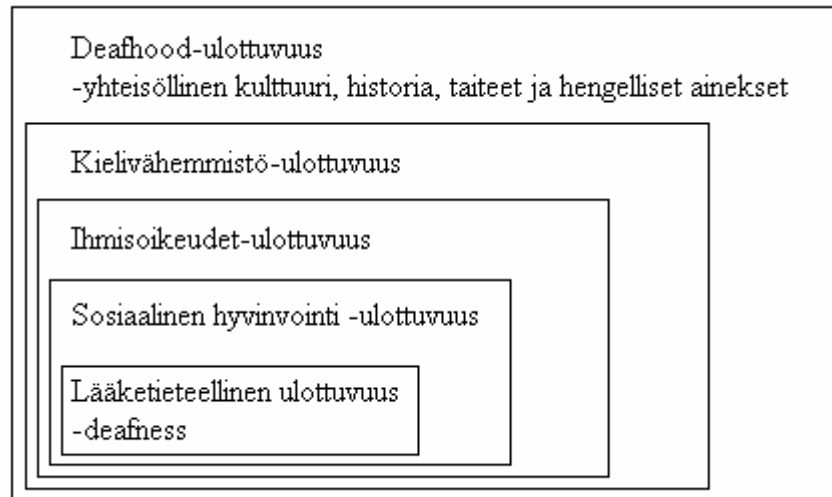
Jokinen (2000a) on vastaavasti selittänyt käsitettä *sosiokulttuurinen näkökulma kuurouteen*, jolla tarkoitetaan suhtautumis- ja käsitystapaa, jossa kuuroutta lähestytään sosiaalisesta, lingvistiksestä ja kulttuurisesta näkökulmasta. Lääketieteellisestä ja vammaisnäkökulmasta käytetään termiä *kliininen-patologinen näkökulma*, jonka toi tieteelliseen keskusteluun Woodward (1989). Tällä tarkoitetaan kuulevan valtaväestön muodostaman yhteiskunnan määritelmää, jonka mukaan kuurot ovat vammaisia. Määritelmän viitekehys on lääketieteellinen. (Jokinen 2000a, 88 - 89; Woodward 1989, 163 - 172.)

Lääketieteellisen näkökulman mukaan kuuroudella (deafness) tarkoitetaan audiologista olotilaa, yksilön kuulon vajautta. Lääketieteellisessä viitekehyksessä kuurous on kuulovammaisuutta, jota pyritään lievittämään ja parantamaan lääketieteellisin keinoin. Brittiläinen tutkija Paddy Ladd (2003) on luonut käsitteen Deafhood, jolla ei

ole vielä täsmällistä suomenkielistä vastinetta. Sillä tarkoitetaan prosessia, jossa kuurojen yhteisöllinen olemus todentuu. Viittomakieltä käyttäville kuuroille, jotka ovat olleet syntymästä saakka kuuroja tai jotka ovat menettäneet kuulonsa varhaislapsuuden aikana, kuulon puuttumisella ei ole merkitystä, sillä heillä on käytössään oma yhteisö ja kieli. He ovat luoneet kielellisen ja kulttuurisen ympäristön, jossa he voivat olla ja elää. Deafhood ei ole staattinen käsite niin kuin kuurous lääketieteellisessä viitekehyksessä, vaan se on prosessi, jossa viittomakieltä käyttävät kuurot selittävät itse itseään ja toisiaan, omaa olemassaoloaan maailmassa ja suhdettaan muihin ihmisiin. Siinä viittomakieltä käyttävät käyvät jatkuvasti dialogia omasta olemassaolostaan ja reflektoivat erilaisia käsityksiä ja tulkintoja kuuroudesta. Deafhood-käsitteellä tarkoitetaan laajempia ulottuvuuksia kuurouden käsitteeseen deafness verrattuna. (Ladd 2003, 3, 14, 81.)

Kuurouteen (Deafhood) kuuluu yhteisöllinen kulttuuri, historia, taiteet ja hengelliset ainekset. Muita kuurouteen liittyviä ulottuvuuksia ovat kielivähemmistö, ihmisoi-keudet, sosiaalinen hyvinvointi ja lääketieteellinen ulottuvuus (deafness). (Ks. kuvio-
ta 1.)

Käsite Deafhood on syntynyt arkipäiväisessä kamppailussa kuurouden kapea-alaisen näkemyksen asettamissa ehdoissa. Esimerkiksi oralistinen opetusmenetelmä sulkee viittomakielen ja kuurojen kulttuurin kuurojen lasten opetuksen ulkopuolelle, ja samalla suljetaan mahdollisuus katsoa kuuroutta laajemmin erilaisista ulottuvuuksista käsin sekä Deafhood-käsitteen avulla. (Ladd 2003, 329.)

Kuvio 1. Kuurouden erilaiset ulottuvuudet (Ladd 2003, 170).

Muut ulottuvuudet kuin lääketieteellinen ulottuvuus kuurouteen eivät näy tai niitä ei koeta, mikä on seurausta viittomakielen syrjinnästä ja siitä, että kuuroutta ei pidetä kielenä ja kulttuurina. Näin ollen ohennetaan kokonaisvaltaista näkemystä kuuroudesta. Viittomakielen syrjinnän seurauksena on, että viittomakieltä käyttäviä ei pidetä kielivähemmistönä ja loukataan kuurojen ihmisoikeuksia. Tässä vallitsevassa ilmapiiirissä viittomakieltä käyttävät ihmiset eivät voi hyvin.

Deafhood-käsite kattaa kaikki mikä kuuluu kuurouteen, mutta kuurous (merkityksessä “deafness”) rajoittuu pelkästään lääketieteelliseen viitekehykseen. Muissa kuurouteen liittyvissä ulottuvuuksissa, esimerkiksi kielivähemmistö-ulottuvuudessa, voi ilmetä kielellistä sortoa (mm. viittomakielen kieltäminen kuurojen opetuksessa), jolloin kuuroutta lähestytään käsitteellä “deafness”. Jos viittomakieli on sallittu, niin asiaa ei enää ymmärretä deafness-käsitteen avulla vaan myös Deafhood-käsitteen avulla. Deafness-käsite on rajoittunut lääketieteelliseen viitekehykseen, mutta se on myös muissa ulottuvuuksissa ilmiö, joka on seurausta lääketieteellisestä näkemyksestä kuurouteen. Kuurojen kulttuuri ei olisi olemassa ilman kuulevia, sillä kuurojen kulttuuri (Deafhood) on syntynyt vuorovaikutuksessa valtaväestön kanssa.

2.1.2 Kuurot erilaisissa diskursseissa

Kun kuuroille vanhemmille syntyy kuuro lapsi, hän omaksuu ja oppii viittomakielen kuuroilta vanhemmiltaan ja saavuttaa näin syntyperäisen kompetenssin kielitaidossaan. Lisäksi hän omaksuu vanhempiensa kulttuurisia uskomuksia ja kulttuurista käyttäytymistä. Koulussa hän toimii kieli- ja kulttuurimallina muille kuuroille lapsille, joilla on kuulevat vanhemmat. Puhuttaessa kuurosta tarkoitetaan usein jonkinasteista kuulovammaa, mutta tämä ei ole ainoa kriteeri kuurona olemiselle. Kriteeri on myös se, että ihminen samaistuu toisiin kuuroihin ja käyttäytyy samalla tavalla kuin muutkin kuurot. (Padden 1989, 8.)

Huonokuuloisuudella tarkoitetaan laajasti eriasteista kuulovammaa. Henkilö voi kuulla hyvin, kohtuullisesti tai huonosti esimerkiksi puhelimesta. Huonokuuloisen voi kuulla ja puhua, mutta hän ei välttämättä aina kuule kaikkea tarkasti. Huonokuuloiset ovat kuurojen ja kuulevien ihmisten välissä, sillä he kuulevat jonkin verran ääntä niin kuin kuulevatkin, mutta kaikkea ääntä he eivät kuule niin kuin eivät kuurotkaan. Näin huonokuuloiset ovat ikään kuin kahden eri maailman välissä. Maailma voi olla joko kuurojen tai kuulevien maailma. Huonokuuloiset muodostavat hyvin laajan ja heterogeenisen ryhmän, sillä toiset (useimmiten lievästi huonokuuloiset) ovat assimiloituneet valtaväestöön ja puhutun kielen puhujiksi eivätkä käytä viittomakieltä lainkaan, kun taas toiset (vaikeasti huonokuuloiset) saattavat käyttää viittomakieltä kommunikaatiossa. Kun huonokuuloisen kutsuu itseään kuuroksi, vaikka hän on oikeasti huonokuuloisen, hän tunnustaa kuulokyvyn rajallisuuden ja viittomakielen omaksi kielekseen. Paddenin ja Humphriesin (1988) mukaan käyttämällä nimitystä kuuro (Deaf) huonokuuloisen kantaa kuuro-leimaa, joka on pysyvä. Kun luokitellaan kuuroja tai huonokuuloisia omiin kategorioihin, täytyy ymmärtää samalla missä kontekstissa luokittelu tehdään ja mitkä ovat niin sanottujen leimojen kulttuuriset merkitykset. (Padden & Humphries 1988, 51.)

Englanninkielisissä maissa kuurot ja huonokuuloiset voivat kutsua itseään kulttuuriseksi kuuroksi (Deaf tai Culturally Deaf), jos ovat varttuneet viittomakielisessä kasvuympäristössä, tai kuuroksi (deaf). Käsitettä kulttuurisesti kuuro (Deaf) käytetään

kieli- ja kulttuuridiskurssissa ja käsitettä kuuro (deaf) pääasiassa lääketieteellisessä diskurssissa. Kuurojen vanhempien kuulevat lapset kutsuvat itseään CODA:ksi (Children of Deaf Adults), mutta myös samalla kulttuuriseksi kuuroksi (Deaf) (Ks. esim. Davis 1995, xvii - xviii; Preston 1994). Timothy Reagan käyttää artikkelissaan termiä kulttuurisesti ja sosiaalisesti kuuro (culturally and socially Deaf), jolla tarkoitetaan kuuroa, joka on sosiaalistunut kuurojen yhteisön jäseneksi ja omaksunut viittomakielen ja sen kautta kuurojen kulttuurin (Reagan 1990, 75 - 76).

Jurvainen (2002) on tutkinut sosiaalipsykologian pro gradu -työssään diskursianalyttisessä viitekehyksessä suomalaisten kuurojen ryhmää, joka on tuottanut sanoilla ja lausumilla itsensä syrjitystä ja alistetusta vammaisryhmästä yhdeksi suomalaiseksi kieli- ja kulttuuriryhmäksi. Jurvainen käytti tutkimusaineistona Kuurojen Lehden pääkirjoituksia vuosilta 1949, 1959, 1969, 1979, 1989 ja 1999, ja hänen tutkittavanaan oli kaksi pääkirjoitusta kultakin vuodelta. Tutkimuksen tuloksena tunnistettiin neljä diskurssia: tasa-arvoisena mutta erilaisena -diskurssi, kuurous kielenä ja kulttuurina -diskurssi, kuurot kansana -diskurssi ja poliittinen diskurssi. (Jurvainen 2002.)

Tasa-arvoisina mutta erilaisina -diskurssi ja kuurous kielenä ja kulttuurina -diskurssi tuottavat uusia merkityskonstruktioita kuuroudelle ja kuurojen ryhmälle. Tällöin kuurojen ryhmä merkityksellisti ja uudisti ryhmänsä määrittelyjä. Ryhmä etsii ja tuottaa sosiaalisesti positiivisemmin arvotettua ryhmäidentiteettiä. Kuurous (ei-kuuleminen) merkityksellistettiin rikkaudeksi. Kuurot kansana -diskurssilla on samanlaista merkityksenantoa kuin edellisillä diskursseilla. (Jurvainen 2002, 52, 55.)

Tasa-arvoisina mutta erilaisina -diskurssissa kuurojen ryhmä hakee olemassaolon oikeutusta erillisenä ja omanlaisenaan ryhmänä. Diskurssi on esiintynyt 1940-luvulta alkaen. Ryhmä on alkanut kyseenalaistaa kuulevan enemmistön positioinnit, ja kuulevat ovat muuttuneet vuosikymmenien aikana avuntukijoista ja ymmärtämyksen antajista syrjijöiksi, ihmisarvon loukkaajiksi, vallanpitäjiksi ja ymmärtämättömiksi. (Jurvainen 2002, 52 - 53.)

Kuurous kielenä ja kulttuurina -diskurssissa ryhmä pyrkii sanoutumaan irti mykkyys-

ja rajoittuneisuusdiskurssista ja rakentaa uutta diskurssia, jossa kuurous ja kuurona eläminen merkityksellistyy kielestä ja kulttuurista käsin. Tämä diskurssi on esiintynyt 1960-luvulta alkaen. Diskurssissa ryhmä asettuu vähitellen puolustamaan ja hakemaan arvonantoa aiemmin häpeällisenä pitämälleen viittomakielen käytölle. Viittomakielen pohjalta ryhmä alkaa rakentaa uutta identiteettiä kieli- ja kulttuuriryhmänä. (Jurvainen 2002, 53.)

Kuurot kansana -diskurssi on kietoutunut edellisiin diskursseihin. Tässä diskurssissa kuurojen ryhmä käsitetään erillisenä kansana ja myös etnisenä ryhmänä. Samalla haastetaan ja kiistetään ajatusta, että kuurot ovat vain yksittäisiä ei-kuulevia tai vahingoittuneita kuulevia kansalaisia, jotka ovat lääketieteellisin keinoin parannettavissa. Ryhmä positioituu oman kieli- ja kulttuuriryhmänsä puolustajiksi ja viittomakieliseksi kansalaisiksi. Kuurot kansana -diskurssi esiintyi vain 1990-luvun aineistossa. Poliittinen diskurssi esiintyi läpi tutkimusaineiston, ja siinä aktivoituu poliittinen toiminta, jolla pyritään saamaan alistetun vähemmistön ääni kuuluville. (Jurvainen 2002, 54.)

Lääketieteellisessä diskurssissa kuuroja ja huonokuuloisia kutsutaan kuulovammaisiksi, kun taas sosiokulttuurisessa diskurssissa heitä pidetään kieli- ja kulttuuriryhmän jäsenenä, jos heillä on lähes syntyperäinen kompetenssi viittomakielessä ja he ovat sosiaalistuneet kuurojen ryhmän jäseniksi. Edellä mainitut diskurssit voivat esiintyä rinnakkaisina, mutta on havaittavissa, että syntyperäiset viittomakieltä käyttävät ihmiset kutsuvat itseään mieluiten viittomakielisiksi. Tällä tarkoitetaan, että heidät halutaan nähdä positiivisessa hengessä kieli- ja kulttuuriryhmänä eikä vammaisryhmänä.

Jurvaisen (2002) tutkimustulos osoittaa myös sen, että kuurot käsittävät kuurouden eri tavoin kuin enemmistö, joka koostuu viittomakieltä taitamattomista kuulevista. Saman on havainnut Wikman (2000) yhteiskuntatieteen pro gradu -tutkielmassa, jossa hän on tehnyt haastatteluaineistoon perustuvaa tutkimusta. Tuloksen mukaan kuurojen ja kuulevien näkemykset kuuroudesta ovat hyvin erilaisia, ja kuulevien käsitykset perustuvat useimmiten lääketieteelliseen näkemykseen kuuroudesta (Wikman 2000, 80 - 81). Viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kohtaa-

misessa viittomakieltä taitamattomien kuulevien kanssa on aineksia kulttuuritörmäyksen syntyyn, sillä molemmat osapuolet käsittävät kuurouden eri tavoin.

2.2 Kuurojen yhteisö ja kuurojen kulttuuri

Suomalaisesta kuurojen yhteisöstä ja kuurojen kulttuurista ei ole tähän mennessä tehty tarkkaa tutkimusta. Yleisesti hyväksyttyä yhtä määritelmää ei ole, mutta käsitteet kuurojen yhteisö ja kuurojen kulttuuri ovat melko nuoria, sillä termit tulevat pääasiassa Yhdysvalloista, missä tutkimuksissa on edetty jo pitkälle.

Termejä kuurojen yhteisö sosiologisesta näkökulmasta ja kuurojen kulttuuri kulttuurin tutkimuksen näkökulmasta ei ole varsinaisesti tunnettu Suomessa ennen 1980-lukua, sillä käsitteet ovat tulleet Suomeen kuuroudentuntemusliikkeen ja -koulutuksen myötä. Käsitteet ovat edelleen vieraita joillekin kuuroille, sillä he käyttävät yhteisöstään nimitystä ”kuurojen oma maailma”. Kuurojen yhteisöllä tarkoitetaan kokonaisuutta, johon kuuluvat kielen ja kulttuurin lisäksi virallisten ja epävirallisten organisaatioiden ketju historioineen ja perinteineen. (Jokinen 2000a, 81 - 82.)

Paddenin (1989) mukaan *kuurojen yhteisö* (Deaf Community) on muodostunut kuuroista ja huonokuuloisista ihmisistä, joilla on yhteiset päämäärät. Yhteisöön kuuluu myös kuulevia, jotka tukevat aktiivisesti yhteisön päämääriä ja työskentelevät kuurojen kanssa. Kuurojen yhteisön tärkein tavoite on kuurojen ja kuulevien välinen tasa-arvo kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Lisäksi on tärkeää olla tietoinen ja hyväksyä kuurojen historia ja viittomakielen merkitys. Viittomakielen käyttö on tärkeä tekijä kuurojen yhteisön jäsenyydelle, sillä se on osa heidän kulttuuriaan. (Padden 1989, 5 - 7.)

Higginsin (1997) mukaan kuurous ei ole merkittävä tekijä kuurojen yhteisön jäsenyydelle, sillä yhteisön jäsenyydelle on kolme erilaista kriteeriä. Kriteerit ovat samaistuminen toisiin kuuroihin, yhteiset elämäkokemukset ja osanotto yhteisön toimintoihin. (Higgins 1997, 23 - 30.) Kuurot, jotka ovat käyneet kuurojen koulua ja ovat pitäneet toisiinsa yhteyttä, ovat tunteneet kuuluvansa automaattisesti kuurojen

yhteisöön. On myös kuuroja, jotka ovat käyneet ainoana kuurona tavallisessa koulussa ja kasvaneet melkein ilman toisia kuuroja. Heille on nuorena aikuisena dramaattisempaa tajuta oma kuuroutensa ja huomata kuuluvansa tavallaan kuurojen yhteisöön tavatessaan toisia kuuroja. Silloin voi ymmärtää helpommin oman erilaisuutensa kuuleviin nähden ja samaistua pikemmin kuuroihin kuin kuuleviin. Kaikki kuurot tai huonokuuloiset eivät välttämättä koe samaistuvansa kuuroihin, jotka ovat kuurojen yhteisössä. Myöhemmässä iässä kuulonsa menettäneet ihmiset eivät välttämättä haakeudu kuurojen pariin, koska he kokevat olevansa kuuroutuneena erilaisia kuin kuurot. (Higgins 1997, 23 - 24.)

Samaistumista toisiin kuuroihin tapahtuu, kun on yhteisiä kokemuksia kuurona olemisesta kuulevien maailmassa ja siitä, kuinka tavallisesti selviydytään jokapäiväisessä elämässä kuulevien kanssa. Kuurojen kokemat yhteiset koulukokemukset luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Huonokuuloiset lapset, jotka ovat käyneet kuurojen koulua, saavat ystäväystyä kuurojen kanssa, ja yhteiset kokemukset kouluvuosien aikana saavat aikaan sen, että he samaistuvat silti toisiin kuuroihin, vaikka he eivät ole audiologisesti kuuroja. Lisäksi on kuulevia ihmisiä, joilla on kokemuksia kuurojen elämästä ja jotka tuntevat kuuluvansa kuurojen yhteisöön. Usein heidän tapauksessaan heidän perheessään tai suvussaan on kuuroja tai heillä on kuuroja ystäviä. (Higgins 1997, 25 - 29.) Aktiivinen osallistuminen yhteisön toimintoihin on viimeinen kriteeri kuurojen yhteisön jäsenyydelle. Kuurojen yhteisö ei ole pelkästään symbolinen yhteisö, jossa kuurot ja huonokuuloiset jakavat yhteisiä kokemuksiaan, vaan se käsittää myös ystävyksiä, tuttavuuksia, yhdistyksiä, kerhoja ja uskonnollisia organisaatioita ja tuottaa julkaistuja materiaaleja. (Higgins 1997, 29.)

Kuurojen kulttuuria on vaikea määritellä täsmällisesti, mutta yleisesti on hyväksytty määritelmä, jossa sanotaan, että *kuurojen kulttuurin* pohjalla on viittomakieli. Jokaisella maalla ja kansalla on oma viittomakielensä ja kuurojen kulttuurinsa. Kuurojen kulttuurityöryhmän muistion (1985) mukaan kuurojen kulttuuri määriteltiin Norjassa pidettyjen kuurojen pohjoismaisten kulttuurifestivaalien julkilausumassa näin: “Kuuroja voidaan pitää kielellisenä vähemmistöryhmänä. Kuurojen kulttuuri on elämänmuoto, jonka edellytyksenä on viittomakieli.” (Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985, 57.)

Amerikkalainen kulttuurintutkija Simon J. Carmel (1984) määrittelee kuurojen kulttuuria näin: se on yhteisön kokonainen elämäntapa, jonka perustana ovat näön varassa eläminen ja yhteinen visuaalinen kieli. Näön varassa toimiminen synnyttää kuurojen yhteisölle ominaisia tapoja ja käytäntöjä. (Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985, 57.)

“A Journey into the DEAF-WORLD” -kirjassa kuurojen kulttuuri on yleiskäsite, jolla tarkoitetaan, että kuurojen kulttuuri pitää kuuroja yhdessä. Siteet, jotka pitävät kuuroja yhdessä, ovat yhteinen kieli, tavat, arvot, oma alue (territory), urheilulliset, sosiaaliset ja poliittiset järjestöt, taiteellinen ilmaisu ja jopa sorron kokemukset. Omalla alueella (territory) tarkoitetaan sitä, että kuuroilla ei varsinaisesti ole omaa maata eikä tarkkaa rajattua omaa aluetta, jossa heidän yhteisönsä sijaitisi, vaan jonkin maan kuurojen yhteisö toimii jonkin maan sisällä eri alueilla. Esimerkiksi kuurojen koulut ovat kuurojen omia alueita. Kuurojen heterogeenisuutta (diversity) pidetään yhteisöä hajottavana tekijänä. (Lane, Hoffmeister & Bahan 1996, 124. Ks. myös 124 - 173.)

Padden ja Humphries (1988) selittivät kuurojen ja kuulevien kulttuurien eroja ja konflikteja käyttämällä Clifford Geertzin teoriaa, joka on yhteistä kaikille kulttuureille. Tämän teorian mukaan ihmisten käyttäytymistä ohjaavat symbolijärjestelmät, jotka ovat kulttuurisia. Kulttuureilla on systeemejä, jotka selittävät ilmiöitä ja ohjaavat ihmistä ajattelussa ja käyttäytymisessä. (Padden & Humphries 1988, 24.) Edellä mainitut kirjoittajat kuvailevat, miten kuurojen vanhempien kuurot ja kuulevat lapset sekä kuulevien vanhempien kuurot lapset, jotka olivat kasvaneet erilaisissa kasvuympäristöissä, käsittivät kuurouden. Kulttuurin symbolijärjestelmä ohjaa heitä käyttäytymisessä ja selittää ja jopa rajoittaa heidän käsityksiään ympäröivästä todellisesta maailmasta. Lapset saattoivat oppia kuurouden kulttuurina, yhtenä osana symbolijärjestelmää, ja he saattoivat sosiaalistua ja kasvaa kuurojen kulttuurin jäseniksi omaksumalla kulttuurin symbolit ja tavat ymmärtää maailmaa visuaalisella tavalla. Kuten huomataan, viittomakielen lisäksi kulttuuri välittyy käyttäytymismallien ja arkipäivien ongelmien ratkaisutapojen kautta. (Padden & Humphries 1988, 12 - 25.)

“Kuurojen oma maailma” -lauseella tarkoitetaan kuurojen yhteisöä ja kuurojen kulttuuria. Kuurojen kulttuuriryhmän muistion mukaan kuurojen kulttuuri määriteltiin kuurojen elämänmuodoksi, jonka pohjalla on viittomakieli (Kuurojen kulttuuriryhmän muistio 1985, 57). Lane, Hoffmeister ja Bahan kirjoittavat, että kuurojen kulttuurissa on siteitä, jotka pitävät kuuroja yhdessä (Lane, Hoffmeister ja Bahan 1996, 124). Padden ja Humphries käsittävät kulttuurin symbolijärjestelmänä, joka voi ilmetä yksilön omaksumisessa varhaislapsuudesta alkaen (Padden & Humphries 1988, 24). Kaikki edellä mainitut kirjoittajat ovat määritelleet kulttuuria hieman eri tavoin, mutta yhteistä kaikille on se, että kuurojen kulttuurin edellytyksenä on viittomakieli ja yksilön sosiaalistuminen toisiin ihmisiin.

Kuurojen kulttuuriin kuuluvat erityispiirteet korostuvat vuorovaikutuksessa viittomakieltä taitamattomien kuulevien kanssa. Jos viittomakieltä taitamattomia ihmisiä ei olisi, olisiko kuurojen kulttuuria lainkaan, kun kaikki ihmiset viittovat? Kuurojen kulttuurilla ei tarkoiteta, että kaikilla kuuroilla ympäri maailmaa on yksi yhteinen kulttuuri. Jokaisella maalla, kansalla ja heimolla on oma kulttuurinsa niin kuin kuuroillakin on eri maissa. Silti eri maiden, kansojen ja heimojen kuurojen kulttuurit ovat samankaltaisia johtuen viittomakielen visuaalisuudesta ja elämisestä näön varassa. Viittomakieltä käyttävät ovat useimmiten vähemmistöryhminä, ja he elävät jatkuvasti vuorovaikutuksessa enemmistöryhmän kanssa.

2.3 Myöhäismodernin ajan viittomakielinen

Myöhäismodernin eli jälkiteollisen ajan tunnusmerkkejä ovat muun muassa teknologian kehitys, maailmankaupan vilkastuminen ja kulttuurierojen liudentuminen. Länsimaissa paikallinen, traditionaalinen yhteisöelämä on muuttunut yhä enemmän kansainvälisemmäksi, dynaamisemmaksi ja yksilöllisemmäksi elämänprojektiksi. (Saukkonen 2003, 14.) Myöhäismodernin yhteiskunnan kansalaisen tunnusmerkit ovat yksilöllisyys, itsensä toteuttaminen ja yksilölliset elämäntyylit ja -valinnat. Yksilöllisyyteen kuuluu itsenäisyys ja vapaus päättää omista asioistaan, ja yksilöllistymisellä voidaan tarkoittaa ihmisten eriytyvän toisistaan yhä enemmän. Yksilö tekee elämää koskevat ratkaisut yksilöllisesti, ei kollektiivisista etua tavoitellen. (Saukko-

nen 2003, 21 - 22.)

Myöhäismodernin viittomakieliset ovat nykyään tietoisempia omasta kielestään ja kulttuuristaan kuin koskaan aikaisemmin. Samalla he ovat alkaneet siirtyä pikkuhiljaa syrjitystä ja alistetusta vammaisryhmästä yhdeksi suomalaiseksi kieli- ja kulttuuriryhmäksi (ks. Jurvainen 2002, 4). Yhteiskunnan kehitys, esimerkiksi teknologian kehitys ja kansainvälistyminen, on hyödyttänyt viittomakielisiä, sillä yhä enemmän he ovat hyödyntäneet viestintävälineitä kontaktien luomisessa välimatkasta huolimatta ja he käyvät kuurojen kansainvälisissä kokoontumisissa ja tapahtumisissa. 1970-luvulle asti vallinnut oralismiaika kuurojen kouluissa on vahvistanut kuurojen yhteisöllisyyttä ja keskinäistä yhdessäolon merkitystä. Sorron kokemuksia purettiin paikallisissa kuurojen yhdistyksissä, ja siellä kuurot kokivat olevansa melkein kotona. Nykyään yhteiskunnan muuttuessa kuurojen yhdistyksen ja muiden perinteisten järjestöjen merkitys nuorille sukupolville on muuttunut. Perinteinen yhdistys- ja järjestötoiminta ei enää välttämättä kiinnosta kaikkia viittomakielisiä nuoria. Silti tasa-arvoiseen asemaan yhdessä muiden vähemmistöryhmien kanssa suhteessa enemmistöön on vielä pitkä matka. Harvat syntyperäiset viittomakieliset saavat opetusta omalla äidinkielellään äidinkielen opettajan johdolla.

Ennen myöhäismodernia kuuroja ja huonokuuloisia kutsuttiin useimmiten kuulovammaisiksi kuurojen opetuksen ja kuntoutuksen myötä, mutta sitä ennen, silloin kun viittomakielen käyttö oli pitkään ankarasti kielletty, kuuroja kutsuttiin kuuromykiksi. Nykyisestä kielenkäytöstä sana kuuromykkä on poistunut, sillä suurin osa viittomakielisistä kuuroista pitää loukkaavana, jos heihin viitataan kuuromykkinä (ks. esim. Internetistä: <http://www.kl-deaf.fi/portaali/viittomakieli/viittomaindex.html>). Kuuromykkä-sanana merkitykseen on myös aikojen kuluessa tullut sivumerkitykset yksinkertainen ja tyhmä (Malm & Östman 2000, 10).

Seuraavaksi kuvailen millainen on myöhäismodernin viittomakielinen. Skutnabb-Kangas (1988) kirjoittaa teoksessaan, että äidinkieltä ja kaksikielisyyttä määriteltäessä on tärkeää sanoa, mitä määritelmää tai määritelmiä käytetään (Skutnabb-Kangas 1988, 34 & 62). En lähde selostamaan yksityiskohtaisesti äidinkielen ja kaksikielisyyden määritelmiä viittomakielisten kuurojen ja huonokuuloisten kohdalla, vaan

tarkoitukseni on hahmottaa Skutnabb-Kankaan teoksen avulla myöhäismodernin viittomakielisten äidinkieltä ja kaksikielisyyttä. Äidinkieltä määriteltäessä voidaan huomioda, että ihmisellä voi olla ainakin kaksi äidinkieltä (Skutnabb-Kangas 1988, 34). Äidinkieli on se kieli, jonka yksilö on oppinut ensiksi ja johon samaistaa itsensä (Skutnabb-Kangas 1988, 38). Lisäksi jos yksilön äidinkielellä ei ole mitään virallista asemaa maassa jossa hän asuu, hänen on välttämätöntä opetella vähintään yksi kieli äidinkiensä lisäksi, jotta hän tulisi toimeen yhteiskunnassa. Kaikista ihmisistä, joiden äidinkieli ei satu olemaan virallinen kieli maassa, tulee ainakin jossain määrin kaksikielisiä. (Skutnabb-Kangas 1988, 55.)

Viittomakielisten kuurojen, huonokuuloisten ja kuurojen vanhempien kuulevien lasten kohdalla Skutnabb-Kankaan äidinkielen ja kaksikielisyyden määritelmän pohjalta voidaan ajatella, että he ovat kaikki jossain määrin kaksikielisiä. Suomessa syntyneet viittomakieliset kuurot, huonokuuloiset ja kuulevat, jotka ovat oppineet viittomakielen äidinkielenään tai ensikielenään ja suomen toisena kielenään, ovat enemmän tai vähemmän kaksikielisiä. Viittomakieliset voivat itse määrittellä, ovatko molemmat kielet heidän äidinkieliään.

Reagan (1990) esittää artikkelissaan, että yksilöt voivat olla kuurojen yhteisön jäseniä, mutta elää samalla vuorovaikutuksessa jokapäiväisessä elämässään valtakulttuurin eli kuulevien kanssa sujuvasti. Nämä yksilöt ovat kolmen erilaisen kulttuuriryhmän, kuurojen kulttuuriryhmän, kuulevien valtakulttuurin ja kaksikulttuurisen ryhmän, jäseniä. Kaksikulttuurisen ryhmän yksilöt siirtyvät kielestä toiseen sujuvasti kahdessa eri kulttuuriryhmässä, kuurojen ja kuulevien valtakulttuurien ryhmässä, ja he ovat identifioituneet vähintään yhden kulttuuriryhmän jäseniksi. (Reagan 1990, 80 - 81.)

Kun tarkastellaan tämän päivän suomalaisia viittomakielisiä, voidaan pitää heitä jossain määrin kaksikielisinä ja -kulttuurisina. He ovat kaksikulttuurisen ryhmän yksilöitä, jotka ovat identifioineet vähintään yhden kulttuuriryhmän jäseneksi. Tutkielmassani tarkastelen valtaväestön yksikielisten ja -kulttuuristen suomenkielisten kuulevien kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kanssa. Viittomakieltä käyttäviä kuuroja ja huonokuuloisia voidaan pitää jos-

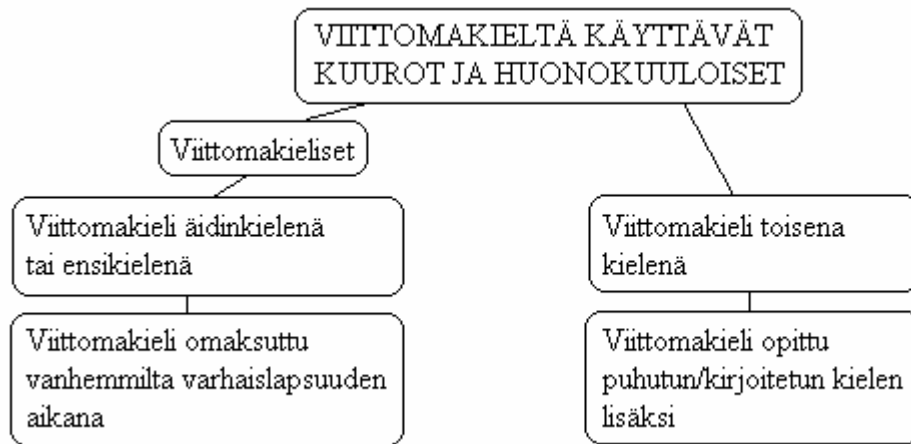
sain määrin kaksikielisinä ja -kulttuurisina, mutta myös samalla yhden vähemmistöryhmän jäsenenä.

2.3.1 Viittomakieltä käyttävä, viittomakielinen ja kuuro

Käsitteet viittomakieltä käyttävä ja viittomakielinen ovat saaneet myöhäismodernina aikana paremmin jalansijaa Pohjoismaisissa viittomakieleen ja kuurouteen liittyvissä tutkimuksissa, selvityksissä ja raporteissa. Käsite viittomakieltä käyttävä on yläkäsite termille viittomakielinen ja viittomakieltä toisena tai vieraana kielenä käyttävälle. Viittomakieltä käyttävien ryhmään kuuluu kuurojen lisäksi huonokuuloisia ja kuulevia. Viittomakieltä käyttävät ihmiset muodostavat siis laajan mutta samalla heterogeenisen ryhmän, jota on vaikea määritellä täsmällisesti. Jokinen (2000a) on jakanut *viittomakieltä käyttävät ihmiset* kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat viittomakieliset, joiden äidinkieli tai ensikieli on suomalainen viittomakieli. Toisen ryhmän muodostavat henkilöt, joille viittomakieli on toinen kieli. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi huonokuuloiset ja kuulevat viittomakielien ammattilaiset, joita ovat esimerkiksi viittomakielien tulkit ja kuurojen papit ja opettajat. Kolmas ryhmä muodostuu henkilöistä, joille viittomakieli on vieras kieli. Tähän ryhmään kuuluvat ihmiset, jotka omaksi harrastukseksi opiskelevat viittomakieltä vieraana kielenä. (Jokinen 2000a, 79 - 81.)

Tässä tutkielmassa en pyri määrittelemään viittomakieltä käyttävää ryhmää kielitaidon tai kuulovamman vaikeusasteen mukaan, vaan tarkoitan viittomakieltä käyttävällä ihmisellä Jokisen määritelmän ensimmäistä ja toista ryhmää. Rajaan vielä kuulevat pois koko ryhmästä. Viittomakieltä käyttävien kuulevien poisrajaaminen tutkielmastani on perustelua: viittomakieltä käyttävät kuulevat käyttävät luonnostaan puhuttua kieltä esimerkiksi kohdatessaan suomen tai ruotsin kieltä puhuvien viittomakieltä taitamattomien ihmisten kanssa. Ei voida enää sanoa, että kielet ja kulttuurit varsinaisesti kohtaavat siinä tilanteessa. Käytännössä tarkoitan viittomakieltä käyttävää ihmistä, joka voi olla joko kuuro tai huonokuuloinen ja jonka äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli on viittomakieli. Viittomakieltä käyttävän kuuron ja huonokuuloisten kuulovamman vaikeusaste ei ole merkittävä asia, sillä tutkielmani näkökulma painot-

tuu kielen käyttöön.

Termi *viittomakielinen* on ongelmallinen tutkielmassani, koska tutkittavat ovat viittomakieltä taitamattomia kuulevia, ja heidän on vaikea itse määritellä, ovatko he tavanneet viittomakielisen vai viittomakieltä käyttävän henkilön, sillä he eivät välttämättä tiedä mitä eroa on näiden kahden käsitteen välillä. Kuurojen Liiton viittomakielitoimikunnan (1999) ja Jokisen (2000a) mukaan viittomakielinen on henkilö, joka on kuuro, huonokuuloinen tai kuuleva ja jonka äidinkieli tai ensikieli on suomalainen viittomakieli. Hän on oppinut viittomakielen ensimmäisenä kielenään ja hän käyttää sitä eniten jokapäiväisessä elämässä. Näin hän samaistuu muihin kielenkäyttäjiiin. Viittomakielisellä tarkoitetaan myös sitä, että henkilö kuuluu viittomakieliseen kuurojen yhteisöön. (Jokinen 2000a, 79 - 81; <http://www.kl-deaf.fi/portaali/viittomakieli/viittomaindex.html>.) Kasvaminen ja kehittyminen viittomakieliseksi ei ole riippuvainen kuulovamman vaikeusasteesta, vaan viittomakielen voi omaksua ja oppia luonnollisella tavalla kielenoppimisprosessin mukaan lapsuuden aikana. Kuka tahansa voi kasvaa viittomakieliseksi, jos on jatkuvasti varhaislapsuuden aikana kosketuksissa viittomakieltä käyttävien kanssa jokapäiväisessä elämässä. (Jokinen 2000a, 81.)

Termillä *kuuro* tarkoitetaan henkilöä, joka käyttää viittomakieltä kommunikaatiossa, ja *huonokuuloinen* käyttää pääasiassa puhuttua kieltä, esimerkiksi suomen tai ruotsin kieltä. He molemmat käyttävät itsestään kuulovammainen-termin sijasta itsestään termejä kuuro tai huonokuuloinen. Kuurot ovat henkilöitä, jotka eivät kuule puhetta apuvälineiden avulla ja joiden kommunikaatio perustuu aina näköön. Huonokuuloiset

kuulevat puhetta apuvälineiden, esimerkiksi kuulokojeitten avulla, mutta he saattavat käyttää myös viittomakieltä kommunikaatiossa. (Jokinen 2000b, 15.) Viittomakieltä käyttävät ihmiset määrittelevät itse itsensä viittomakieliseksi, kuuroksi, huonokuuloiseksi tai kuulevaksi. Tässä tutkielmassa tulen käyttämään paljon termiä kuuro, koska viittomakielen käyttö liittyy vahvasti kuurouteen ja näkökulmani on kielellinen ja kulttuurinen.

Kuuro-sanana käyttö ei välttämättä tarkoita, että henkilö on audiologisesti kuuro. Kuurot, jotka ovat tai eivät ole audiologisesti kuuroja, eivät pidä sanaa kuuro loukkaavana, vaan se on neutraali ja käyttökelpoinen sana, toisin kuin kuulevat ovat sanan ymmärtäneet. (Ks. Malm & Östman 2000, 10; Jokinen 2000a, 79.) Nykyään syntyperäiset viittomakieltä käyttävät kuurot ja huonokuuloiset käyttävät yhä enemmän termiä viittomakielinen, ja termi kuuro saattaa jäädä lähitulevaisuudessa pois käytöstä.

2.3.2 Viittomakieli myöhäismodernissa

Myöhäismodernina aikana tiedetään viittomakielistä enemmän kuin koskaan aikaisemmin kielitieteellisten tutkimuksien ansiosta, joita on tehty viime vuosikymmenien aikana. Seuraavaksi esitän yleistä tietoa viittomakielistä, johon kuuluu myös suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli. Ennen kuin viittomakieltä alettiin tutkia kielitieteissä, sitä ei ole pidetty luonnollisena kielenä. Kun puhutaan kielestä, ajattelemme heti ensimmäiseksi puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Malmin ja Östmanin (2000) mukaan viitotut kielet, jotka ovat kehittyneet kuurojen yhteisöissä, ovat erilaisia kansallisia ja alueellisia viittomakielisiä. Viitotulla kielellä tarkoitetaan kieliä, jotka perustuvat käsien, kasvojen ja vartalon käyttöön viestin tuottamisessa. Puhutuilla kielillä tarkoitetaan sen sijaan kieliä, kuten suomea, ruotsia, saamea tai englantia, jotka perustuvat äänen käyttöön. (Malm & Östman 2000, 9.) Viittomakielet eivät ole tekokieliä, ja kukaan ei ole kehittänyt niitä kuurojen apuvälineeksi. Viittomakielet ovat syntyneet kuurojen yhteisöissä samalla tavalla kuin puhutut kielet ovat syntyneet kuulevien ihmisten muodostamissa yhteisöissä. (Malm & Östman 2000, 10.) Viittomakieli ei ole kansainvälinen tai universaalikieli, sillä jokaisella

maalla ja kansalla on oma viittomakielensä tai omat viittomakielensä (Karlsson 1998, 277; Malm & Östman 2000, 18). Esimerkiksi Suomessa on käytössä kaksi viittomakieltä: suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli. Suomalainen viittomakieli on yleisesti käytössä Suomen kuurojen yhteisössä, ja suomenruotsalainen viittomakieli on pieni vähemmistökieli, joka on tällä hetkellä uhanalainen. (Ks. Hoyer 2000, 205 - 215.)

Viittomakieltä on kielitieteessä tutkittu, ja se on tunnustettu luonnolliseksi kieleksi niin kuin puhutut kielet, vaikka se poikkeaa puhutusta kielestä käyttämällä visuaalista viestintäkanavaa. Tämä on merkittävä ero puhuttuihin kieliin verrattuna, sillä ne pohjautuvat äänellisyyteen. (Rissanen 1990, 5 - 9; Karlsson 1998, 277.) Viittomakielet ovat laadullisesti yhtä hyviä ja rakenteeltaan yhtä kehittyneitä kieliä kuin puhutut kielet. Viittomakielellä voidaan ilmaista esimerkiksi viimeaikaisia tieteellisiä saavutuksia tai tunteellisia runoja, kaikkea mitä puhutuilla kielilläkin. Viittomakielet ovat myös yhtä monimutkaisia ja monitulkintaisia kuin puhutut kielet, sillä jokaisella kielellä on omat rakenteensa ja sääntönsä. (Malm & Östman 2000, 13 - 14; myös Rissanen 1990.)

Suomalainen viittomakieli eroaa viitotusta suomesta, sillä viitottu suomi rakentuu suomen kielen rakenteen mukaan ja on pidginkieli. Pidginkielet ovat kielikontaktien kautta syntyneitä kieliä, joihin sanoja ja rakenteita otetaan eri lähdekielistä (Karlsson 1998, 275). Viitottua suomea käyttävät ihmiset, jotka puhuvat pääasiassa suomen kieltä, mutta tarvitsevat viittomia kommunikation tueksi. Viitottu suomi ei ole luonnollinen kieli. (Rissanen 1990, 13 - 14; Karlsson 1998, 278; Malm & Östman 2000, 18.)

3 KULTTUURIEN KOHTAAMINEN

Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään ei-viittomakielisten kuulevien kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Kohtaamistilannetta määritellään siten, että molemmilla osapuolilla on oma kieli- ja kulttuuritaustansa. Viittomakieltä käyttävät kuurot ja huonokuuloiset, kuten edellisessä luvussa olen selostanut, ovat jossain määrin kaksikielisiä ja -kulttuurisia sekä vähemmistöryhmän jäseniä. Tutkimukseen osallistuvat ei-viittomakieliset kuulevat ovat kaikki suomenkielisiä ja edustavat enemmistöryhmää.

Hollantilainen tutkija Geert Hofstede (1993) määrittelee kulttuuria näin: kulttuuri on mielen kollektiivista ohjelmointia, joka erottaa tietyn ryhmän tai luokan jäsenet toisten ryhmien jäsenistä. Ihmiset, ryhmät ja kansakunnat ovat erilaisia, sillä ne kaikki ajattelevat, tuntevat ja käyttäytyvät eri tavalla. Jokainen yksilö kantaa oman ajattelunsa, tuntemisensa ja käyttäytymisensä malleja, jotka on opittu elämän aikana. Suurin osa on opittu ja omaksuttu jo varhaislapsuuden aikana. Hofstede kutsuu näitä ajatus-, tunne- ja toimintamalleja mielen ohjelmoinniksi (tai henkisiksi ohjelmiksi). Mielen ohjelmien lähteenä on yksilön sosiaalinen ympäristö, jossa yksilö on kasvanut ja hankkinut elämäkokemuksensa. (Hofstede 1993, 18 - 20.)

Yksilön, ryhmän ja kulttuurin suhteesta voidaan erottaa yksilön henkisessä ohjelmoinnissa kolme tasoa: universaalinen, kollektiivinen ja yksilöllinen. Universaalinen taso on yhteistä lähes kaikille ihmisille, ja tähän tasoon kuuluvat muun muassa ihmisen kyky tunkea pelkoa, vihaa, rakkautta tai iloa, se miten havainnoidaan ympäristöä ja puhutaan muille ihmisille sekä tarve olla yhteydessä muihin ihmisiin. Kulttuurisidonnaista on kuitenkin se, miten esimerkiksi rakkautta tai vihaa ilmaistaan. Kollektiivinen taso on yhteistä tiettyihin ryhmiin kuuluville ihmisille, joita yhdistää sama oppimis- ja sosiaalistumisprosessi ja jotka puhuvat samaa kieltä ja ymmärtävät toisensa käyttäytymistä ja tapoja. Yksilöllisellä tasolla tarkoitetaan, että jokaisella yksilöllä on oma ainutlaatuinen henkinen ohjelmansa. Se on osaksi perittyä ja osaksi opittua. Käytännössä näitä kaikkia kolmea tasoa ei voida tarkasti erottaa toisistaan. (Hofstede 1993, 20; Salo-Lee, Malmberg ja Halinoja 1996, 9 - 10.)

Hofstede erottaa toisistaan korkeakulttuurin (”kulttuuri 1”) ja kulttuurin laajemmassa merkityksessä (”kulttuuri 2”). Korkeakulttuuriksi kutsutaan kulttuureja, joihin liittyy mielen sivistämistä, kuten kasvatusta, taidetta ja kirjallisuutta. Kulttuurin henkisellä ohjelmoinnilla viitataan kulttuuriin laajemmassa merkityksessä, johon kuuluvat kaikki elämän arkipäiväiset asiat, kuten tervehtiminen, syöminen, tietyn fyysisen etäisyyden pitäminen tai hygieenisyydestä huolehtiminen. Tämä kulttuuri on kollektiivinen ilmiö, ja se opitaan sosiaalistumisprosessissa ja on ainakin osittain yhteistä ihmisille, jotka elävät tai ovat eläneet samassa sosiaalisessa ympäristössä. (Hofstede 1993, 20 - 21.)

Tutkielmassani tarkoitan kulttuurilla kulttuuria laajemmassa merkityksessä, sillä en lähde erittelemään viittomakieltä käyttävien visuaalisia kulttuurielementtejä. Kuurojen kulttuurityöryhmän mukaan kuurojen yhteisössä perinnetiedot, kuten kertomukset, jutut ja kaskut, välittyvät viittomakielellä, ja yhteisöllä on myös erilaisia esittäviä taidemuotoja (Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985, 57 - 58).

Kulttuurien välisissä kohtaamisissa syntyy joskus tahattomia ristiriitoja, ja osapuolilla on usein eri äidinkieli. Kohtaamiset eivät luo automaattisesti ryhmien välistä ymmärrystä, mutta ne vahvistavat kunkin ryhmän omaa identiteettiä. Toisen ryhmän jäseniä ei pidetä yksilöinä vaan stereotyyppinä. Esimerkiksi kaikkia kiinalaisia voidaan pitää samannäköisinä. Tätä stereotyyppiä kutsutaan heterostereotyyppiaksi ja oman ryhmän jäseniä koskevia stereotyyppioita autostereotyyppioiksi. (Hofstede 1993, 302 - 303.)

Kohtaaminen vieraan kulttuurin edustajan kanssa luo aina epävarmuutta, koska yksilöllä on vaikeuksia ennakoida ja selittää uudessa tilanteessa omaa käyttäytymistään ja toisten käyttäytymistä. Epävarmuus aiheuttaa kielteisiä tunteita ja ahdistusta. Se on useimmiten pahimmillaan ensi tapaamisella ja vähenee tapaamiskertojen lisääntyessä. Viestiessään vieraiden ihmisten kanssa yksilö kokee tavallisesti epävarmuutta ja ahdistusta. Lisäksi ennakkoluulot ja stereotyyppit saattavat häiritä viestintää. (Salonen ym. 16 - 23.) Bergerin ja Calabresen epävarmuuden vähentämisen teorian mukaan ihmisten ensisijainen päämäärä vieraan ihmisen kohtaamisessa on alentaa hei-

dän välillä vallitsevaa epävarmuutta. Ihmiset haluavat, että heitä ympäröivässä maailmassa on ennustettavuutta ja järjestystä. (Salo-Lee ym. 1996, 16.)

3.1 Stereotypiat

Ashmoren ja Del Bocan (1979) mukaan yleisessä merkityksessä ”*stereotypialla tarkoitetaan uskomusten järjestelmää, joka koskee jonkin ryhmän jäsenten ominaisuuksia*”. Tyypillisesti stereotypioita syntyy kansallisten, etnisten ja sukupuoliryhmien ympärille. Stereotypian käsitteessä on neljä aspektia:

- 1) stereotypiat koostuvat uskomuksista, joten ne ovat luonteeltaan kognitiivisia,
- 2) nämä uskomukset ovat jäsentyneet kognitiiviseksi järjestelmäksi,
- 3) ne koskevat jonkin ihmisryhmän jäsenten henkilökohtaisia piirteitä ja
- 4) jotkin muut ihmisryhmät ylläpitävät ja vaalivat näitä uskomuksia. (Ks. Huttunen 1990, 12.)

Tajfelin (1969, 1981) eksplikoinnissa stereotypiat saavat alkunsa luokittelemalla kohteita kognitiivisesti, mihin kuuluu ympäristöstä tulevan runsaan ja monipuolisen tiedon yleistäminen, yksinkertaistaminen ja systematisoiminen. Tarkoituksena on mukauttaa ja sopeuttaa käyttäytyminen tilanteen mukaan. Stereotypioiden tarkoituksena on yksinkertaistaa yksilön kognitiivista prosessia ja käsitellä ihmisiä luokituksen jäsenenä, esimerkiksi vieraina, eikä ainutkertaisina ja yksilöllisinä persoonina. Lisäksi ihmisiin liitetään tiettyjä piirteitä, ja heidät liitetään kuuluvaksi omaan sosiaalisista suhteista koostuvan yhteisöön. (Virrankoski 1994, 94 - 95.)

Stereotypialla tarkoitetaan tiettyihin ihmisryhmiin kohdistuvia yleistyksiä. Stereotypiat ovat usein väistämättömiä ja välttämättömiä ihmisten välisessä kanssakäymisessä, koska ne ovat osa ihmisten kognitiivista järjestelmää. Stereotypioilla on oma tarkoituksensa kulttuurien kohtaamisessa, sillä ne vähentävät epävarmuutta. Niiden avulla ihmiset hahmottavat maailmaa, ja ne auttavat ihmistä ennakoimaan ja selittämään toistensa käyttäytymistä. (Salo-Lee ym. 1996, 17.) Lehtosen mukaan kielikuvana stereotypia tarkoittaa pelkistävää mielikuvaa, joka liittyy tietyn ryhmän jäseniin samoja kaikille yhteisiksi oletettuja ominaisuuksia. Stereotypiat ovat yksilön piileviä ennakkoluulojen ja asenteiden yleistyksiä. Tämä on yksilön stereotyyppinen vieras-

kuva. Huomattavaa on se, että stereotyyppiset vieraskuvat eivät ole ensisijaisesti peräisin vieraasta kulttuurista vaan subjektiivisesta yhteydestä. (Lehtonen 1996, 50 - 52.)

Stereotyyppien pelkistetyillä yleistyksillä saattaa olla empiirinen perusta, mutta kokonaisuutena ne sisältävät sekoituksia tosiasioista, ennakkoluuloista, perinteistä ja normatiivisista odotuksista. Ne eivät ole dynaamisia, vaan elävät tiukasti jokaisessa yksilössä yhteisön sisällä ja suodattavat itseään koskevaa informaatiota: vanhaa informaatiota tuetaan ja uutta korjaavaa informaatiota torjutaan. (Huttunen 1990, 12.)

Stereotypiat helpottavat sekä sopeutumista uuteen ja vieraaseen kulttuuriin että toimintaa uusissa tilanteissa. Ne ovat hyviä silloin, kun ollaan tietoisia siitä, että ne kuvaavat ryhmää eivätkä yksilöä. Stereotypiat ovat hyviä myös silloin, kun ne kuvaavat, millaisia tiettyyn ryhmään kuuluvat ihmiset ovat eivätkä arvota heitä kielteisesti tai myönteisesti. Stereotypioita muutetaan tiedon tai suorien kokemusten lisääntyessä vieraista henkilöistä ja tilanteista. Stereotypiat ovat haitallisia silloin, kun niistä ei olla tietoisia, kun ne kohdistuvat yksittäisiin ryhmän jäseniin ja kun vieraille annetaan liioitellun positiivinen tai negatiivinen arvo. Stereotypiat ovat ryhmänormeja, ja on muistettava, että ryhmissä on yksilöllisiä variaatioita. (Salo-Lee ym. 1996, 17.)

Kahden kulttuurin viestinnässä kulttuurierot saattavat aiheuttaa väärinkäsityksiä, jotka heijastuvat eri tavoin kielelliseen ja ei-kielelliseen viestintään. Ihminen yksinkertaistaa ympäristöään ja järjestää havaintojaan omalla tavallaan. Stereotypiat ovat yksi luokittelukeino, joka auttaa ihmistä järjestämään kokemuksensa ja ohjaamaan käyttäytymistään. Havainnointi on valikoivaa, ja ihmiset havaitsevat usein sellaisia asioita, joilla on heille merkitystä. Eri ihmiset kiinnittävät huomiota erilaisiin asioihin, ja havainnointi on epätarkkaa. Viestintätilannetta havainnoidessaan ja hahmottaessaan ihminen voi tehdä luokitteluvirheitä ja saada väärinkäsityksiä, sillä ihminen käyttää omasta kulttuurista tuttuja kategorioita vieraan tilanteen selvittämiseen. (Salo-Lee ym. 1996, 21 – 22.)

Stereotypian rooli tutkielmassani on selvittää, millaisia ominaisuuksia tai piirteitä liitetään viittomakieltä käyttäviin ihmisiin. Stereotypioiden avulla on tarkoitus hah-

mottaa, miten tutkittavat ovat jäsentäneet kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Tarkastelen myös stereotyyppien laatua, eli sitä edistävätkö tai muuttavatko ne tutkittavien mielikuvia viittomakieltä käyttävistä ihmisistä vai vahvistavatko ne ennestään aiempia mielikuvia viittomakieltä käyttävistä ihmisistä. Stereotyyppiä muodostetaan useimmiten juuri vähemmistöistä.

Amerikkalainen tutkija Paul Preston (1995) on tutkinut haastattelemalla 150 kuurojen vanhempien kuulevia lapsia heidän elämästään, kokemuksistaan ja käsityksistään kuurojen vanhempien lapsina. Lapset ovat kasvaneet kahden kielen ja kulttuurin maailmassa, jossa he ovat kokeneet kulttuurien kohtaamisia ja konflikteja. Preston on analysoinut Goffmanin teorian pohjalta kuurojen vanhempien kuulevien lasten kokemuksia stigmoja kuuroja kohtaan. Haastateltavat ovat sanoneet, että he kokevat erilaisuutta sen takia, koska vanhemmat ovat kuuroja. He ovat myös hyvin tietoisia omasta erilaisuudestaan valtaväestöön nähden. Kodin sisällä he eivät koe erilaisuutta, vaan se koetaan kodin ulkopuolisessa maailmassa eli vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. (Preston 1995, 168 - 188.) Haastateltavat ovat esimerkiksi kertoneet, että viittomakielen käyttö julkisilla paikoilla saa ihmisten päät kääntymään ja ihmiset tuijottamaan viittovaa perhettä. Lisäksi vieraat ihmiset saattavat luulla kuurojen vanhempien kuulevia lapsia kuuroiksi. Viittomakielen käytön seurauksena on stigmatisoituminen. (Preston 1995, 172 - 175.) Viittomakielen käyttö julkisilla paikoilla tekee kuuroista näkyviä, ja silloin ei ehkä voi välttyä joutumasta tuijotuksen kohteeksi tai stigmatisoiduksi kuuroksi.

3.2 Uskomukset

Käsityksistä ja ajattelutavoista voidaan käyttää termiä uskomukset. Sigelin (1985) määritelmän mukaan *“uskomukset ovat sellaista tietoa, jota yksilö pitää totena tai melkein totena, ja joka ei välttämättä kaipaa perusteluja tai näyttöä todenmukaisuudesta”* (Ks. Katvala 2001, 25).

Uskomusta ja tietoa on vaikea erottaa toisistaan, mutta Sigelin määritelmän mukaan uskomukset eivät tarvitse perusteluja olemassaololleen. Tieto eroaa uskomuksesta

sillä tavalla, että tietoa on perusteltava pätevin argumentein. Silti tiedon ja uskomusten erottaminen toisistaan on moniulotteinen asia, koska tiedon määrittäminen on ongelmallista. Käsitteet argumenttien pätevydestä ovat kulttuurispesifejä, eli eri kulttuureissa on erilaisia näkemyksiä pätevän argumentaation luonteesta. (Moilanen 2001, 65.)

Uskomus käsitteenä sisältää erilaisia määritelmiä, ja käsitteen käyttö riippuu siitä, mitä uskomuksella tarkoitetaan; yksittäistä uskomusta vai laajempaa, erilaisten uskomusten kokonaisuutta. Uskomuksia on tutkittu monilla tieteenaloilla, kuten perinnetieteissä, psykologiassa ja yhteiskuntatutkimuksissa. Tähän käsitteviidakkoon kuuluvat myös seuraavat termit: käsitykset, odotukset, ajatukset, näkemykset, mielikuvat ja asenteet. (Katvala 2001, 25 - 26.) Uskomus-sana ei vaikuta kovin tieteelliseltä, koska sitä käytetään myös arkipäiväisessä elämässä. Silti uskomusten avulla voimme saada tuntumaa niihin kulttuurimme ja arkipäivämme kuvioihin, jotka saattavat vaikuttaa itsestään selviltä, mutta sisältävät myös syvempiä merkityksiä. (Katvala 2001, 27.)

Nesporin (1987) mukaan uskomukset voidaan erottaa muista tiedon lajeista neljän ominaispiirteen avulla. Nämä piirteet ovat:

- 1) eksistentiaalinen otaksuma
- 2) vaihtoehtoisuus
- 3) affektinen ja arvioiva lataus
- 4) episodinen rakenne

Eksistentiaalinen otaksuma tarkoittaa, että uskomus sisältää usein itsestään selviä väittämiä tai oletuksia joidenkin ominaisuuksien tai ilmiöiden olemassaolosta. Vaihtoehtoisuus tarkoittaa puolestaan sitä, että uskomuksiin kuuluu usein käsityksiä nykyiselle vaihtoehtoisista maailmoista tai todellisuuksista. Uskomuksilla, joilla on affektisia ja arvioivia piirteitä, on sijaa tunteille ja arvostuksille. Uskomusjärjestelmät koostuvat yleensä episodisesti varastoituneesta materiaalista, kun tietojärjestelmät ovat varastoituneet muistissa semanttiseksi verkoiksi. Episodinen muisti on organisoitunut kokemuksiksi, episodeiksi ja tapahtumiksi. Uskomuksissa episodisuus ja kokemuksellisuus ovat voimakkaampia kuin tiedossa, ja siten uskomusjärjestelmät ja tietämysjärjestelmät eroavat toisistaan. Uskomusjärjestelmät koostuvat käsityksistä,

jotka tiedetään kiistanalaisiksi, ja tässä tunteilla ja arvostuksilla on keskeinen asema. Sen takia uskomusjärjestelmät eivät mene ristiin kokemusten ja havaintojen kanssa yhtä helposti kuin tietämysjärjestelmät. Uskomusjärjestelmät ovat lisäksi staattisempia kuin tietämysjärjestelmät. (Moilanen 2001, 65 - 67.)

Harknesin ja Superin (1996) mielestä uskomuksia ja uskomusjärjestelmiä tulisi tutkia, koska tämä antaa mahdollisuuden tarkastella yhden kulttuurin sisäisiä ja kahden tai useamman eri kulttuurin välisiä eroja ja samankaltaisuuksia. Tällainen tutkimus antaa myös mahdollisuuden tarkastella uskomusten ja toiminnan välistä suhdetta, vaikka tämä suhde voi olla monimuotoinen ja tutkimuskohteena haastava. (Katvala 2001, 26.)

Tutkielmani antaa mahdollisuuden eritellä suomenkielisten kuulevien opiskelijoiden sisäistä uskomusten maailmaa ja vertailla sitä omaan niin sanottuun viittomakieliseen maailmaani. Tutkielman avulla voidaan ehkä päätellä, onko tutkittavilla samansuuntaisia vai erilaisia viittomakieltä ja kuuroutta koskevia uskomuksia. Lisäksi voidaan tutkia, mitä yleisiä uskomuksia kuurouteen ja viittomakieleen liittyy. Tässä tutkielmassa kyseessä ovat ns. kansanomaiset, arkipäivän uskomukset.

Kansanomaiset uskomukset liittyvät läheisesti myyttiseen ajatteluun, sillä molemmille on tyypillistä, että ne voivat olla tarua tai totta ja voivat tuottaa "väärää" tietoa ja johtaa harhaan. Toisaalta ne voivat sisältää olennaista tietoa ihmisestä ja maailmasta. Tieteen edistyessä myytit ja uskomukset ovat menettäneet merkitystään maailmanselektäjänä, mutta niillä on edelleen merkitystä ihmisille, koska ne välittävät tietoa ihmisen sisimmästä ja hänen kulttuuristaan ja historiastaan. Myytit ja uskomukset muokkaavat kulttuuria ja erottavat eri kulttuureja toisistaan. Kulttuurisen muistin kannalta myytit ja uskomukset voidaan nähdä todisteena menneisyydestä ja samalla eräänlaisena historiallisuutena nykyisyydessä. (Barthes 1973; Sulkunen 1983; Samuel & Thompson 1993, Katvalan 2001, 28 mukaan.)

Uskomukset eivät aina myyttien tavoin toimi tietoisella tasolla, sillä arkipäiväiset uskomukset voivat tuntua itsestään selviltä ja ongelmattomilta. Uskomukset ovat ikään kuin muuttuneet näkymättömäksi. Silti ne vaikuttavat tietämättämme arvostuk-

siimme ja asenteisiimme ja samalla siihen, mitä havaitsemme ja miten näitä havain-
tojamme ja kokemuksiamme tulkitsemme. Asioita voidaan pitää oikeutettuina, ja
tulkinnat hyväksytään sellaisenaan tunnistamatta taustalla vaikuttavia myyttejä tai
uskomuksia. (Samuel & Thompson 1993, Katvalan 2001, 28 mukaan.)

Uskomukset ovat muotoutuneet ja kehittyneet omanlaisikseen historiallisessa ja kult-
tuurisessa ajassa ja paikassa. Niiden tärkein piirre on kulttuurisidonnaisuus. Usko-
muksilla voi olla vaikutuksia laajoilla alueilla, tai ne voivat olla jopa universaaleja.
Silti ne ovat pääasiassa kulttuurisidonnaisia. (Harkness, Super & van Tijen 2000;
McGillicuddy-De Lisi & Subramanian 1996, Katvalan 2001, 28 mukaan.)

Uskomusten merkitystä arkipäiväisessä elämässä voidaan katsoa eri tavoilla. Usko-
musten kautta ihminen jäsentyy osaksi kulttuuria, ja hän jakaa kulttuurin tavat ajatel-
la ja toimia, mutta toisaalta niillä on myös valtaa ohjata ja hallita ihmistä. Uskomuk-
sia voidaan käyttää enemmän tai vähemmän tietoisesti ihmisten hallitsemiseen eli
saamaan heidät uskomaan johonkin tiettyyn asiaan. (Kuronen 1989; 1993; 1999;
Lupton & Barclay 1997; Vuori 2001, Katvalan 2001, 29 mukaan.)

3.3 Myytit

Combsin (1979, 2) mukaan ”myytti on yleisesti hyväksytty uskomus, joka ei ole tosi”.

Myyteillä on viisi ominaispiirrettä:

- 1) ne ovat yleisiä itsestäänselvyksiä
- 2) ne ilmentyvät usein dikotomioina, joko – tai -ajatteluna
- 3) ne sisältävät joskus totuuden siemenen
- 4) ne oikeuttavat tietynlaisen käyttäytymisen
- 5) ne usein institutionalisoituvat (Combs 1979, 2.)

Combsin mukaan myytti on luonteeltaan sosiaalinen, ja nykyaika ei ole sen vapaam-
pi myyttisistä, virheellisistä mutta luotetuista kollektiivisista ajattelumalleista kuin
muutkaan aikakaudet.

Tällä määritelmällä tarkoitetaan, että virheellisyys on luonteenomaista myyteille ja
että ne ovat joskus eri mieltä tieteellisen tiedon kanssa. Silti tieteen käsitykset muut-

tuvat, ja myytin ja totuudellisuuden erottaminen toisistaan on ongelmallista. Tieteellisen tiedon ja myyttien ero on siinä, että tieteellinen tieto on aina puutteellinen, ja teorioita kehitetään ja kumotaan jatkuvasti. Myytit ovat vaikeasti muuttuvia itsensänselvyyksiä. (Moilanen 2001, 76.) Ihmisten toiminta on osittain tiedostamatonta, ja koska kaikki itsestänselvyydet eivät ole päteviä, on tärkeää yrittää tiedostaa niitä. Ihmisten yhteisiä itsestänselvyyksiä voidaan kutsua kulttuurisiksi myyteiksi. (Moilanen 2001, 74 - 75.)

Karjalainen (1991) nimittää myytin latentin merkitysstruktuurin tasoiseksi ilmiöksi, ja nämä käsitteet ovat lähes synonyymejä. Latentilla merkitysstruktuurilla tarkoitetaan sosiaalista piilotajuntaa, jolloin voidaan ymmärtää, että se koostuu yhteisön jäsenten toimintaa ohjaavista tiedostamattomista säännöistä. Myyttiin ei yleensä uskota, vaikka se yleisesti ohjaa toimintaa. Combsin ja Karjalaisen myytin käsitteen määrittelyssä ei ole käytännössä mitään eroa. Karjalaisen mukaan latentti merkitysstruktuuri on näkymätön säännöstö, joka ohjaa sosiaalista toimintaa, kuten kieliopin säännöstö ohjaa oikeiden ja ymmärrettävien lauseiden tuottamista, vaikka kielen puhuja ei välttämättä tiedosta kieliopin sääntöjä. (Karjalainen 1991, 10.) Myyttejä voi kuvailla sanoilla pimeä puoli ja piilevät voimat.

Karjalainen (1991) on havainnut tutkimuksessaan, että opettajayhteisössä vallitsee ammattitaidon myytti, joka sisältää synnynnäisyyden, yksityisyyden ja sanomiset. Opettajien synnynnäisyys-myytin mukaan kenestä tahansa ei ole opettajaksi, vaan siihen vaaditaan jonkinlainen geeni. Opetustaito on myytin mukaan synnynnäinen kyky, ja tämä saa opettajat vaikenemaan työnsä ongelmista, koska myytin vallitessa ei ole mitään tarvetta tai mieltä keskustella niistä. Jos joku uskaltaa puhua traditiosta poiketen, eli pimeän puolen asioista, ja tuo samalla myytin päivänvaloon, hän joutuu kummastelun kohteeksi. Ei ole suotavaa puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Opettajilla synnynnäisyys-myytti estää puhumasta esimerkiksi omista epäonnistumisistaan. (Karjalainen 1991, 96 – 99.)

Tarkastelen tutkielmassani tutkittavien uskomuksia viittomakieltä käyttävistä ihmisistä ja viittomakielestä. Tutkittavien uskomuksien kautta pyrin hahmottamaan, millaisia myyttejä on tutkittavien keskuudessa, kun he kohtaavat viittomakieltä käyttävi-

en kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Myytit, Karjalaisen nimittämät latentit merkitysstruktuurit, eivät näy suoraan itse tutkittaville ja tutkielman tekijälle. Myytit on työstettävä itse esiin ja tulkittava ne. Myyttejä voidaan havaita tutkimusaineistoista vuoropuhelun avulla.

En pyri ainoastaan kuvailemaan eri kielten ja kulttuurien kohtaamisia ilmiönä, vaan selostamaan piileviä voimia eli myyttejä, jotka ohjaavat ihmisten käytöstä ja puhumista. Selostin toisessa luvussa viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kieltä, kulttuuria, yhteisöä ja historiaa, jotka saattavat auttaa ymmärtämään viittomakieltä käyttävien ihmisten ja viittomakieltä taitamattomien kuulevien erilaisuutta.

3.4 Yhteenveto tutkimuksen tarkoituksesta

Tutkielman tarkoitus on tutkimusaineiston avulla päästä kulttuurin sisäiseen uskomusten maailmaan. Onko tutkittavilla samanlaisia, erilaisia, erityisiä tai samansuuntaisia kuuroutta koskevia uskomuksia? Ladd (2003), Lane (1993) ja Woodward (1989) ovat eritelleet erilaisia konstruktioita, näkökulmia ja ulottuvuuksia kuurouteen. Kuurous on monitahoinen ilmiö. Sitä voidaan lähestyä kahdella eri tavalla, jotka voivat myös esiintyä rinnakkain: kuurot kieli- ja kulttuuriryhmänä ja/tai vammaisryhmänä. Kumpaan ryhmään tutkittavat ovat käsittäneet viittomakieltä käyttävien ihmisten kuuluvan, vai rinnastavatko he heidät molempiin ryhmiin?

Tutkin tutkittavien kirjoitusaineiston ja haastattelujen avulla, miten tutkittavat kokivat kohtaamisensa viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Käyttäytyivätkö tutkittavat tietyillä tavoilla ja sanoivatko he tiettyjä asioita, jotka olivat heidän uskomustensa mukaan oikeutettuja?

Käsitteet stereotypia, uskomus ja myytti ovat moniulotteisia ja ohjaavat ihmisten käyttäytymistä ja sanomisia. Stereotypiat ovat osa kognitiivista järjestelmää, ja ihmisillä on tarve luokitella erilaisia kohteita korostamalla eroja eri luokkien välillä sekä yhtäläisyyksiä luokkien sisällä. Näin ihmisillä on inhimillinen tarve yksinkertaistaa

sosiaalista maailmaa. Viittomakieltä käyttävät kuurot ja huonokuuloiset saattavat olla vieraita tutkittaville, jotka luokittelevat heidät ehkä omien uskomustensa mukaan vieraisiksi. Uskomusten rooli tutkielmassa on se, että uskomuksilla on sijaa tunteille ja arvostuksille. Tutkittavat saattavat uskoa viittomakieltä käyttävistä ihmisistä sellaisia asioita, jotka eivät ehkä ole tosia, mutta tällainen tieto voi perustua tutkittavien omiin tunteisiin ja arvostuksiin.

Myytti on latentti merkitysstruktuuri, piilevä voima, joka ohjaa ihmisten tietämättä käyttäytymistä ja sanomisia. Viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kuurous saattaa vaikuttaa tutkittavien käyttäytymiseen ja sanomiseen. Kuurot ja huonokuuloiset suhtautuvat omaan kuurouteensa yleensä neutraalisti. Heille kuurous on itsestäänselvyys, eikä sitä voi kieltää, koska se on osa heitä. Heidän näkökulmastaan katsottuna kuurous voidaan käsittää yhdeksi ominaisuudeksi, niin kuin hiusten tai silmien väri.

4 TUTKIMUKSEN KULKU

Käytän tutkielmassa laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkejä ovat yleensä tutkittavien näkökulman huomioonottaminen, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, hypoteesittomuus, tutkimuksen tyyli ja narratiivisuus. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä voivat olla esimerkiksi haastattelut, havainnointi tai muu tarkoitusta varten tuotettu kirjallinen materiaali. (Eskola & Suoranta 1998, 15.) Tutkittavien näkökulmalla tarkoitetaan sitä, että objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuutensa tunnistamisesta. Arkipäiväisessä elämässämme olemme erilaisissa suhteissa erilaisiin asioihin, aatteisiin ja ihmisiin erilaisissa tilanteissa. Tutkimussuhde on yksi sosiaalisen olemisen ja kanssakäymisen muoto. Tutkielman tekijänä olen vähemmistöryhmän jäsen, joka tekee tutkielman enemmistöryhmän jäsenistä. Käyn vuoropuhelua tutkittavien kanssa kirjallisten aineiston ja haastattelujen kautta. Samalla vuoropuhelu käydään vähemmistön ja enemmistöryhmän välillä. Harkinnanvaraisella otannalla tarkoitetaan, että tutkimuksessa keskitytään pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Tutkittavajoukko on valittu harkitusti, ja se koostuu viittomakielen opiskelijoista ja opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista. (Ks. Eskola & Suoranta 1998, 15 - 22.)

Aineistonlähtöisellä analyysillä tarkoitetaan pelkistetyimmillään teorian rakentumista empiirisestä aineistosta lähtien ikään kuin alhaalta ylös. Tutkimusaineistoa pyrin analysoimaan mahdollisimman ennakkoluulottomasti ja tutkin niitä aiheita, jotka tutkittavat nostivat aineistossa esiin. Hypoteesittomuus tarkoittaa laadullisessa tutkimuksessa sitä, että minulla tutkielman tekijänä ei ollut lukkoonlyötyjä ennakkoletuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista. Silti havaintoni olivat latautuneet aikaisemmilla kokemuksillani. Minulla tutkielman tekijänä oli tutkimuksen kulussa tietynlaista vapautta, mutta minulta vaadittiin menetelmällisten ratkaisujen kokeilemistä, ja minulla saattoi olla erilaisia ennakkoletuksia ja intuitiivisia käytäntöjä, jotka ohjasivat päättelyäni. Menetelmäkokeiluja tehtiin tässä tutkielmassa, kun esimerkiksi haastattelut tehtiin viittomakielen tulkin välityksellä. Tämä oli mel-

ko uusi asia ja vaati paljon ennakkovalmisteluja. (Ks. Eskola & Suoranta 1998, 15 - 22.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija ja tutkittavat kuuluvat samaan ihmisten maailmaan, ja tässä maailmassa kaikki muodostuu merkityksistä, joita ihmiset ovat antaneet tai antavat tapahtumille ja ilmiöille. Tässä tutkielmassa käytetään laadullisia menetelmiä, koska tutkittavat merkitykset ja niiden kietoutuneisuus ilmenevät laatuina, joita ihmisten toimilla ja kulttuurin ilmiöillä on. Tätä kutsutaan ankaraksi tieteteeksi. (Varto 1992, 14.)

-- ihmistä tutkivissa tieteissä ei ole lupa tehdä mitään sellaista toimia, jotka esineellistävät tai ohentavat tutkimuskohdetta siten, että tutkimuskohteeseen kuuluva merkitysten kokonaisuus tuhoutuu. (Varto 1992, 14.)

Laadulla tarkoitetaan laadullista yleensä. Silloin laadullisessa tutkimuksessa on kyse yleinen erityistapauksesta eli laadusta. Laatu on itsestään yleinen, koska yksittäisiä laatuja ei ole. Tällöin tutkimuksessa pyritään selvittämään, mitä laadut kulloinkin ovat ja kuinka ne voidaan käsittää merkityksinä. (Varto 1992, 77.) Tutkielman kohteena on ihminen, mutta myös hänen elämismaailmansa.

Laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen ja ihmisen maailma, joita yhdessä voidaan tarkastella elämismaailmana. Elämismaailma tarkoittaa sitä yleisintä kokonaisuutta, jossa ihmistä yleensä voidaan tarkastella: se on niiden merkitysten kokonaisuus, joka muodostuu sellaisista tutkimuksen kohteista, joita ihmistutkimuksessa tavataan, nimittäin yksilön, yhteisön, sosiaalisen vuorovaikutuksen, arvotodellisuuden ja yleisesti ihmisten välisten suhteiden kohteista. Nämä yksittäiset tutkimuksen kohteet saavat merkityksensä ja lähtökohtansa elämismaailmasta, siitä ihmisten kokemustodellisuudesta, joka on koko ajan läsnä ja valmiina, yhtäaikaan muuttavana ja muutettavana. (Varto 1992, 23.)

Elämismaailma tutkimuskohteena saa merkityksensä, kun olen vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa ja kun he antavat merkityksiä kokemuksilleen. Varton (1992, 23) mukaan elämismaailmaa tutkitaan merkitysten maailmana, jossa merkitykset ilmenevät ihmisten toimina, ja mikään elämismaailman ilmiöistä ei ole riippumaton ihmisestä, sillä merkitykset voivat syntyä vain ihmisten kautta (Varto 1992, 23). Tutkimuksen kuluessa etsin yhteisiä merkityksiä suomenkielisten tutkittavien kanssa, sillä merkitykset aiheesta ja kokemuksista voivat olla molemmille osapuolille erilaisia.

Kun tutkitaan ihmisten kokemuksia, aineiston tulee tehdä oikeutta kokemusten ominaislaadulle, ja tutkijan on pohdittava, millaisia kokemukset ovat luonteeltaan ja millä eri tavoin niitä voidaan tavoitella. Ihmiset ovat tietoisia arjesta, mutta he eivät ole tietoisia omasta tietoisuudestaan. Kun tapahtumat ja toiminta jatkuvasti muuttuvat, muuttuvat myös ihmisten tietoisuuden sisällöt. Tietoisuus on ongelmallinen tutkijan kannalta, koska hänen pitäisi pystyä vangitsemaan kokemuksen hetkellinen tietoisuus, jotta sitä voidaan tutkia. Ongelma on se, että kun huomio kiinnittyy kokemukseen, se särkyä. Esimerkiksi säännöt, normit, myytit ja niin edelleen ovat ihmisen toimintaan vaikuttavia voimia, joita ei välttämättä tiedosteta. Niitä ei voi aina tiedostaa eikä sanallisesti ilmaista. Kokemukset ovat siis hetkellisiä ja osittain kielen avulla ilmaisemattomissa. Kun tutkitaan kokemuksia, aineisto on kerättävä sillä tavalla, että aineistonkeruu häiritsee itse kokemuksia mahdollisimman vähän. Samoin käsityksiä tutkittaessa on tavoiteltava myös piileviä käsityksiä. Kokemuksia ja käsityksiä ei välttämättä voi tavoitella samalla aineistolla. (Moilanen & Rähä 2001, 51 - 53.)

Kokemuksia on vaikea tutkia, koska niitä ei aina tiedosteta tai niitä ei aina pystytä ilmaisemaan kielen avulla. Tutkimuksen aineistoksi keräsin tutkittavien kirjoituksia ja haastattelin osan heistä. Kirjoitustehtävä annettiin tutkittaville sillä tavalla, että he voisivat kirjoittaa vapaamuotoisesti kokemuksistaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. En ole tehtävänannossa esittänyt tarkkoja kysymyksiä kohtaamistilanteista, koska kysymykset olisivat saattaneet rajoittaa tutkittavien vastauksia. (Ks. liitettä 1.)

4.1 Aineiston keruu

Tutkielmaa varten kirjallista aineistoa on kerätty kahdessa eri vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa syyskuussa 2002 kävin viittomakielen opiskelijoiden seminaarissa, jonka Humanistisen ammattikorkeakoulun Kuopion koulutusyksikkö ja Pohjois-Savon opisto järjestivät. Tuolloin seminaarin aiheena oli kuurojen kulttuuri ja historia. Ennen seminaaria olin kysynyt luvan aineiston keruuta varten kolmelta vastaavalta kouluttajalta, jotka vastasivat viittomakielen tulkin koulutuksesta, viittomakielen ohjaajan koulutuksesta ja viittomakielen linjasta. Saatua luvan suunnittelin kir-

joitustehtävää viittomakielen opiskelijoille tutkielmaani varten (ks. liitettä 1.). Tehtävänannossa opiskelijoita pyydettiin kirjoittamaan kokemuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Opiskelijoita pyydettiin antamaan seuraavat taustatiedot: ikä, sukupuoli ja aikaisempi koulutus ja onko suvussa viittomakieltä käyttävää ihmistä. Lisäksi heitä pyydettiin mainitsemaan, onko ollut koulussa tai töissä kuurojen tai huonokuuloisten parissa. Kirjoitustehtävä muistutti muistelutehtävää, mutta sitä ei voi pitää täysin muistelutyönä, koska tutkitavilla saattoi olla kokemuksia eri aikoina, esimerkiksi varhaislapsuuden aikana tai viime vuosien aikana.

Humanistisen ammattikorkeakoulun Kuopion koulutusyksikössä on viittomakielen tulkin koulutusohjelma (AMK), ja Pohjois-Savon opistossa voi suorittaa viittomakielen ohjauksen perustutkinnon, joka on toisen asteen ammatillista koulutusta. Viittomakielen ohjauksen perustutkinnon suorittaneet ovat viittomakielen ohjaajia. Lisäksi Pohjois-Savon opistossa voidaan opiskella myös viittomakieltä viittomakielen linjalla yleissivistävinä opintoina. (Ks. esim. Internetistä: <http://www.humak.edu/>, <http://www.psko.fi/vk/>)

Tarkistin tehtävänannon tutkielman ohjaajalla ennen seminaaria. Seminaarissa kerroin tekeväni kasvatustieteen pro gradu -tutkielmaa, johon tarvitsin opiskelijoiden kirjoituksia. Kirjoitustehtävä ja osallistuminen tutkimukseeni on vapaaehtoista kaikille. Seminaarin osanottajat eli opiskelijat saivat itse päättää, osallistuvatko he tutkimukseeni kirjoittamalla kokemuksistaan. Opiskelijat saivat tehdä kirjoituksensa omalla ajallaan ja lähettää sen minulle postitse tai sähköpostitse. Kirjoitusaineistoa kertyi yhteensä neljä kappaletta. Aineiston lukumäärä oli erittäin pieni, ja se ei riittänyt tutkielmaa varten. Silti katsoin, että tämä ensimmäinen aineistonkeruuvaihe oli esitesti, josta saatoin nähdä, miten tehtävänanto oli toiminut, ja millaisia vastauksia oli tullut.

Toinen aineistonkeruuvaihe toteutettiin lokakuussa 2002 Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella erään luennon yhteydessä. Sain luvan aineistonkeruuta varten luennon pitäjältä ennen luentoa. Kyseinen luento kuului kasvatustieteen syventäviin opintoihin, ja opiskelijaryhmään kuului opiskelijoita, jotka olivat opiskelleet

opettajankoulutuslaitoksella keskimäärin kolme tai neljä vuotta. Kirjoitustehtävä annettiin luennon alussa, ja siihen osallistuminen oli kaikille opiskelijoille vapaaehtoista. Kirjoitustehtävä oli samanlainen kuin ensimmäisessä aineistonkeruuvaiheessa, mutta poistin kotiosoitteeni ja sähköpostiosoitteeni, koska luennon yhteydessä opiskelijat kirjoittivat vastauksensa ja palauttivat ne minulle heti kun saivat ne valmiiksi. Kirjoituksia tuli yhteensä 36 kappaletta. Opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden kirjoitukset ovat verrattavissa protokollakirjoittamiseen. Protokollakirjoittaminen on tapa, jossa kirjoittaja pyrkii kirjoittamaan kokemuksensa mahdollisimman aidosti ja ilman reflektiota. Kirjoittaja siis siirtyy mielessään johonkin tilanteeseen ja kirjoittaa siihen liittyvistä kokemuksistaan ja kuvailee niitä ilman selittelyä ja tulkintoja. (Moi-
lanen & Rähä 2001, 53.)

Kirjoituksia oli kaikkiaan yhteensä 40 kappaletta, joista 4 oli viittomakieltä opiskelevien kirjoittamia, ja loput 36 olivat opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden kirjoittamia. Esitestissä saadut kirjoitukset luettiin mukaan varsinaiseen tutkimusaineistoon. Kun luin opiskelijoiden kirjoituksia, totesin aineiston kirjoitusmäärän olevan kohtuullisen hyvän, sillä 15 - 20 kirjoituksen jälkeen vastauksissa ei ilmennyt enää uusia asioita tai näkökulmia, joten kirjoitusaineiston saturaatio eli kylläntyminen toteutui. Silti tarkastelin opiskelijoiden kirjoituksista, mitä he olivat kirjoittaneet ja mitä eivät. Sen pohjalta lähdin suunnittelemaan teemoja haastattelua varten. Haastatteluun oli valikoitu niitä opiskelijoita, jotka olivat antaneet suostumuksensa osallistua haastatteluun. Jatkoin toista aineistonkeruuvaihetta haastattelemalla muutamia opiskelijoita, koska tarkoitukseni oli syventää ja tarkentaa haastatteluaineiston avulla tutkimuksen aihetta sekä löytää haastateltavien kanssa yhteisiä merkityksiä, joista voisimme keskustella. Haastattelujen avulla tietyt asiat selvisivät paremmin kuin päättelemällä pelkästään kirjoitusaineiston perusteella. Kirjoitusaineistosta ei esimerkiksi aina selvinnyt tarkasti, milloin tutkittavat olivat ensimmäistä kertaa tavanneet viittomakieltä käyttävän ihmisen.

4.1.1 Haastattelumenetelmän valinta

Haastattelumenetelmäksi valitsin teemahaastattelun. Toinen vaihtoehto olisi ollut puolistrukturoitu haastattelu, mutta mielestäni teemahaastattelu sopi paremmin tätä tutkielmaa varten. Teemahaastattelulla tarkoitan Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan haastattelumenetelmää, jossa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Teemahaastattelulla tarkoitetaan myös joskus puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan kuitenkin sitä, että kysymykset ovat kaikille samanlaisia, ja haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin. Teemahaastattelussa kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat ja teema-alueet käydään läpi. Aiheiden järjestys ja laajuus vaihtelee haastattelusta toiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47 - 48; Eskola & Suoranta 1998, 86.) Puolistrukturoitu haastattelumenetelmä ei vastannut tutkielman tarkoitusta, koska tärkeintä oli antaa haastateltaville tilaa kertoa kokemuksistaan ja ajatuksistaan.

Avointa haastattelua kutsutaan joskus syvähaastatteluksi, sillä haastattelukeskustelu muistuttaa kaikkein eniten tavallista keskustelua, ja haastattelija keskustelee haastateltavan kanssa tietystä aiheesta, mutta kaikkia teemoja ei välttämättä käydä läpi. Teemahaastattelun ja syvähaastattelun välille on vaikea vetää selkeää rajaa. (Eskola & Vastamäki 2001, 27; myös Hirsjärvi & Hurme 2000.) Siekkisen (2001) mukaan syvähaastattelu on menetelmä, jossa on mahdollista päästä syvällisempään tietoon, koska se perustuu vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen ja syvempiin sosiaalisiin kontakteihin. Lisäksi syvähaastattelu soveltuu hyvin muun muassa menneisyyden tapahtumien, heikosti tiedostettujen ja arkaluontoisten asioiden tarkasteluun. (Siekkinen 2001, 43.) Syvähaastattelu on tarkoituksenmukainen, jos tutkimuksen tarkoituksena on etsiä jotain yksittäistä tietoa tai jokin poikkeava, uusi lähestymistapa tai asiantuntijan näkemys aiheesta. Tällainen haastattelu kestää yleensä kauan ja saattaa vaatia useita haastattelukertoja. (Siekkinen 2001, 44.) Syvähaastattelu saattoi ehkä olla sopiva haastattelumenetelmä tutkielmaani varten, mutta katsoin sen olevan aikaa vievää ja raskas toteuttaa. Lisäksi haastatteluihin pitää kouluttautua.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia teemahaastattelumenetelmällä, koska tällöin ei tarvitse ottaa huomioon haastattelukertojen määrää tai sitä miten syvälle aiheen käsittelyssä mennään. Teemahaastattelu antaa mahdollisuuden irrottautua tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen paremmin kuuluviin. Haastattelussa keskeistä on haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutus, sillä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa, ja ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ilmenevät haastattelukeskustelussa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.) Tutkielmani aihetta ei ole vastaavasti tähän mennessä tutkittu, ja siksi haastateltavien vastauksia ei ole voitu tietää tarkasti etukäteen. Katson haastattelun toimivan tässä tapauksessa hyvin, sillä kirjoittajien vastauksia pyritään sijoittamaan laajempaan kontekstiin, ja aiheesta saadaan mahdollisesti monipuolisia ja moniin suuntiin viittaavia vastauksia.

Haastattelusuunnitelmaa tehdessäni minun on pohdittava kielen merkitystä haastattelutilanteissa, sillä haastateltavat ovat suomenkielisiä ja minun kanssani haastattelukeskustelu toimii viittomakielen tulkin välityksellä. Siispä haastattelutilanteessa tulkki on niin sanottuna kolmantena osapuolena mukana keskustelussa, ja tämä on otettava huomioon myös haastattelutilanteisiin valmistautumisessa. Suunnittelin tekeväni osan haastatteluista suomen kielellä kuulevan suomenkielisen tutkimusapulaisen toteuttamana. Perehdytin viittomakielen tulkin ja tutkimusapulaisen haastattelu-tehtäviin.

4.1.2 Haastatteluihin valmistautuminen

Viittomakielen tulkin kanssa oli etukäteen neuvoteltu ja sovittu haastatteluun liittyvistä käytännön asioista ja kieleen liittyvistä kysymyksistä. Viittomakielen tulkillla on kielenkääntäjänä vaitiolo-velvollisuus, ja haastattelutilanteessa hän toimii vain kielenkääntäjänä haastattelijan ja haastateltavan välillä. Tulkki käänsi haastattelijan puheenvuoron viittomakielestä suomen kielelle ja toisinpäin haastateltavan puheenvuoron suomen kielestä viittomakielelle. Viittomakielen tulkin on ehdottoman vaitiolo-velvollisuuden lisäksi noudatettava oman alansa ammattisääntöjä myös tutkimus-haastattelutilanteissa. Luottamuksellisuuden korostaminen haastateltaville oli tärkeää jo sen takia, että tulkin käyttö haastattelutilanteissa voi olla heille uusi asia. Tulkin

tehtävänä haastattelutilanteissa oli siis toimia viestin välittäjänä mahdollisimman tarkasti ja välittää sanoman henki keskustelun osapuolelta toiselle. Haastattelun pitää edetä haastattelijan johdolla, ja tulkin avulla haastattelija pääsee haastattelemaan ja saavuttaa haastateltavan luottamuksen. Kuitenkin joka tapauksessa haastattelu ilman tulkkia on kahden ihmisen välistä kielipeliä, jossa ei voida olla täysin varma osapuolten samanlaisesta käsitteiden ja asioiden ymmärtämisestä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48 - 49).

Ennen haastattelukierrosta tulkki tutustui teemahaastattelun runkoon ja katsoi videolta haastattelijan esittämiä viittomakielisiä kysymyksiä. Lisäksi hän perehtyi myös teemahaastatteluun liittyviin "tekniisiin menetelmiin", jotka toimitin hänelle luettavaksi. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 105 - 112.)

Annoin tutkimusapulaiselle perehdytysmateriaalit ja tutustutin hänet haastattelutehtävään. Tutkimusapulaisen oli alun perin tarkoitus katsoa ja vertailla, miten haastattelut molemmilla tavoilla ovat menneet ja eroavatko haastateltavien kertomukset toisistaan. Haastattelukeskustelut tallennettiin digitaalivideokameran avulla videonauhoille.

Marraskuussa 2002 olivat esihaastattelut. Esihaastattelun tarkoituksena oli testata videonauhurin ja haastattelurungon toimivuutta sekä mahdollistaa haastattelijan rooliharjoittelu keskustelutilannetta varten. Haastattelurunkoa testattiin, koska haluttiin saada selville, miten aihepiirien järjestys toimii ja miten kysymyksiä voidaan muotoilla. Tutkimusapulainen oli mukana esihaastattelunauhojen katselussa ja antoi kommentteja haastattelun kulusta ja tulkin käytöstä. Lisäksi tutkimusapulainen pääsi esihaastattelujen avulla sopeuttamaan omaa haastatteluaan yhtenäiseksi minun viittomakielisen haastatteluni kanssa, jotta haastatteluissa ei ilmenisi eri henkilöiden erilaisista haastattelutyyleistä ja haastatteliijoista johtuvaa vaihtelua. (Ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2000, 72; Eskola & Vastamäki 2001, 39; Eskola & Suoranta 1998, 89 - 90.)

Tein kaksi esihaastattelua viittomakielen tulkin välityksellä, ja tutkimusapulainen teki yhden esihaastattelun suomen kielellä. Minä ja tutkimusapulainen katsoimme

kaikki kolme esihaastattelua videonauhalla, ja sen pohjalta annoimme palautetta, miten haastattelukeskustelu voisi toimia paremmin. Sen perusteella tein pieniä muutoksia: teemahaastattelurunkoa muokattiin paremmaksi, ja haastatteluun liittyvät pelisäännöt tulivat selväksi. (Ks. haastattelurunkoa liitteestä 2.) Teemahaastattelurunko perustuu kuitenkin tutkielman tekijän ennakkokäsityksiin, koska tutkielman tekijä ei tunne tutkimaansa aluetta kovin hyvin. Teemat on tehty mukailleen tutkimusongelmaa, ja niitä tehtiin, jotta saataisiin vastauksia tutkimusongelmiin, sillä juuri tutkimusongelma sitoo kokonaisuuden yhteen ja oikeuttaa erilaisten kysymysten esittämisen. (Eskola & Vastamäki 2001, 33.) Lisäksi on korostettava, että haastattelurungossa olevat valmiit kysymykset ovat apukysymyksiä sen varalta, jos haastateltava on niukkasanainen tai haastattelijalla on muuten vaikeuksia saada keskustelu sujumaan. Tavoitteena on silti saada aikaan keskustelua haastattelijan ja haastateltavan välillä haastattelutilanteessa. (Ks. esim. Eskola & Vastamäki 2001, 34.)

4.1.3 Haastattelut ja haastattelunauhojen purku

Varsinaisia haastatteluja tehtiin viittomakielen tulkin välityksellä kolme: yksi haastateltavista oli viittomakielen tulkkiopiskelija ja loput kaksi olivat luokanopettajaopiskelijoita. Tutkimusapulainen teki yhden suomenkielisen haastattelun. Haastattelut tehtiin joulukuussa 2002. Tekemäni haastattelut tallennettiin videonauhalle, ja olen purkanut ne itse kääntämällä viittomakielestä suomen kielelle. Tutkimusapulaisen tekemän suomenkielisen haastattelun olen joutunut hylkäämään teknisten ongelmien vuoksi. Ensimmäisissä haastattelunauhoissa ei ollut havaittavissa äänihäiriöitä, toisin kuin neljännessä haastattelunauhassa, jonka tutkimusapulainen on tallentanut. Siinä kuului puheäänen lisäksi häiritsevää taustakohinaa. Sen jälkeen digitaalivideokamera vietiin huoltoon, jossa todettiin, että kameran sisäinen mikrofoni oli rikki. Siksi häiritsevää taustakohinaa kuului nauhalla.

Haastateltaviksi valittiin ne opiskelijat, jotka olivat antaneet suostumuksensa tulla haastateltaviksi kirjoitustehtävän yhteydessä. Valitsin haastateltavat sen perusteella, että heillä oli kokemuksia kohtaamisesta viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa. Luokanopettajaopiskelijoita haastateltiin yliopistolla ja viittomakielen tulkkiopiskeli-

jaa hänen kotonaan. Jokaisen haastattelun jälkeen tulkki kertoi, miten haastattelu oli tulkkauksen kannalta mennyt. Purin haastattelunauhasta jokaisen haastattelun jälkeen heti seuraavina päivinä kääntämällä viitotun keskustelun tekstimuotoon, suomen kielelle. Käännöstyö oli tarkkuutta vaativaa, koska epätarkan katselun vaarana oli se, että nähdään (kuullaan) mitä halutaan nähdä (kuulla). Ennen kuin aloitin käännöstyön, katsoin videonauhan läpi palauttaakseni muistiin, miten haastattelukeskustelu oli käyty. Merkitsin haastattelutekstiin myös nauhalaskurilukeman, koska käännöstyön jälkeen oli tarkoitus antaa tulkin tarkistaa joitakin valittuja kohtia. Näin varmistettiin, ettei tullut käännösvirheitä. Tarkistuksen jälkeen litteroitu haastatteluteksti lähetettiin haastateltaville luettavaksi. Kaikki haastateltavat sanoivat, että haastattelutekstit olivat heidän puheensa mukaisia ja huomautettavaa ei ollut.

Jokaisen puretun haastattelun jälkeen viisastuin haastattelijana kokemuksestani. Videonauha oli hyvä tapa tarkastella omaa puhumistaan haastattelukeskusteluissa, joten seuraavat haastattelut menivät paremmin kuin edelliset. Oma kokemattomuuteni oli syynä siihen, miksi jotkut asiat jäivät kysymättä tai selvittämättä. Silti haastattelut antoivat mahdollisuuden tarkastella tutkittavia kokonaisuutena ja tarkistaa sellaisia asioita, jotka eivät selvinneet kirjoitusaineistosta.

4.2 Aineiston analyysimenetelmä

Kirjoitus- ja haastatteluaineiston keruun jälkeen huomasin, että aikaisemmin asettamani tutkimuskysymykset olivat toimimattomia aineiston analyysia varten. Muokkasin tutkimuskysymyksiäni uudelleen ja otin uskomukset ja myytit osaksi tutkimuksen teoreettisia käsitteitä. Tutkimuskysymyksiä muokkaamisen tarkoituksena on rajata ja täsmentää tutkimuskysymyksiä. Alasuutari (1995) kirjoittaa, että tutkittavien lausumat ovat vihje jostakin, joka tutkijan on selvitettävä. Tutkijan tulee ratkaista arvoitus haastateltavien antamien vihjeiden perusteella. (Alasuutari 1995, 35, 67 - 68, 71.) Laadullisessa kuvailussa on mentävä pintaa syvemmälle ja selvitettävä, mikä on merkitysrakenteen analyysin tarkoitus: paljastaa toimintaa ohjaavia latentteja merkitysstruktuureja (Moilanen & Rähä 2001, 55).

Kirjoitusaineistoa analysoitiin teemoittamisen avulla. Teemoittamisella tarkoitetaan Moilasan ja Rähän (2001, 53) mukaan aineiston pelkistämistä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään löytämään tekstin merkityksenantojen ydin, ja teemat liittyvät tekstin sisältöön, eivät sen yksittäisiin kohtiin. Minulla ei ollut käytössäni valmiita analyysimalleja, mutta lähdin analysoimaan aineistoa aineistolähtöisesti, mikä tarkoittaa, että hain tekstistä kokonaisuutta pyrkien rakentamaan sille oman sisällöllisen logiikan. (Ks. Moilanen & Rähä 2001, 53.) Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan teemoittelu tehdään siten, että aineistosta voidaan nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, joita voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymiseen ja ilmenemiseen aineistossa (Eskola & Suoranta 1998, 175).

Aineistolähtöisessä lähestymistavassa etsin aineistosta teemoja, joista tutkittavat kirjoittivat. Tutkittavien kirjoituksista nousivat seuraavanlaiset teemat: *vuorovaikutus* ja *viittomakieli*. Vuorovaikutuksella tarkoitetaan, kun tutkittavat kirjoittivat kommunikatiokeinoista ja -vaikeuksista viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Jotkut tutkittavat olivat kiinnostuneita viittomakielestä ja halusivat myös tutustua viittomakieltä käyttäviin ihmisiin paremmin kuin aikaisemmin. Lisäksi viittomakielen opiskelijoiden kirjoituksista löytyi vielä yksi teema: motiivi hakeutua opiskelemaan viittomakieltä. Analyysityössäni punaisina lankoina olivat kaksi ensimmäistä teemaa.

Olen soveltanut Karin tekemää asenteiden luokitusrunkoa, jossa hän tutkii opettajiksi opiskelevien asenteita opettajan ammattia kohtaan (ks. Kari 1996, 86). Asenteet viittomakieltä käyttäviä ihmisiä kohtaan luokitellaan kolmella tavalla: myönteiseksi, neutraaliksi ja arkailevaksi. Myönteiseksi (positiiviseksi) asenne luokiteltiin silloin, kun kirjoituksessa esiintyi pelkästään myönteisiä mielipiteitä tai kommentteja viittomakieltä käyttävistä ihmisistä. Neutraaliksi (realistiseksi) asenne luokiteltiin silloin, jos kirjoituksessa esiintyi sekä myönteisiä että kielteisiä kannanottoja viittomakieltä käyttäviin ja erityisesti silloin, kun kirjoituksessa mainittiin, että kuurous tai viittomakieli ei ole herättänyt ihmetystä tai uteliaisuutta. Negatiiviseksi asenne tulkittiin, jos kirjoituksessa esiintyi pelkästään kielteistä suhtautumista viittomakieltä käyttäviä kohtaan. Kirjoitusaineistossa tämän tyyppisiä tekstejä ei ole lainkaan, mutta sen tilalla on arkailevaa suhtautumista viittomakieltä käyttäviä kohtaan. Silloin kirjoituksessa

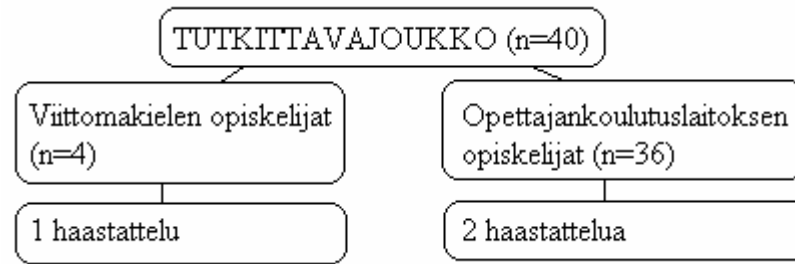

esiintyi mainintoja arkuudesta ottaa kontaktia viittomakieltä käyttäviin ihmisiin. Arkaileva suhtautuminen ei tarkoita sitä, että se sulkee muut asenteet (myönteinen, neutraali tai kielteinen) pois. Olen eritellyt aineiston perusteella kahta alaryhmää, jotka kuuluvat arkailevaan suhtautumiseen. Ne ovat arkaileva-myönteinen suhtautuminen ja arkaileva-neutraali suhtautuminen.

4.3 Tutkimuksen kohdejoukon kuvaus

Aineisto koostuu neljästäkymmenestä (40) kirjoituksesta, joista neljä on viittomakielen opiskelijoiden kirjoittamia, ja loput 36 opettajankoulutuslaitoksen (OKL) opiskelijoiden kirjoittamia tekstejä. Viittomakielen opiskelijat ovat kaikki naisia (4) ja opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista 9 on miehiä ja loput 27 naisia. Viittomakielen opiskelijoista yksi opiskelee viittomakielen ohjaajaksi ja kolme viittomakielen tulkiksi. Opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista 32 opiskelee luokanopettajaksi ja 4 opinto-ohjaajaksi. Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden ikä vaihtelee 21-vuotiaasta 46-vuotiaaseen. Suurin osa opiskelijoista on vähän yli 21-vuotiaita. Opiskelijaryhmän ikä keskiarvoltaan on 26 vuotta.

Haastatteluaineisto koostuu kolmesta haastattelusta. Kaksi haastateltavaa on opettajankoulutuslaitoksen luokanopettajaopiskelijoita ja yksi on viittomakielen tulkio opiskelija. Ensimmäinen haastateltava on 24-vuotias mies, joka opiskelee 4. vuotta luokanopettajaksi. Kutsun häntä tässä raportissa peitenimellä Pyry. Toinen haastateltava on 24-vuotias nainen, joka opiskelee 3. vuotta luokanopettajaksi. Kutsun hänet tässä raportissa peitenimellä Aamu. Kolmas haastateltava on 28-vuotias nainen, joka opiskelee ensimmäistä vuotta viittomakielen tulkiksi. Kutsun häntä raportissani Säteeiksi. Kaikilla haastateltavilla ei ole viittomakieltä käyttäviä kuuroja tai huonokuuloisia perheessä tai suvussa. Muut haastateltavien taustatiedot, esimerkiksi kotipaikka, aikaisempi koulutus ja sivuaineopinnot, jäävät tutkielman tekijän tietoon, koska näin varmistetaan, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa tässä raportissa.

Kaikki tutkittavat opiskelijat ovat suomenkielisiä, ja kolmella heistä on kuuroja tai huonokuuloisia perheessä tai suvussa. Lisäksi muutamilla on vanhuuden sairauden tai onnettomuuden seurauksena kuuroutuneita sukulaisia. Tutkittavat jaettiin ryhmiin sen mukaan, milloin he olivat tavanneet ensimmäistä kertaa viittomakieltä käyttävän ihmisen. Vanhuksena kuuroutuneita sukulaisia ei ole laskettu mukaan ensimmäiseen ryhmään. (Ks. taulukkoa 1.)

Suurin osa opiskelijoista (20) oli tavannut ensimmäistä kertaa viittomakieltä käyttäviä kuuroja tai huonokuuloisia nykyisten opintojensa aikana. Lapsuuden aikana 5 opiskelijaa oli tavannut viittomakieltä käyttävän ensimmäistä kertaa, ja heistä yksi oli epävarma, oliko tavannut viittomakieltä käyttävän kuuron. Ennen nykyistä opiskelua 5 opiskelijaa oli tavannut viittomakieltä käyttävän kuuron tai huonokuuloisen, ja kolme opiskelijaa huonokuuloisia, jotka eivät viittoneet. Viidenteen ryhmään kuuluvat ne opiskelijat, jotka ovat tavanneet viittomakieltä käyttäviä nykyisten opintojensa aikana sekä vapaa-aikana, kuten harrastuksen tai sivutoimisen työn yhteydessä.

Opiskelijoiden kirjoituksista ei aina selvinnyt tarkasti, milloin he olivat tavanneet ensimmäistä kertaa viittomakieltä käyttävää, joten näissä tapauksissa sijoitin heidät ryhmään 4, eli he olivat tavanneet viittomakieltä käyttäviä opintojensa aikana. Epäselviä tapauksia on vain muutama. Lisäksi oli toinen ongelma, kun kolme opiskelijaa kirjoitti tavanneensa huonokuuloisen tai huonokuuloisen kehitysvammaisen, joka ei käyttänyt viittomakieltä. Tutkimuskysymykseni on alun perin rajattu vain viittomakieltä käyttäviin kuuroihin tai huonokuuloisiin, mutta näissä muutamissa tapauksissa laitoin heidät sulkeisiin tällä tavalla: (+1), jolloin tarkoitetaan, että opiskelija ei ole tavannut varsinaisesti viittomakieltä käyttävää kuuroa tai huonokuuloista, mutta kyllä viittomakieltä taitamattoman kuuron tai huonokuuloisen. Muutamat opiskelijat olivat tavanneet ensimmäistä kertaa viittomakieltä käyttävän henkilön opettajankoulutuslai-

toksen pääsykokeen haastattelussa, ja tämä luettiin ryhmään 4, eli opintojen aikana he olivat tavanneet viittomakieltä käyttävän, koska pääsykokeen jälkeen oli lyhyt aika ennen kuin he aloittivat varsinaisen opiskelun OKL:ssa, jossa he kumminkin tapasivat myös muita viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita.

Taulukko 1.

1. perheessä tai suvussa on kuuroja tai huonokuuloisia	3
2. on tavannut viittomakieltä käyttävän lapsuuden aikana	4 (+1)
3. on tavannut viittomakieltä käyttävän ennen nykyistä opiskelua	5 (+3)
4. on tavannut viittomakieltä käyttävän nykyisten opintojen aikana	20
5. on tavannut viittomakieltä käyttävän nykyisten opintojen aikana ja muulloinkin	4

Tutkittavajoukosta kaksi oli ollut töissä viittomakieltä käyttävien kuurojen parissa, ja toinen heistä oli ystävystynyt viittomakieltä käyttävien kuurojen kanssa. Nämä kaksi opiskelevat nyt viittomakielen ammattilaiseksi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Opiskelijat kirjoittavat kokemuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa

Opettajankoulutuslaitoksen suomenkielisten opiskelijoiden (n=36) kohtaamiset viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa ovat yleensä lyhytkestoisia, ja harvat opiskelijat ovat tutustuneet viittomakieltä käyttäviin ihmisiin. Opiskelijat olivat tavanneet viittomakieltä käyttäviä yleensä sattumalta varhaislapsuuden, nuoruuden tai opiskelun aikana. Suurin osa heistä on tavannut viittomakieltä käyttäviä ihmisiä vasta opettajankoulutuslaitoksen opintojen aikana. Voidaan sanoa, että viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen ansiosta suomenkieliset opiskelijat ovat päässeet näkemään viittomakielisiä luokanopettajiksi opiskelevia yliopiston kampuksella ja ainejärjestön järjestämässä yhteisissä tilaisuuksissa. Lisäksi jollakulla opiskelijalla on kokemuksia viittomakieltä käyttävistä vapaa-ajalta tai osa-aikaisen työn yhteydestä. Kukaan opiskelijoista ei maininnut ystäväystyneensä viittomakieltä käyttävien kanssa.

Viittomakielen opiskelijoilla (n=4) on samantapaisia kokemuksia kohtaamisesta viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa kuin opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoilla. Kokemukset ovat olleet myönteisiä, mutta jollakulla on ollut myös pelottavia kokemuksia. Kiinnostus viittomakieltä kohtaan on herännyt ensi tapaamisen jälkeen tai nuorena aikuisena, ja halu opiskella viittomakieltä on saanut heidät hakemaan viittomakielen koulutukseen. Kenelläkään ei ole viittomakieltä käyttäviä kuuroja tai huonokuuloisia perheessä tai suvussa. Nykyisen koulutuksen ansiosta he eivät sekoita tai luokittele viittomakieltä apu- tai vammaiskieleksi niin kuin jotkut opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat tekevät.

5.1.1 Myönteinen suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin

Myönteiseksi asenne luokitellaan silloin, kun opiskelijoiden kirjoituksissa esiintyy pelkästään myönteisiä kannanottoja viittomakieltä käyttäviin ihmisiin ja kommentteja viittomakielestä. Kirjoitusaineistossa on yhteensä 19 (47,5 %) kirjoitusta, jossa opiskelijat suhtautuvat viittomakieltä käyttäviin ihmisiin myönteisesti. Moni opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista suhtautuu viittomakieltä käyttäviin myönteisesti, ja jotkut ovat halukkaita tutustumaan heihin paremmin.

En ole kohdannut kovinkaan paljon huonokuuloisia tai kuuroja ennen OKL:ssa opiskelua. (-). Tänä vuonna olen nähnyt nyt heitä muutamilla luentokursseilla, ja välillä heidän näkee keskustelevan ruokalassa, kirjastossa yms. paikoissa. Sillä juuri viittomakielen käyttö saa minut erottamaan heidät, vaikka muuten en asiaa huomaisikaan. (---) On suuri rikkaus päästä edes sivusta seuraamaan tätä hieman erilaista kieliryhmää. Olisi mielenkiintoista tutustua heihin lähemminkin. (nainen, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 22)

Tämä opiskelija pitää viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita kieliryhmänä, mikä on koko aineistoon nähden harvoin mainittu. Silti opiskelija pitää viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita erilaisina. Kirjoitusaineistossa on neljä opettajankoulutuslaitoksen opiskelijaa, jotka pitävät viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita kieliryhmänä.

(---). Nyt OKL:ssa ollessani aakkosista on ollut hyötyä (myös). Viittomakieliset aakkoset ovat mahdollistaneet juttelemisen laitoksemme kuurojen/huonokuuloisten opiskelijoiden kanssa. (-) Olisin kiinnostunut oppimaan muitakin viittomia. (nainen, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 10)

Moni on kiinnostunut viittomakielestä ja haluaisi opiskella sitä. Aineistosta ei selvinnyt tarkasti, ovatko opiskelijat tietoisia mahdollisuuksista opiskella viittomakieltä sivuaineena, mutta jotkut mainitsevat, että viittomakielen opiskelu vie oman ajan. Silti voidaan päätellä, että suurin osa opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista ei ole tietoisia mahdollisuudesta opiskella viittomakieltä sivuaineena yliopistossa tai muissa paikoissa, kuten työväenopistossa.

(--). Viittomakieltä olisi kiva opiskella, etenkin kun *kuuroja* ja viittomakieltä on usein luennoillakin. Yliopistolla on kuitenkin melko keho tarjonta tämän suhteen. Ehkä *kuurojen* ja kuulevien luokanopeopiskelijoiden yhteistyötä voi-

si lisätä tässä kohdassa. (nainen, 24 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 20)

(--). Myöhemmin olen ollut tekemisissä viittomakieltä käyttävien *kuurojen* kanssa täällä yliopiston luennoilla. Haluaisin kovasti oppia viittomakielen. Useasti luennoilla jää seuraamaan, miten tulkit taitavasti viittovat luennoitsijan puheen *kuuroille*. Kunpa yliopistossa voitaisiin järjestää viittomakielen kurssi ja tehdä enemmän yhteistyötä viittomakieltä käyttävien kanssa. (nainen, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 21)

Kahdella edellä olevasta kirjoituksesta selviää, millaisina opiskelijat pitävät viittomakieltä käyttäviä luokanopettajaopiskelijoita. Heitä on kirjoituksissa kutsuttu myös kuuroiksi, mutta kirjoituksista ilmenee, että viittomakieltä käyttäviin kuuluu opiskelijoiden mielestä vain kuuroja, eikä huonokuuloisia lasketa tähän ryhmään. Tätä selvittän vielä tarkemmin lisää myöhemmin.

Eräs viittomakielen opiskelija oli saanut ajatuksen lähteä opiskelemaan viittomakielen tulkiksi, kun hän tapasi sattumalta kuuron.

(---). Seuraavan vuoden olin Saksassa Aupairina siellä tapasin ensimmäisen kerran kuuron "vähän paremmin" eli olin samassa porukassa kun kuuro henkilö tuli puhumaan saksalaiselle tuttavalleni. Siinä vaiheessa ajattelin, että kyseinen viittomakielen tulkin ammatti olisi ihan hieno. (--), olen onnellinen siitä, että monien vaiheiden kautta päädyin tänne Kuopioon. (nainen, 21 v., opiskelee viittomakielen tulkiksi, nro 1)

Tämä opiskelija oli tavannut ensimmäistä kertaa kuuron saksalaisen ja seurannut sivusta keskustelua. Hän oli tästä pienestä kokemuksesta saanut motiivin lähteä opiskelemaan viittomakielen tulkiksi. Eräs opettajankoulutuslaitoksen opiskelija olisi myös kiinnostunut opettamaan "erityispedagogisessa mielessä" kuuroja ja huonokuuloisia:

(--). Opiskelu yhdessä viittomakielisten kanssa on kyllä ollut mielenkiintoista. Minulla onkin herännyt suuri mielenkiinto viittomakieltä kohtaan ja haluaisin opetella sitä. Myös kiinnostus opettajana erityispedagogisessa mielessä kuuroja ja huonokuuloisia kohtaan on herännyt. (---). (nainen, 21 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 9)

Valitettavasti tämä opiskelija ei selittänyt kiinnostuksensa syytä sen tarkemmin kuin mitä kirjoitti. Hänen kirjoituksestaan selvisi, että hänen uskomuksensa mukaan kuurojen ja huonokuuloisten opetuksessa tarvitaan erityispedagogiikkaa. Hän ei ole perustellut erityisopetuksen tarvetta, mutta ilmeisesti hän rinnastaa kuurot ja huonokuu-

loiset niihin ihmisiin, jotka ovat erityisopetuksen tarpeessa.

Kun ihminen kohtaa ensimmäistä kertaa vieraan kielen ja kulttuurin, hänellä saattaa olla voimakkaampaa uteliaisuutta kuin tavallisesti (Hofstede 1993, 301). Ihmiset kokevat uuden kulttuurin tuoman uteliaisuuden ja jännityksen. Tätä vaihetta kutsutaan myös uuteen kulttuuriin ihastumiseksi. Tämä kritiikitön suhtautuminen on usein lyhytaikainen. (Salo-Lee ym. 1996, 120.) Myönteisesti suhtautuneet opiskelijat pitävät viittomakieltä käyttäviä ihmisiä erilaisena kieli- ja kulttuuriryhmänä. Silti vaarana on, että kun alkuihastuminen menee ohi ja viittomakieltä käyttäviä ihmisiä aletaan pitää liian erilaisina, opiskelijat voivat joutua kokemaan stressitilanteita. Kommunikaatiovaikeus on yksi esimerkki, mikä voi aiheuttaa turhautumista, sillä jos kommunikaatiossa huomataan, että ei olla tultu ymmärretyksi, stressitilanne voi kärjistyä tai välttämistästrategioita alkaa esiintyä. Välttämistästrategioita esiintyy silloin, kun opiskelijat eivät hakeudu itse vapaaehtoisesti viittomakielisten seuraan.

5.1.2 Neutraali suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin

Neutraaliksi asenne luokitellaan silloin, kun kirjoituksessa esiintyy sekä myönteisiä että kielteisiä kannanottoja viittomakieltä käyttäviin, ja erityisesti kun kirjoituksessa mainitaan, että kuurous tai viittomakieli ei ole herättänyt ihmetystä. Kirjoitusaineistossa on yhteensä 15 (37,5 %) kirjoitusta, jossa opiskelijoiden suhtautuminen on neutraalia. Seuraavat opiskelijat ovat olleet jollain tavalla tekemisissä kuurojen tai huonokuuloisten kanssa, joten kuurous ei ole aiheuttanut heissä ihmetystä tai kummastelua.

(---). Aikaisempia kontakteja kuuroihin on yksi: ystäväni sisko. Hänkin on niin paljon vanhempi, ettemme ole juurikaan olleet tekemisissä. Tämä ”kontakti” on kuitenkin vaikuttanut niin, että viittomakieliset opiskelijat eivät ole minun osaltani suurempaa ihmetystä/uteliaisuutta herättäneet. (nainen, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 18)

Seuraavassa on tulkkio opiskelija, ja hän on ollut töissä kuusi vuotta kokopäiväisenä työntekijänä kuurojen ja kuurosokeiden parissa.

(---). Sinänsä minua ei ole sen kummemmin hätkähdyttänyt kuurous sinänsä

vaan työtä on teettänyt kuinka oppia ymmärtämään kuurojen kieltä ja tulla itse ymmärretyksi.(---). Käytännön kokemuksesta opin esim. kuinka kiinnittää kuuron huomio ja kuinka kuurot itse toimivat kun haluavat toisen kiinnittävän huomiota heihin, kuinka keskustella kuuron kanssa niin että näköyhteys säilyy yms. (---). (nainen, 37 v., opiskelee viittomakielen tulkiksi, nro 4)

Pitkä työkokemus kuurojen ja kuurosokeiden parissa on antanut hänelle kokemuksia siitä, kuinka kuurojen kanssa voi tullaan toimeen ja kuinka voi kommunikoida heidän kanssa. Silti opiskelija sanoi, että sujuva kommunikaatio edellytti työtä. Hänelle on muodostunut työn kautta muodollinen ja rakentava suhde viittomakieltä käyttäviin ihmisiin.

Seuraavalla opettajankoulutuslaitoksen naisopiskelijalla oli ollut myönteisiä kokemuksia kohtaamisesta viittomakielisen henkilön kanssa, kun hän oli laitoksen valintakokeissa. Hän olisi halunnut tutustua viittomakielisiin luokanopettajaopiskelijoihin, mutta kommunikaatiovaikeudet ovat hankaloittaneet kontaktin ottamista.

Minulla on todella vähän kokemuksia kuurojen tai huonokuuloisten parissa kommunikoinnista ja oikeastaan keskustelin ensimmäistä kertaa viittomakieltä käyttävän ihmisen kanssa OKL:n valintakokeissa kesällä 2000, jolloin toisena haastattelijana oli viittomakielinen mies (nimeä en valitettavasti muista) Tilanteesta muistan sen verran, että aluksi en oikein tiennyt, ketä minun olisi milloinkin pitänyt katsoa, siis haastattelijaa vai tulkkia, ja kenelle puhua. Sain onneksi ystävälliset ohjeet siitä, että voin katsoa ja puhua kohti haastattelijaa, koska kuulen tulkin puhuvan vieressäni. Tilanne oli ensihämmennyksen jälkeen mukava ja rento! (...) Täällä OKL:lla olen tietysti törmännyt viittomakielisiin mutta heihin tutustuminen on sillä tavalla vaikeaa, koska oikeastaan aina pitäisi olla tulkki paikalla. Ne vanhat aakkoset ovat jo täydellisesti unohuneet... Välissämme on siis tietynlainen kielimuuri, valitettavasti.(...). (nainen, 21 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 7)

Opiskelija on kirjoituksessaan painottanut kommunikaatioasiaa ja epäselväksi jää, ajatteleeko hän, että kommunikaatio-ongelma on hänellä itsellään vai viittomakielillä. Hän sanoo kirjoituksessaan, että viittomakielen tulkin pitäisi olla aina paikalla.

Seuraavassa esimerkissä opettajankoulutuslaitoksen miesopiskelijalla on huonokuuloinen perheessä, ja hän on suhtautunut asioihin neutraalisti, koska kuurous on tavallaan hänelle tuttu ilmiö.

Olen ollut opiskelu aikana muutamilla demoilla viittomakielisten kanssa. Demoilla olen kommunikoinut viittomakielisten kanssa lähinnä huulilta luvun

ja käsimerkkien avulla. Kuurot vaikuttavat tosi avoimilta ja monet heistä moikkaavat vaikka on ollut vähän vain tekemisissä heidän kanssa. Ja vaikka yhteistä kieltä ei ole. X on huonokuuloinen (molemmissa korvissa kuulolaitte). Hän ei käytä viittomia. Hänelle puhuttaessa on tärkeä kohdistaa puhe juuri hänelle, jotta kasvojen eleet ja huulilta luku on mahdollista. Itse olen opetellut joskus viitottua puhetta, ja X käyttää kommunikointi välineenä paljon viittomia. Olen ollut tekemisissä näiden asioiden parissa n. 10 v. (mies, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 13)

Perheessä oleva huonokuuloinen käyttää kommunikaatiossa yksittäisiä viittomia kommunikaation tueksi, ja tämä tarkoittaa, että hän ei ole viittomakielinen tai viittomakieltä käyttävä. Lisäksi opiskelija ei ole maininnut, onko perheellä viittomakieltä käyttäviä ystäviä tai tuttuja, joiden kautta viittomakieli ja kielen mukana tuleva kulttuuri olisi tuttu. Oletan silti, että kyseessä on huonokuuloinen, joka on integroitunut olemaan suomenkielisten kuulevien kanssa, koska huonokuuloisuus ei haittaa kommunikointia puhutulla kielellä. Vaikka kuurous on opiskelijalle tuttu, hän kutsuu viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita kuuroiksi sekä pitää heitä avoimina. Näihin asioihin palataan jälleen myöhemmin.

Aikaisemmat kontaktit viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten sekä tukiviittomia käyttävien huonokuuloisten kanssa ovat laimentaneet opiskelijoiden "ihastumista" viittomakieltä käyttäviin ihmisiin, sillä asia ei ole enää uusi ja vieras. Heidän kohdallaan voidaan sanoa, että he ovat sopeutuneet siihen, että viittomakieltä käyttäviä tai kuuroja/huonokuuloisia ihmisiä voidaan nähdä missä ja milloin vain.

5.1.3 Arkaileva suhtautuminen viittomakieltä käyttäviin ihmisiin

Suhtautuminen tulkitaan arkailevaksi silloin, kun kirjoituksessa esiintyy mainintoja arkuudesta ottaa kontaktia viittomakieltä käyttäviin ihmisiin. Tällaista suhtautumista on 6 kirjoituksessa (15 %), mutta ne eivät sulje muita asenteita pois. Arkailevaa, mutta myönteistä suhtautumista on 4 kirjoituksessa (10 %) ja arkailevaa, mutta neutraalia suhtautumista on 2 kirjoituksessa (5 %). Opiskelijat eivät myönnä helposti arkuutta kohdatessaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Muutamit kirjoittivat silti, että arkuutta on ja se on vaikeuttanut ottamaan kontaktia viittomakieltä käyttäviin. Seuraava naisopiskelija suhtautuu myönteisesti viittoma-

kieltä käyttäviin ihmisiin.

Ennen yliopiston pääsyä minulla ei ole ollut paljonkaan (jos ollenkaan, en heiti muista) kokemusta viittomakielellä kommunikoivista henkilöistä. Vasta täällä ryhmissäni on ollut viittomakielisiä ja varsinkin demoryhmissä kokemus on ollut rikastuttava. Arastuttaa ottaa kontaktia, koska tulkki on aina välissä. Erilainen kommunikointimuoto se kai vain arastuttaa. (---). (nainen, 26 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 24)

Tämä naisopiskelija selitti, että erilainen kommunikaatiomuoto arastutti ottamaan kontaktia viittomakielisiin luokanopettajaopiskelijoihin. Hän piti viittomakielisiä opiskelijoita erilaisina, mutta myös kokemuksen kannalta rikastuttavana. Seuraava miesopiskelija suhtautuu myönteisesti viittomakielisiin luokanopettajaopiskelijoihin.

(...). En ole ollut juuri muuten tekemisissä viittomakielisten kanssa kuin opiskelujeni parissa. Toisin sanoen istun samoilla luennoilla viittomakielisten kanssa ja jonkun kerran samalla demolla. En osaa viittomakieltä, mutta olen tullut hyvin toimeen heidän kanssaan elekielellä sen vähän, mitä olen kommunikoinut heidän kanssaan mm. laitoksen ATK-luokassa ja liikunnan demoilla. Olen huomannut, että he osaavat lukea myös hyvin huulilta, joten kommunikointi sujuu sekin puolesta tarvittaessa. Itse olen arka menemään itse yrittämään jutella tai tutustua viittomakielisiin, koska on ehkä jollakin tavoin hämmentävää tai vierasta yrittää kommunikoida ilman että osaisi itse viittomakieltä. (mies, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 40)

Miesopiskelija suhtautui asiallisesti ja hän ei ole antanut omalle pelolleen periksi. Silti arkuudelle on olemassa jokin muu syy kuin vain pelko, kuten ennakkoluulo, joka ohjaa piilevästi opiskelijoiden käyttäytymistä. Seuraavassa esimerkissä opiskelija oli tavannut viittomakieltä käyttävän kuuron ennen nykyistä opiskelua:

Nuoruudessani syntymäseudullani X:lla tunsin ikäiseni kuuron pojan ja jonkin verran olin hänen kanssaan tekemisissäkin. Kommunikointimme tapahtui paperille kirjoittaen sekä erilaista vapaamuotoista elekieltä käyttäen. Lapsena hieman arastelin poikaa ja alkuun hieman välttelinkin, mutta vähitellen uskalsin ottaa jo kontaktiakin häneen. Vuorovaikutus pojan kanssa oli mielestäni oikein mielenkiintoista ja yllättävän hyvin kommunikointiin löytyy mahdollisuuksia, vaikkei yhteistä puhuttua kieltä olisikaan. Nuoruusvuosiltani on siis aivan positiivisia kokemuksia kuuron henkilön kohtaamisesta. Viime vuosina en ole juurikaan ollut tekemisissä kenenkään kuuron tai huonokuuloisten kanssa. OKL:n atk-luokassa tulee välillä eteen tilanteita, jossa kuuro ihminen on tullut pyytämään apuani johonkin asiaan ja oikein hyvin moista tilanteista on selvitty. Kohtaaminen saattaa aluksi hieman jännittää, mutta aina niistä on hyvin selvinnyt ja jälkeensä varsinkin tulee hyvä mieli, jos on pystynyt autamaan. Silloin usein tulee mieleen myös ajatus, että olisi mukava olla enemmänkin tekemisissä ja vuorovaikutuksessa kuurojen henkilöiden kanssa.

(mies, 28 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 32)

Aikaisemmillä kokemuksilla on merkitystä siihen, miten opiskelija suhtautuu jatkossa viittomakieltä käyttäviin kuuroihin tai huonokuuloisiin. Edellä mainittu miesopiskelija suhtautuu viittomakieltä käyttäviin myönteisesti, vaikka kokee arkuutta kohtaamistilanteissa. Aikaisemmat kokemukset ovat auttaneet häntä kohtaamaan melko luontevasti viittomakieltä käyttäviä ihmisiä.

Seuraava viittomakielen ohjaajaopiskelija oli tavannut kahta erilaista kuuroa: ensimmäinen oli niin sanottu puhuva kuuro ja toinen oli puhumaton kuuro. Näiden kahden kuuron kohtaaminen oli erilaista, koska molempien kanssa kommunikointi oli erilaista, ja erilaisuus on lisännyt arkuutta puhumattomia kuuroja kohtaan.

(---). Kun opiskelin A:ssa lähihoitajaksi, minun luokallani oli kuuro mies. Tämä mies osasi puhua jonkin verran. Muistelen että hänen kanssaan uskalsin mennä juttelemaan, koska hän puhui ja luki huulilta. En tiedä silloin olisinko miten paljon kommunikoinut hänen kanssaan jos hän ei olisi puhunut. Minulla oli arkuutta kuuroja tavatessani. Olin kaksi vuotta B:ssä töissä integroidussa erityisryhmässä, päiväkodissa. Viereiselle osastolle tuli työllistetty nainen, joka oli koko ajan "hiljaa". Häntä oli vaikea lähestyä millään tavalla, koska hän ei tullut koskaan itse minun eikä kenenkään muunkaan luokse. Jos kyse-
lin häneltä jotain niin me kirjoiteltiin paperille. Mutta kaikin puolin oli hankala lähestyä.(...) (nainen, 23 v., opiskelee viittomakielen ohjaajaksi, nro 3)

Tästä voidaan nähdä, miten tärkeää opiskelijan kannalta olisi, jos molemmat kuurot olisivat käyttäneet puhuttua kieltä. Silloin asiat olisivat sujuneet paremmin ja joka tilanteessa olisi ollut opiskelijan kannalta helpompaa. Opiskelija oli hämmentynyt, kun toinen kuuro nainen ei puhunut ollenkaan, ja hänen oli vaikea muuttaa lähestymistapaa toisenlaiseksi. Opiskelijalta puuttui tietty kulttuurinen symbolijärjestelmä, joka olisi voinut ohjata häntä toimimaan toisin.

Opiskelijat puhuivat, että on hankalaa lähestyä viittomakieltä käyttäviä ihmisiä, koska yhteistä kieltä ei ole. Tällöin he puhuivat kulttuurisista merkityksistä, ja puhutun kielen, esimerkiksi suomen kielen, avulla opiskelijat voisivat keskustella yhteisellä kielellä yhteisistä merkityksistä ja käyttää tuttuja kulttuurisia käyttäytymistapoja, symboleja ja merkitysjärjestelmiä.

5.2 ”Kommunikointi on (...) hankalaa, kun en osaa viittomakieltä”

Moni opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista kirjoitti kommunikaatiosta sillä tavalla, että he kertoivat miten he olivat kommunikoineet viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Kommunikaatiokeinoja opiskelijoiden mukaan ovat muun muassa kirjoittaminen, viittomakielen tulkin käyttö ja sormittaminen. Kuitenkin aineistosta selvisi, että moni kokee kommunikaation olevan hidasta ja hankalaa puutteellisen viittomakielen taidon takia.

(--). Olen lähinnä nykyisten opintojeni kautta, eli OKL:n opintojen, tutustunut viittomakielisiin ihmisiin jonkin verran. Ensimmäinen reaktioni on yleensä ollut pelkästään myönteinen, kommunikointi on tietysti hieman hankalaa, kun en osaa viittomakieltä, mutta on kuitenkin ihan mukavaa ja palkitsevaa yrittää kommunikoida viittomakielisten kanssa. (mies, 29 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 37)

Ainoat kohtaamiset viittomakielisten kanssa ovat tapahtuneet opiskeluaikana. Muutamissa yhteisissä juhlissa olen jutellut heistä muutamien kanssa paperilappujen välityksellä. Suurimpana ongelmana ja puutteena olen näissä keskusteluissa pitänyt omaa riittämättömyyttäni: olen kokenut, että paperilaput ja oma rajallinen elekieli estävät syvemmän ja vastavuoroisen kanssakäymisen. Minua on siis harmittanut oma viittomakielen taitojen puute. (--) (mies, 24 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 35)

Puutteellisen viittomakielen taidon takia opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat kokevat, että heillä on kommunikaatiovaikeuksia viittomakieltä käyttävien opiskelijoiden kanssa. Opiskelijoiden kirjoituksista heijastuu opiskelijoiden empaattinen suhtautuminen viittomakielisiin opiskelijoihin, sillä he asettuvat toisten asemaan eivätkä ajattele, että ongelma on vain toisilla. Kielimuuri kuulevien suomenkielisten ja viittomakieltä käyttävien opiskelijoiden välillä on selvä ja vaikeasti ylitettävissä. Kuitenkin kiinnostus viittomakieltä kohtaan tai halu tutustua viittomakielisiin luokanopettaja-opiskelijoihin on saanut heidät keräämään rohkeutta ja menemään juttelemaan viittomakielisten opiskelijoiden kanssa.

Seuraavalla naisopiskelijalla on kuuroja sukulaisia:

Minulla on 2 kuuroa serkkua, jotka ovat n. 20 vanhempia kuin minä. Jonkin verran olen ollut heidän kanssaan tekemisissä. Itse en osaa viittomakieltä. He ovat hyviä lukemaan huulilta, ja olen pärjännyt heidän kanssaan suhtkoht hy-

vin. He osaavat myös puhua selvästi, joten ymmärrän heitä hyvin. Jollakin lailla olen arka kohtaamaan heitä ja puhumaan heidän kanssaan. On jotenkin työlästä puhua hitaasti ja selvästi artikuloiden. Olen tavannut myös ainakin kerran yhden kuuron, joka ei ymmärtänyt puheestani mitään, silloin tuntui tosi nololta ja piti kirjoittaa asioita paperille. En kuitenkaan yritä huutaa kuuroille, enkä pidä häntä ”tyhmänä” jos hän ei kuule eikä vastaa kysymykseeni. Ehkä olen aika ujo ja arka kohtaamaan ”erilaisia” erikielisiä ihmisiä (ulko-maalaisia, kuuroja). Viittomakieltä olisi hyödyllistä opetella, mutta se vaatisi oman aikansa. (...) (nainen, 36 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 17)

Hänen aikaisempien kokemustensa perusteella kuurot ovat niin sanottuja puhuvia, ja heidän kanssa voidaan kommunikoida selvällä puheella. Opiskelija oli tässä vaiheessa ehtinyt yleistää, että jokaisen kuuron kanssa voi kommunikoida puhumalla, mutta sitten hän tapasi toisen kuuron, joka ei osannut lukea puhuttua kieltä huulilta. Keskustelu kuuron kanssa puhumalla ei onnistunut, ja tämä oli opiskelijalle uusi tilanne. Hän joutui tavallaan siinä tilanteessa paniikkiin, kun asioilla ja tapahtumilla ei ollut enää selvää järjestystä ja ennustettavuutta. Hänen tapauksessaan voidaan ajatella, miten tavallinen on tilanne, jossa viittomakieltä taitamattomat kuulevat kokevat arkuutta kohdatessaan viittomakieltä käyttävän kuuron tai huonokuuloisen kanssa. Siinä tilanteessa ei voi ennakoida tarkasti, millä tavalla pitää käyttäytyä tai puhua, että ristiriitoja tai väärinkäsityksiä ei synny.

Edellä mainitun opiskelijan kirjoituksesta selvisi, miksi kuulevat kokevat arkuutta kommunikoida viittomakieltä käyttävien kanssa, sekä miksi useat kuulevat suomenkieliset opiskelijat kirjoittivat, että kommunikaatio viittomakieltä käyttävien kanssa on vaikeaa, koska yhteinen kieli puuttuu. Tästä kirjoitan vielä tarkemmin myöhemmin.

Viittomakielen uskotaan yleisesti olevan kuurojen omaa *apukieltä*, joka on luotu keinoitekoisesti kuurojen omaksi kommunikaatiokeinoksi. Tutkimusaineistossa viittomakielen luonteesta on ajatuksia hyvin vähän. Esimerkiksi opettajankoulutuslaitoksen opiskelija kirjoitti viittomakielestä näin:

Kohtaamiset *viittomakielisten/huonokuuloisten* kanssa ovat olleet satunnaisia. (-) Viittomakielisiä ja/tai kommunikaattoria käyttäviä olen tavannut työharjoittelujen yhteydessä etenkin kehitysvammaisten parissa. Lisäksi muita apuvälineitä on ollut käytössä, kuten esim. pikto-kuvat. Yhden lyhyen viittomakielen kurssin olen käynyt. (-). (nainen, 30 v., opiskelee opinto-ohjaajaksi,

nro 25)

Näyttäisi siltä, että tämä naisopiskelija ei ole tietoinen siitä, että viittomakieli on kieli eikä kommunikaation apuväline. Hän ei ole kirjoituksessa maininnut tukiviittomista tai viitotusta suomesta, jotka ovat tukikeinoja suomenkielisessä kommunikaatiossa. Hän on virheellisesti luokitellut viittomakielen kommunikaation apuvälineeksi, jota viittomakieli ei ole ollenkaan. Moni ei siis tiedä, että viittomakieli on kielitieteissä tutkittu ja tunnustettu yhdeksi luonnolliseksi kieleksi ja se on samanarvoinen kuin muutkin puhutut kielet. Tietämättömyys on aiheuttanut sekaannuksia: viittomakieli luokitellaan apukieleksi ja vammaisten kommunikaatiovälineeksi.

Haastattelukeskustelussa viittomakielen tulkkioiskelija Säde kertoi, miten hänen käsityksensä viittomakielestä muuttui opintojen aikana.

Säde: Niin. Silloin aikaisemmin ajattelin, että viittomakieli olisi joku suppea kieli ja puhuttu kieli on laajempi. Viittomakieli on suppea. Näin minä ajattelin, että aina kun viittoo asian ja esittää sen tiiviissä muodossa tiivistetysti. Sitten kun oma opiskeluni alkoi. Se oli todella yllätys minulle kun sanottiin, että viittomakieli on vielä laajempi kuin vertaillaan puhuttuun kieleen. Se onkin laajempi. Tämä minun oma käsitykseni muuttui päinvastaiseksi verrattuna aikaisemmin. Siitä olen hämmästynyt.. joo... oma käsitykseni on ihan samanlaista kuin monilla muilla ihmisillä. Aikaisemmin viittomakieli oli suppea kieli ja puhuttu kieli laajempi... näin moni ajattelevat samalla lailla.

Säteen kertomus osoittaa, miten viittomakieltä taitamattomat ihmiset eivät ole voineet ymmärtää, että viittomakieli on samanlaatuinen kieli kuin muutkin puhutut kielet. Viittomakieltä taitamattomat ihmiset eivät osanneet erottaa viittomakieltä kommunikaation apuvälineistä, joihin kuuluvat muun muassa tukiviittomat ja piktokuvat.

5.3 Stereotypioita kirjoitusaineistossa

Stereotypialla tarkoitetaan tiettyyn ihmisryhmään kohdistuvia yleistyksiä, jotka voivat koskea esimerkiksi ikää, sukupuolta tai vähemmistöryhmiä. Silloin toisen ryhmän jäseniä ei nähdä yksilöinä vaan stereotyyppinä, ja tätä kutsutaan heterostereotyyppiaksi. Stereotypiat koskevat ryhmän jäsenten ominaisuuksia tai henkilökohtaisia piirteitä. (Esim. Huttunen 1990, 12.) Opettajankoulutuslaitoksella on kaksi viittomakielistä luokanopettajaopiskelijaryhmää, jotka ovat vähemmistönä laitoksen opiskelijajou-

koissa. Vähemmistöryhmiin liitetään helposti tietty ominainen piirre, kuvaus tai leima.

(---). Sen olen huomannut, että ainakin OKL-opiskelija-viittomakieliset ovat avointa porukkaa. (mies, 26 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 38)

Edellä mainittu miesopiskelija ei ole sanonut keihin verrattuna viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat ovat *avoimempia*, mutta oletan hänen tarkoittavan verrattuna muihin suomenkielisiin kuuleviin opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoihin. Opiskelija ei ole perustellut toteamustaan, ja tässä hän on tehnyt ylyleistämisen, että kaikki viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat ovat avointa ryhmää. Hän on yksinkertaistanut vastakohta-asettelua eikä ole ottanut huomioon ryhmän sisäistä vaihtelua. Miksi jotkut opiskelijat pitävät viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita avoimina? Johtuuko se siitä, että viittomakielisten keskustelu käsillä näkyy?

Jos palataan nykyajasta 40 vuotta taaksepäin, viittomakieltä ei ollut helposti nähtävissä julkisilla paikoilla ja mediassa. Seurauksena oralistisen opetusmenetelmän käytöstä kuurojen kouluissa on ollut se ilmiö, että kuurot ja huonokuuloiset häpesivät viittoa viittomakielellä, eivätkä he viittoneet julkisilla paikoilla, koska siitä saattoi seurata rangaistuksia ainakin kuurojen kouluissa. Pitävätkö suomenkieliset opiskelijat viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita avoimina, koska he eivät häpeä jutella viittomakielellä julkisesti tai häpeä omaa kuurouttaan? Seuraava pohdinta saattaa kumota edellisen pohdinnan. Viittomakielisillä on hieman erilaiset tavat ottaa kontakteja toisiin ihmisiin avatakseen keskusteluyhteydet. Tällaisia tapoja ovat muun muassa katse- ja kosketuskontaktit, jotka ovat viittomakieleen liittyviä keskustelu- ja käyttäytymissääntöjä. Viittomakielen rakenteeseen kuuluu esimerkiksi ilmeitä, käsi- en liikkeitä ja tilan käyttöä, ja siksi viittomakielinen keskustelu näkyy. Keskustelussa ilmenevät erilaiset sävyt ja vivahteet voivat näkyä keskustelijoiden ilmeissä ja käsien liikkeissä. Nämä kommunikaatioon liittyvät käytännöt ja viittomakieleen kuuluvat piirteet saattavat olla aluksi outoja viittomakieltä taitamattomille ihmisille, ja siksi ehkä he ovat tulkinneet viittomakielisten käyttäytymisen ja tilanteen vähän eri tavalla.

Seuraava naisopiskelija kuvailee viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita erilai-

siksi kuin muut suomenkieliset opiskelijat.

(-). Selvästi on havaittavissa viittomakielisten ryhmän kiinteys, ihmisten välinen vilkas vuorovaikutus ja voimakkaiden mielipiteiden esille tuominen. Se on erilaista verrattuna aikaisempiin demokokemuksiini. (-). (nainen, 24 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 6)

Tämä naisopiskelija on ollut viittomakielisten luokanopettajaopiskelijoiden kanssa samoilla demonstraatioilla. Opiskelija kokee viittomakielisten opiskelijoiden edustavan yhtä *kiinteää ryhmää*, jossa sisäinen vuorovaikutus on vilkasta ja mielipiteitä esitetään jopa voimakkaasti.

Opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden kirjoituksista käy joskus ilmi, että he pitävät viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita avoimina ja *ahkerina* opiskelijoina. Opiskelijat ovat luonnehtineet viittomakielisten käyttäytymisen perusteella heitä ahkeriksi opiskelijoiksi ja ajattelevat, että heillä olisi on aina kova keskustelu käynnissä, mikä ei aina välttämättä pidä paikkaansa.

(--). Semmoinen mielikuva minulla on, että he ovat oma ryhmä, joka toimii hyvin aktiivisesti ja ottavat opiskelun tosissaan. Usein heillä on "kova" keskustelu käynnissä, tai ainakin tulkitsen niin käsien liikkeistä. (---). (mies, 27 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 12)

Miesopiskelijan toteamus, että viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat ovat ahkeria opiskelijoita, saattaa viitata siihen, että tavallinen opettajankoulutuslaitoksen opiskelija ei opiskele tosissaan. Olettiko tämä miesopiskelija viittomakielisten opiskelijoiden olevan passiivisempia, kuin mitä oli havainnut heidän käytöksestään? Näyttää siltä, että opiskelijoilla on joskus stereotyyppinen tapa luokitella viittomakieltä käyttäviä luokanopettajaopiskelijoita, ja heitä onkin luokiteltu opettajankoulutuslaitoksen marginaaliseksi ryhmäksi.

(--). Tuntuu, että eka kohtaaminen - tai samassa tilassa oleminen - on tapahtunut tällä metodikurssilla. Vuorovaikutus on sujunut ihan helposti ja koko ryhmä on ollut keskusteluissa mukana. Tuntuu, että kuurot ja myös vammaiset ihmiset on laitettu toimimaan omissa viiteryhmissään eikä heitä näy kovinkaan paljon muissa toiminnoissa. (nainen, 30 v., opiskelee opinto-ohjaajaksi, nro 16)

Naisopiskelija on määritellyt viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita kuuroiksi, jotka on pantu toimimaan omissa viiteryhmissään. Hän ei ole perustellut ajatuksiaan,

mutta siinä hänen ajatuksensa taustalla on tietämättömyys viittomakielisistä opiskelijoista ja heidän koulutusohjelmistaan. Hän on olettanut, että viittomakielisiä opiskelijoita ei näy muissa toiminnoissa, ja heidät on jaettu omaksi ryhmäkseen.

Suurimmasta osasta opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden kirjoituksissa ilmenee, että viittomakieltä käyttäviin tai viittomakielisiin kuuluu opiskelijoiden mielestä vain kuuroja. Huonokuuloisia tai kuulevia ei lasketa kuuluvan viittomakieltä käyttävien joukkoon. Tähän tulkintaan on suhtauduttava varauksellisesti, koska kirjoitustehtävässä on annettu jo rajaukset. Tehtävässä sanottiin, että “tarkoituksena on selvittää kuulevien kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa”. (Ks. liitettä 1.) Seuraavassa esimerkissä opiskelija käytti sanaa kuuro, ja sana huonokuuloinen on jätetty kokonaan pois.

(-). Myöhemmin olen ollut tekemisissä viittomakieltä käyttävien *kuurojen* kanssa täällä yliopiston luennoilla. Haluaisin kovasti oppia viittomakielen. Useasti luennoilla jää seuraamaan, miten tulkit taitavasti viittovat luennoitsijan puheen *kuuroille*. (-). (nainen, 22 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 21)

Todellisuudessa kaikki viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat eivät ole kuuroja. Kuitenkin nämä tulokset osoittavat, että viittomakieltä käyttäviä huonokuuloisia leimataan helposti kuuroiksi. Padden ja Humphries sanovat *Deaf in America* –teoksessaan, että viittomakieltä käyttävät huonokuuloiset kantavat kuuron leimaa. Havaintoja tehdessään opiskelijat voivat tehdä luokitteluvirheitä tai käsittää tilanteen väärin, sillä he käyttävät omasta kulttuuristaan tuttuja kategorioita vieraan asian tai tilanteen selvittämiseen.

5.4 Haastatteluissa esille tulleita kokemuksia

Haastattelukeskusteluissa opiskelijat kertoivat kokemuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Opettajankoulutuslaitoksen miesopiskelija Pyry kertoi, että hänellä oli aikaisemmin kuuro mies naapurina. Kysyin Pyryltä, oliko hän yrittänyt ottaa kontaktia tähän kuuroon naapuriin.

Sanna: Yrititkö kommunikoida sen kuuron miehen kanssa?

Pyry: Niin. Joo. Oli hassu henkilö. Koska olin monta kertaa yrittänyt tervehtiä ja löytää katsekontaktia, mutta jostain syystä tämä mies välttelee tällaista, eikä kahdenvälistä kanssakäymistä ole juurikaan saatu aikaiseksi.

Sanna: Miltä se sinusta tuntui, kun mies vältteli ottamasta kontaktia sinuun?

Pyry: No, selvästi minusta tuntuu oudolta. Myös herätti minussa sellaisia ajatuksia että hän on päässyt syrjäytymään tästä yhteiskunnasta. Mikä ei pitäisi olla ollenkaan niin. Minun mielestäni hän voisi asennoitua siihen kuuroutensa ehkä hyvin paljon eri tavalla.

Sanna: Millä tavalla hänen olisi sinun mielestäsi pitänyt asennoitua kuurouteensa?

Pyry: Ehkäpä avoimemmin, vastaanottavaisempi... ehkä hyväksyvämmiin... minusta tuntuu, että hän tuntee itsensä ulkopuoliseksi.

Pyry pohti haastattelukeskustelussa kuuron naapurinsa käytöstä ja sitä, miksi tämä vältteli ottamasta kontaktia. Kuuron naapurin eriskummallinen käytös antoi Pyrylle aihetta olettaa, että mies on mahdollisesti syrjäytynyt eikä ole sinut oman kuuroutensa kanssa. Myöhemmin keskustelussa Pyry totesi, että hänen olettamuksensa ei ehkä pidä paikkansa.

Pyry: (--)... joo ehkä kun minä kerroin. Hän ehkä ei ole täysin yksinäinen niin kuin mitä kerroin ei ole tosi.

Haastattelukeskustelun aikana Pyry alkoi käsitellä havaintojaan ja kokemuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa. Hän osasi suhtautua omiin ajatuksiinsa kriittisesti. Seuraavaksi luokanopettajaopiskelija Aamu kertoo kokemuksistaan ensi tapaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Seuraavassa siteeratusta tekstissä Aamu kertoo sen tapahtuneen osa-aikaisen työn yhteydessä, ravintolan kassalla.

Aamu: ... no mitäköhän ois ollu varmaan, siis töissä oon varmaan iha ensimmäisen kerran törmännyt siihen niinku juttuun... ett no kun siinä on kassalla aika tiukka tahti sitte vaan kysyy ett terve heh ett. mitäs sulle ja sit ku ei tullukkaa mitää takasi... sit mää olin ihan ninku mitäs nytte, sitte oli ihan että mitäs ny pitäs tehdä... ni sillo varmaan ihan ensimmäisen kerran ollu ihan kasvokkain.

Aamun ensitapaaminen oli hämmentävä kokemus, kun asiakas ei vastannut suullisesti hänen tervehdykseensä ja kysymykseensä. Siinä tilanteessa Aamun rutiinitoimet kassalla joutuivat hetkeksi uudelleenarvioitavaksi, ja hän valpastui huomattavasti asiakkaan seisovan edessään. Aamu jatkoi kertomista, kuinka hän selvisi tilanteesta.

Aamu: ... no hän näytti niinku sitä... ku siinä tarjottimella on aina se paperi nii näytti sitä paperia ja käänsi sen toistepäin... sit mää hoksasin antaa kynän ett sitte tota se asiakas kirjoitti siihen että mitä ottaa ja sillee se toimi.

Sanna: Miltä sen tilanteen jälkeen sinusta tuntui?

Aamu: ... no oli se tosi hassu olo kun siis kun siellähän on kauhee hälinä koko ajan ja sit se olikin sellane hiljaine hetki sen kaiken niiku hälinän keskellä... ni jäi jotenkin sellanen... en mää tiiä, voiko sanoa... ”epätodellinen olo” tai semmone jotenki jännä sitä on vaikea kuvailla... mut kuitenkin toisaalta aika kiva niinku miten erilailla pystyy sitten saamaan asiat selville... että kekseliäisyyttä vaan tarvitaan.

Aamun kokema hiljainen hetki viittomakielisen asiakkaan kanssa vaimensi ravintolan muut metelit, ja vuorovaikutus asiakkaan kanssa sujui käyttämällä kynää ja paperia. Aamu tarkoitti kekseliäisyydellä, että mielikuvitusta voidaan käyttää kommunikaatio-ongelman ratkaisemiseen.

Aamun kanssa keskustelimme, millaista oli mennä demonstraatiolle, jossa oli viittomakielisiä opiskelijoita mukana. Tähän Aamu vastasi: ”Joo. Sen takia se oli todella jännä. Kun tunnen olevani ulkomaalainen istumassa siinä ryhmässä.” Hän rinnasti viittomakieliset opiskelijat vieraskielisiin, sillä hän koki, että viittomakieliset puhuivat eri kieltä eikä heillä ollut yhteistä tuttua kieltä, jolla he olisivat voineet kommunikoida.

Kysyin millaista oli aluksi, kun Aamu meni demonstraatioille. Aamu vastasi:

... silloin mää olin ihan yksin ainoa opiskelija joka oli kuuleva ett tota no olihan se aika jännä tai siis mua jännitti kauheesti mennä sinne koska tota, me oltiin sen opettajan kanssa puhuttu jo aikaisemmin ja se opettaja sano, että häntäkin jännittää koska se on ihan uus kokemus vetää tulkkien kanssa ja tulkkien yhteistyötä ninku tehdä... ja tota...totta kai se jännitti mut toisaalta mää ajattelin ettei mulla oo mitään paineita koska mää oon... heh, vaan opiskelija... et mää olen siellä ja katotaan sit miten se menee se homma etenee. Mut se oli tosi positiivinen kokemus se ensimmäinen kerta. Koska siellä syntyy hirveesti keskustelua heti ni multa aina kysyttiin ett mitä mieltä sää oot Aamu. Kun mää en päässy muuten sinne väliin.. ne mää kerenny keskusteleen ku se kommunikointi oli niin nopeeta ja tulkki puhuu koko ajan suomee ni mää vaan sitte kattelin ympärille kuka puhuu.

Alkujännityksen jälkeen Aamulla on silti myönteisiä kokemuksia viittomakielisistä luokanopettajaopiskelijoista. Kuitenkin hän kokee olevansa keskustelussa ulkopuolinen, koska hän ei ole oikein päässyt mukaan viittomakieliseen keskustelurytmiin,

joka on tulkkausviiveen aiheuttamaa. Aamulla on ollut vaikeuksia saada oma-aloitteisesti puheenvuoron, koska hän ei aluksi tiennyt ryhmän kirjoittamattomia keskustelukäytäntöjä ja -sääntöjä, jotka ovat kieli- ja kulttuuripohjaisia. Seuraavassa siteeratussa puheenvuorossa Aamu kertoo oppivansa paljon viittomakielisiltä opiskelijoilta.

(--). Nyt minä olen huomannut, että tämän porukan sisällä suhteet ovat kiinteitä ja se on tosi yhdistävä asia. Nyt kun minä menen sinne he todella ottivat minut hyvin sisään ryhmään ja ottivat aina minua huomioon, aina kysyivät mitä mieltä sinä olet. Positiivisia kannustuksia joka asiassa, mitä löytyy myönteisiä juttuja. Se on ollut semmoinen juttu mitä minun pitää itse myös olla. Minä olen oppinut hirveän paljon tämän kurssin aikana. (--).

Viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat edustavat Aamulle erilaista kieli- ja kulttuuriryhmää, jolla on ilmeisesti vahvempi *ryhmän koheesio* kuin muilla suomenkielisillä opettajankoulutuslaitoksen opiskelijaryhmillä. Aamun mielestä viittomakielisillä luokanopettajaopiskelijoilla on jotain annettavaa muille luokanopettajaopiskelijoille.

Viittomakielen tulkkioiskelija Säde kertoi haastattelussa, kuinka hän oli tavannut viittomakieltä käyttäviä kuuroja tai huonokuuloisia.

Sanna: Voitko kertoa kokemuksistasi kohtaamisesta viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa?

Säde: No silloin aikaisemmin kun en vielä osannut mitään viittoa. Niin kyllä olin kiinnostunut ihmisistä, mutta tosi arka... sillai että en oikeen yrittäny kommunikoida millään tavalla, että usein kuuro saattoi tulla ja yrittää jutella jotakin mutta mää sitte vaan nyökyttelen. Enkä sillee osannu sitte kommunikoida... joskus on jonkun kuuron kanssa sitten otettu kynä ja paperi, ja sitte sitä kautta juteltu, mutta kyllä se niinku että ei ollu ollenkaan ni viittomia... oli vähän semmone pelottava tilanne... oli vieraskielinen ihminen.

Säteen mukaan arkuus kohdata viittomakieltä käyttäviä kuuroja tai huonokuuloisia on vähentänyt halua ja rohkeutta ottaa kontaktia vieraskielisiin. Viittomakieltä käyttäviä ihmisiä pidetään vieraana.

5.5 Stereotypioita haastatteluaineistossa

Jokaisella ihmisellä on tarve ryhmitellä erilaisia asioita ja ihmisiä sekä korostaa eroja eri ryhmien välillä ja yhtäläisyyksiä ryhmien sisällä. Stereotypiat toimivat yksilön

kognitiivisessa järjestelmässä. Niiden luonteeseen kuuluu, että vieraaseen ihmiseen liitetään jokin tietty ominaisuus, piirre tai kuvaus. Seuraavaksi esitän haastatteluaineistosta löydettyt esimerkit opiskelijoiden stereotyyppioista viittomakieltä käyttävistä ihmisistä, jotka leimataan usein kuuroiksi. Ensimmäiseksi luokanopettajaopiskelija:

Pyry: ... no, minä en ole ehkä huonokuuloisia laskenut niinkään tähän kuurojen ryhmään. Mä oon ajatellu, että huonokuuloinen on lähinnä niitä vaan kennellä on se laite siellä korvan takana vahvistamassa kuuloa ja kuurot on sitten niitä, jotka puhuu viittomakielellä...

Sanna: Hmm...

Pyry: No, oikeastaan en ole kauheasti ajatellutkaan tätä asiaa, koska huonokuuloiset ja kuurot eivät ole olleet koskaan minun elämässäni siihen asti ollut olemassa. Minä en ole ajatellutkaan tätä asiaa.

Pyry korosti lopussa, että hänellä ei ole tietoa eikä kokemusta miten luokitellaan kuuroja tai huonokuuloisia, mutta kuitenkin hänen ilmaisemansa ensimmäinen lause kertoi perimmäisen ajattelutavan. Pyry oli tietoisesti yrittänyt välttää luokittelusta kuuroja ja huonokuuloisia jäykästi omaan erilliseen ryhmäänsä, ja ilmeisesti hän yritti etsiä vahvistusta omalle oletukselleen.

Pyry kertoi myös, miten vierailu aistivammaisten koulujen uinnin SM-kilpailuissa on muuttanut hänen käsityksiään kuuroista.

Pyry: (...). Minun omiin opintoihin liittyi yksi tehtävä. Piti käydä tarkkailemassa jonkun erityisryhmän liikuntaa. Kävin Aalto-Alvarin uimahallissa katsomaan ilmeisesti aistivammaisten koulujen uinnin SM-kilpailua. Kävin siellä seuraamassa ja hämmästyin tosi paljon kun siellä lapset piti olla kuuroja. Minun mielestäni. Mutta kuitenkin he puhuvat keskenään normaalisti. Ilmeisesti kuulikin aika hyvin toisiaan. Se herätti aika suurta tämmöstä hämmästyystä, että miksi heidät on luokiteltu huonokuuloisiksi tai kuuroiksi, koska siinä ei välttämättä olisi huomannut mitään eroa...

Termi aistivammainen oli johdattanut Pyryn harhaan, koska hän oletti termin tarkoittavan alun perin vain kuuroja. Pyry selitti myös, mitä hän oletti ennen uimahalliin menoa.

Pyry:... joo. Minä kun odotin, että olisi varmaan erityylinen kilpailu ja tämä kokemus heitti minut toiselle ajatukselle. Se oli erilaista kuin mitä olin odottanut.

Sanna: Mitä sinä olit silloin ennakoita odottanut?

Pyry: ... tai pääasiassa ajattelin, että tässä kisassa ei olisi puhuttu ollenkaan ääneen. Kaikki viestintä olisi viittomalla viittomilla tai merkeillä tai jotain.

Sitä minä odotin... (...)

Termillä aistivammainen voidaan tarkoittaa muitakin aistivammaisryhmiä kuin kuuroja. Seuraavaksi luokanopettajaopiskelija Aamu kertoi, miten hän luuli alun perin viittomakielisiä kuuroiksi, jotka eivät puhu.

Aamu: (...). Sitten muutaman kerran sen jälkeen yksi aamu oli tosi kylmä. Yksi tyttö tuli ja kysyi paljonko aamulla oli pakkasta? Minä olin yllätynyt, kun hän puhui ääneen. Onko se implantoitu? ... onko implantoitu?¹

Tämä Aamun kokema tilanne oli uusi, koska siinä kuuro tuli yhtäkkiä puhumaan ja siinä tilanteessa Aamusta tuntui hieman siltä, että tilanteessa ei ole selvää järjestystä ja ennustettavuutta. Aamu kärsi tilanteen yllätyksellisyydestä, ja hän joutui miettimään uudelleen, mikä tilanteessa oli uutta ja outoa. Haastattelukeskustelussa Aamu totesi, että tämä kuuro saattoi olla huonokuuloinen.

Aamu: ... jos hän on vaan huonokuuloinen, sekin on mahdollista mut se on kuitenkin tosi outo tilanne ku meillä on ollu aateltu ollenkaan ett joku tulee kysymään multa mitään ninku siellä... ja sit mä olin vähän aikaa ninku suu auki että oho, ninku että sitten vastasin vasta. Meni vähän aikaa enne kuin kellas... se puhuki mulle sit sen jälkeen ny on huomannu... alkuun he vaan ninku viitto ja nyt on sitte joitteki kanssa ninku justiin keskusteltu kahdenkeskeisesti jokka kuulee vähän... sitten on rohkaistunu tulee kysyy jotain tai muuta ... sellasta. (...)

Aamu oli siis alun perin olettanut, että kaikki viittomakieliset ovat kuuroja, ja tämä olettaus joutui uudelleen arvioitavaksi, kun viittomakieltä käyttävä huonokuuloinen tuli puhumaan hänelle. Pyryn ja Aamun kertomuksista ilmenee, että viittomakieltä käyttäviin ihmisiin ja viittomakielisiin liitetään aina tietty ominainen piirre, joka on kuurous. Kuurouteen liitetään aina tietty piirre, *viittomakielen käyttö*, mikä näkyy Pyryn ja Aamun kertomuksissa.

Aamu kertoi havaintojaan viittomakielisten aikuisten ja lasten käyttäytymisen eroja ravintolan kassalla.

Aamu: (-). Joo. Jännä ku nyt jälkeinpäin on erilaisia asiakkaita tullut ja usein

¹ Viimeisessä lauseessa Aamu esitti kysymyksen haastattelijalle, koska kyseessä oli viittomakielinen luokanopettajaopiskelija. Haastattelijaa, joka oli myös viittomakielinen luokanopettajaopiskelija, voisi vastata hänen kysymykseensä. Haastattelukeskusteluissa kerroin, että sisäkorvaistute leikataan pääasiassa kuuroutuneille ja syntymäkuuroille lapsille. Suomessa leikkauksia on tehty syntymäkuuroille lapsille vuodesta 1998 alkaen. Nuoret ja aikuiset kuurot haluavat harvoin sisäkorvaistutteen.

aikuiset vaan kirjoittavat tilauksensa ja eikä ole ollut mitään katsekontaktia. Ei mitään. Normaalisti kun puhutaan aina on katsekontaktia kun katsottiin toisiamme, mutta sitten kun lapset tulevat. Lapset usein kirjoittavat kännykän tekstiviestitilaan jotain coca colaa tai jotain semmoista. He reippaasti hymyillen näyttävät kirjoittamansa tekstiviestin minulle ja osoittavat sormella ylöspäin tarkoittaen haluavansa istua ylhäällä. Huomattiin tämä ero lasten ja aikuisten välillä. Ne olivat erilaisia. Lapsiin oli helpompi saada kontaktia kuin aikuisiin. (...).

Aamu oli havainnut viittomakielisten aikuisten ja lasten käyttäytymisen eroja ja jäsentänyt havaintojaan omalla tavallaan. Hän oli luokitellut viittomakielisiä aikuisia ja lapsia erilaisiksi. Viittomakielen tulkkiopiskelija Säde oli tehnyt samankaltaisen havainnon kuin Aamu:

Säde: (-). Että on huomannu sen, että vanhemmat ihmiset tietenkin on jotenkin alistunut siihen tilanteeseen että heidän täytyy yrittää ymmärtää huulilta puhumista tai kirjoittamista tai he jotenkin ninku jättäytyy syrjään isommasta porukasta jos on paljon kuulevia paikalla mutta nuoret on sitten taas rohkeempia. He tulee siihen porukkaan ja ykskin nuori mies oli tosi taitava käyttämään omaa kännykkäänsä että hän siihen naputteli tosi vauhdikkaasti lauseita ja näytti sitten toiselle ja sinne naputeltiin takaisin ja jos hänelle sitten viitto ja viitto väärin. Hän korjas sen heti vaikka olisi ymmärtänyt. Hän halus sen korjata että vanhemmat ihmiset ei tehny sitä. He vaan nyökytteli jos he oli ninku ymmärtäny sen asian... että nuorilla ja vanhemmilla kuuroilla on iso ero.

Vanhempien ja nuorempien kuurojen käyttäytymiselle on kulttuuri-historiallinen selitys: viittomakielen käyttö kuurojen kouluissa oli kielletty 1960 - 1970-luvuille saakka (ks. esim. Wallvik 2001). Viittomakielen käytön kieltäminen on aiheuttanut paljon vahinkoja vanhemmille kuuroille, ja heidän itsetuntonsa ja arvostuksensa on ollut heikohko. Nuoremmille sukupolville viittomakielen käyttö on ollut itsestäänselvyys, ja nuoret ovat paremmin tietoisia omista mahdollisuuksistaan ja keinoistaan selvitä vuorovaikutuksessa suomenkielisten kuulevien kanssa.

Kuitenkin Aamu ja Säde ovat yleistäneet omia havaintojaan koskemaan kaikkia viittomakieltä käyttäviä ja yksinkertaistaneet vastakohta-asettelua vanhempien ja nuorempien kuurojen välillä. He eivät ehkä voineet ottaa huomioon yksittäisiä poikkeuksia. Aamulla ja Säteellä on tarve hahmottaa ja jäsentää viittomakieltä käyttäviä ihmisiä ryhmänä, joka on erilainen kuin suomen kieltä puhuvien ihmisten ryhmä.

Säde oli viittomakielen tulkkikoulutuksen aikana oivaltanut kuurojen ryhmän heterogeenisyyden, sillä hän oli aikaisemmin uskonut, että viittomakieltä käyttävät kuurot muodostavat yhden homogeenisen ryhmän.

Säde: Hetkinen... pitää miettiä... koska aikaisemmin ennen tätä koulua minä ajattelin, että viittomakieltä käyttävät ovat samanlaisia koko ryhmässä. Ajattelin näin. En ole ajatellut ollenkaan onko täysin kuuroja vai huonokuuloisia. Kun näin viittomakielisiä niin ajattelin että he kaikki ovat vain kuuroja. (--). ... Niin vaikeata nyt on sanoa, jos ei tiedetä näistä asioista mitään, niin on vaikea erottaa kuuroja ja huonokuuloisia toisistaan.

5.6 Uskomuksia viittomakieltä käyttävistä ihmisistä

Uskomukset eroavat stereotyyppioista sillä tavalla, että ne pohjautuvat tunteisiin ja arvostuksiin. Uskomukset ovat usein sellaista tietoa, joka ei ole totta, eivätkä ne tarvitse perusteluja. Opiskelijat kirjoittavat usein, että *kommunikointi viittomakieltä käyttävien kanssa on vaikeaa* ilman yhteistä kieltä. Seuraavaksi esitän kysymyksen: mitä opiskelijat tarkoittavat yhteisellä kielellä?

(---). Viittomakieltä käyttävien kuurojen kanssa olen ollut tekemisissä vasta OKL:ssa. Täällä olen tutustunut muutamiin viittomakiel.luokanopett.opiskeleviin. Itse en osaa valitettavasti viittoa. Joten olemme kommunikoineet paperilla. (--). Yhteisen kielen puuttuminen vaikeuttaa luonnollisesti kommunikointia. (nainen, 25 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 11)

On ristiriitaista, kun moni kirjoitti, että he käyttivät kommunikoinnissa esimerkiksi selvää puhetta, huulitalukua tai paperille kirjoittamista, mutta sanoi silti, että yhteinen kieli puuttui. Heidän mainitsemansa kommunikaatiokeinot perustuvat pääosin suomen kieleen, sillä vain eleet ja yksittäiset viittomat eivät ole suomen kieltä tai kieltä lainkaan. Yhteisen kielen puuttuessa kuulevien opiskelijoiden uskomuksissa kommunikaation täytyy perustua puhuttuun kieleen eli kuuloaistin varaan. Kun kuuloaisti puuttuu, kommunikointi puhutulla kielellä on vaikeaa, ja näin ollen kommunikointi ei enää onnistu. Opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden selitykset yhteisen kielen puuttumiseen eivät ole enää perusteltuja, koska viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat ovat kaksikielisiä, eli he käyttävät suomalaisen viittomakielen lisäksi suomen kieltä pääasiassa kirjallisessa muodossa. Opiskelijoilla ei ole perusteluja yhteisen kielen puuttumiselle, ja kun perustelu puuttuu, oikeaa tietoa ei ole, joten

kyseessä on uskomus.

Viittomakieltä käyttävät ihmiset käyttävät kommunikaatiossa visuaalista viestintäkanavaa. Näyttää siltä, että kuulevilla opiskelijoilla on vaikeuksia vaihtaa viestintäkanavaa auditiivisesta visuaaliseksi. Kuulevien opiskelijoiden uskomuksista ilmenee jälleen, että viittomakieltä käyttäviä leimataan kuuroiksi, jotka eivät kuule ja eivätkä puhu.

Lennard Davis (1995) on fokusoinut amerikkalaisessa kulttuurissa vallitsevaa yhden kyvykkyyden myyttiä, ihmisyyden normia (the norms for humans), eli kykyä kuulla ja puhua. Tällä kyvykkyydellä tarkoitetaan, että ihmisyyden perusta on kommunikaatio, joka perustuu kuuntelemiseen ja puhumiseen, eli ihmisellä pitää olla toimiva kuuloaisti ja puhekyky. Davisin mukaan tämä myytti tekee ihmisistä, jotka eivät kuule ja puhu, vammaisia. (Davis 1995, 15.)

Jos ihmisyyden perusta on kyky kuulla ja puhua, mutta kuuroja ei käsitetä vammaisiksi, niin mitä he ovat? Ovatko kuurot kuuromykkiä? Humphries (1996) on selostanut, että aikojen kuluessa kuurot ja kuulevat ovat itse luoneet erilaisia teorioita kuuroista, joilla on erilaisia nimityksiä, kuten kuuromykkiä, kuuro ja kuulovammainen. Kuulevat, jotka eivät ole olleet missään tekemisissä kuurojen kanssa, ovat pitäneet yllä käsityksiä kuuroista kuuromykkinä ja muukalaisina. (Humphries 1996.)

Luokanopettajaopiskelija Aamu kertoi haastattelussa arkailevansa ottaa omaaloitteisesti kontaktia viittomakieltä käyttäviin ihmisiin, kun kysyin, oliko hän ottanut kontaktia viittomakielisiin luokanopettajaopiskelijoihin opintojen alkuvaiheessa ennen yhteisiä demonstraatioita. Tähän Aamu vastasi näin:

... ei heh... kuitenkin se on ihan sama... vieraita ihmisiä ni ei sitä me juttelee ninku tosta vaan saatikka sitte jos on ninku kommunikointivaikeuksia ni kynnyks on aina vaan korkeempi... tuntuu vaihto-opiskelijoiden kanssakin. En mä ooo sen tyylinen ett mä meen jutteleen ni sitte jos sattuu oleen samassa tilassas samaan aikaan ni sit se on eri asia...

Aamun vastauksesta ilmenee, että jos viittomakieltä taitamattomilla ei ole mitään pakottavaa syytä mennä juttelemaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huono-

kuuloisten kanssa, he jättävät sen tekemättä. Tämä osoittaa, että viittomakieltä taitamattomia kuulevia ohjaavat ennakkoluulot ja uskomukset viittomakieltä käyttävistä ihmisistä. Heitä pidetään erilaisina, joilla ei ole yhteistä suomenkielisten kuulevien kanssa.

Kuurouden yhteydessä keskusteluun tuodaan joskus sana vammainen. Esimerkiksi viittomakielen tulkkiopiskelija Säde kertoi, että hän oli ehkä tavannut kuuron ensimmäistä kertaa päiväkodissa. Säde oli epävarma, eikä hän muistanut tarkkaan, oliko lapsi kuuro. Kysyin haastattelussa, milloin hän tapasi ensimmäistä kertaa viittomakieltä käyttävän kuuron tai huonokuuloisen, ja Säde vastasi näin:

En ole täysin varma. En tiedä. Kun voi olla aikaisemmin. Kun päiväkodissa oli yksi poika, joka oli ehkä kuuro ehkä, mutta myös samalla CP-vammainen. Muistan sen, että hän oli enemmän vammainen. Enkä muista oliko myös kuuro... (...)

Luokanopettajaopiskelija Aamu epäili tavanneensa viittomakieltä käyttävän harjaantumislukalla, mutta hän ei tiennyt, oliko tämä kuuro tai huonokuuloinen.

Aamu: (...). Aikaisemmin olin ala-asteella silloin ensimmäisellä ja toisella luokalla oli oman luokan vastapäätä harjaantumislukka. Siellä oli varmaan viittomakielisiä, mutta emme olleet koskaan olleet yhteydessä. En olisi muistanut sellaista, jos niin oli. Minulla ei siis ole kokemuksia. Varmaan välitunneilla leikittiin ulkona, mutta mitään sen enempää ei ole ollut. En oikein kiinnittänyt silloin mitään huomiota.

Tähän tulkintaan liittyy ongelmia, koska haastateltavat eivät ole varmoja, ja heidän päiväkotij- ja kouluajoistaan on kulunut niin pitkä aika, että muistot ovat ehtineet muuttua epäselviksi.

5.7 Myytti kuuroudesta ja viittomakieltä käyttävistä ihmisistä

Opiskelijat kirjoittivat, että arkuuden syynä oli se, kun ei tiedetty, miten ottaa kontaktia viittomakieltä käyttäviin. Arkuuden pohjalla on pelon lisäksi kuitenkin myytti, joka liittyy viittomakieltä käyttävien kuurouteen. Opiskelijat eivät voineet kirjoittaa, että kuurous on asia, joka estää ottamasta kontaktia, vaan he antavat selitykseksi kommunikaation erilaisuuden. Kukaan opiskelijoista ei kirjoittanut sanaa *kuurous*,

mistä päättelen, että sanaan liittyy heidän mielestään negatiivinen mielikuva, joka viittaa ihmisten vammaisuuteen, jota ei voida korjata tai parantaa. Opiskelijat haluaisivat ilmeisesti olla hienotunteisia ja välttää käyttämästä loukkaavaa sanaa, koska tutkielman tekijä on itse viittomakielinen.

Ensimmäiset kokemukset (toki olen nähnyt viittomakielisiä ja viittomista aiemmin, mutta mitään lähempää kontaktia ei ole ollut.) tulivat oikeastaan vasta täällä OKL:ssä. Yhteistyö on ollut vähäistä, muistaakseni yhdellä demolla olemme olleet parin viittomakielisen kanssa yhtä aikaa. (luisteludemo ainakin). Luennoillakaan en ole saanut heihin oikeastaan kontakteja. Yksi tekijä kontaktien vähyyteen on varmasti kommunikoinnin vaikeus. Siksi ei hakeudukaan sellaisiin tilanteisiin, joissa ajatustenvaihtoa tapahtuisi. Nyt kun ajattelee, niin varmasti kommunikointi jotenkin onnistuisi, mutta tämä kielimuuri on kuitenkin este - ehkäpä ennakkokäsityksetkin ohjaavat välttämään näitä tilanteita. Sen olen huomannut, että ainakin OKL -opiskelija-viittomakieliset ovat avointa porukkaa. (mies, 26 v., opiskelee luokanopettajaksi, nro 38)

Tämä miesopiskelija kuvailee hyvin selvästi tuntemuksiaan ja ajatuksiaan kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa, ja hän on tietoisesti ymmärtänyt, että omat ennakkoluulot ohjaavat hänen käytöstään. Eräs naisopiskelija esitti kritiikkiä tutkimuskysymykselleni ja väitti, että viittomakielisten kanssa voi aina jutella piirtämällä ja kirjoittamalla viestinnän tueksi.

(--). Itse asiassa en ymmärrä, miksi viittomakieliseen tai huonokuuloiseen pitäisi suhtautua sen erityisemmin, kuin kenenkään muun ihmisen kohtaamiseen. Eikö kysymyksenasettelu jo pidä sisällään jonkin asteisen "poikkeus"-käsitteen... kuulevien kokemuksia kohtaamisesta kuurojen/huonokuuloisten kanssa...? (nainen, 30 v., opiskelee opinto-ohjaajaksi, nro 25)

Opiskelija ei halunnut pitää kuuroja ja huonokuuloisia erilaisina kuin kuulevia, ja hän saattaa suhtautua avoimesti erilaisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Hän saattaa pitää kuuroja ja huonokuuloisia tasa-arvoisina suomenkielisten kanssa, mutta kieltäkö hän kuurojen ja huonokuuloisten kuurouden? Kun kuurous kielletään, samalla ohennetaan kokonaisvaltaista näkemystä kuuroista ja huonokuuloisista ihmisistä. Esiintykö kuurous myyttinä, josta ei pidä puhua?

Kuurous näyttää olevan myytti kuuleville, sillä se on ohjannut kuulevia käyttäytymään ja sanomaan tietyillä tavoilla. Myytti on pakottava voima, joka ohjaa piilevänä ihmisten tietämättä heidän käyttäytymistään ja puhumistaan. Tässä tutkielmassani

opiskelijat pyrkivät tekemään ja sanomaan asiat sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, sillä jos joku uskalsi puhua normista poiketen, niin hän saattoi joutua muiden kauhistelun ja ihmettelyn kohteeksi. Yleisellä tasolla tarkasteltuna kuulevat kokevat, että ei ole soveliasta puhua kuuroudesta tai vammaisuudesta, sillä nämä termit edustavat ihmisten puutetta ja vajavuutta. Kuurousmyytti on pakottanut opiskelijat toimimaan omien uskomustensa mukaan siten, että vältetään viittaamasta ihmisten vammaisuuteen ja puutteeseen, koska ei haluta loukata toista osapuolta.

Amerikkalaisen kulttuurihistorian tutkijan Douglas Bayntonin (1996) mukaan kuurous ei ole olotila, vaan suhde. Suhteella tarkoitetaan suhtautumistapaa, joka kuulevilla on kuuroja kohtaan. Kuuleville kuuron kuurous on epätavallista, ja sitä pidetään puutteena. Kuurot ovat kuuleville erilaisia, ja erilaisuutta on myös jonkin ominaisuuden puuttuminen. (Baynton 1996, 24.) Davis (1995) on sanonut, että ihmisyyden normi on kyky kuulla ja puhua. Tämä myytti tekee kuuroista ja osittain huonokuuloisista vammaisia. Kuurojen ja huonokuuloisten kuurous on ei-toivottu olotila.

Kun määritellään, mitä kuurousmyytilä tarkoitetaan, on katsottava Combsin (1979) määritelmiä myyteistä, joita ovat esimerkiksi yleiset itsestänselvytykset, jotka esiintyvät usein dikotomioina ja oikeuttavat tietyn tyyllisen käyttäytymisen. Lisäksi myytit sisältävät joskus totuuden siemenen ja ovat usein institutionalisoituneet. Kuuroille ja huonokuuloisille kuurous on itsestänselvyys, mutta kuuleville, jotka eivät ole oikeastaan olleet tekemisissä viittomakieltä käyttävien kanssa, kuurous on outo ilmiö. Kuuleminen on heille itsestänselvyys, vaikka he eivät sitä erikseen tiedosta, jos he eivät ole tavanneet kuuroa tai huonokuuloista.

Kuurousmyytilä tarkoitetaan, että kuuleville kuuleminen on itsestänselvyys, ja tämä itsestänselvyys joutuu koetukselle, kun he kohtaavat viittomakieltä käyttävän kuuron tai huonokuuloisen. Myyttiä määritellään myös siten, että se on yleisesti hyväksytty uskomus, joka ei ole tosi. Kirjoitus- ja haastatteluaineiston perusteella voidaan väittää, että kuurousmyytti esiintyy piilevänä yleisesti hyväksyttynä uskomuksena, jota pidetään totena.

Tutkimusaineistosta voidaan havaita, että tutkittavat uskovat yleisesti, että ei ole so-

pivaa puhua suoraan kuuroudesta, koska sen oletetaan olevan vaikea asia viittomakieltä käyttäville kuuroille ja huonokuuloisille. On myös havaittavissa, että yleisesti pidetään itsestään selvänä, että kuurot ja kuulevat ovat erilaisia, vaikka sitä ei myönnetä suoraan. Kommunikaatio viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa on vaikeaa tai ei onnistu, koska yhteistä kieltä ei ole. Tästä näkyy asioiden asettaminen dikotomioiksi, mikä on oikeuttaneet tutkittavia käyttäytymään tietynlaisella tavalla. Edellä mainitut asiat, jotka esiintyvät aineistossa yhtenäisenä linjana, ovat näyttäneet institutionalisoituneen. Kuurousmyytti on ohjannut tutkittavien tietämättä heidän käytöstään ja sanomisiaan, jotka saattavat kuitenkin johtaa ristiriitoihin viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa.

Opiskelijoiden kirjoittamista teksteistä ei löytynyt yhtään viitteitä viittomakieltä käyttävien kuuroudesta, mutta haastattelussa kaksi opiskelijaa esitti kysymyksiä kuuroudesta. He ovat luokanopettajaopiskelijat Pyry ja Aamu. Haastattelukeskustelussa kysyin Pyryltä, miltä hänestä tuntui, kun hän tapasi viittomakielisen kuuron opiskelijan pienryhmäopetuksessa opettajankoulutuslaitoksella.

Pyry: Se oli hirveen mielenkiintoista myös koska tää kuuro aloitti sillä että hän kerto paljon itsestään ja pyysi esittämään kysymyksiä joita mäa sitte esitinkin aika monta.

Sanna: Millä tavalla se oli mielenkiintoinen, voitko selittää tarkemmin?

Pyry: No mua ittee kiinnosti kauheesti että miten hän kokee tän kuuroutensa ja monia sellaisia käytännön asioita ratkaisee. Miten hän on alun perin esimerkiksi oppinut tän kielensä ja kokemus sitten (tulkki: kielensä?) niin vertaa kuulevaan tämmöinen pieni lapsi esimerkiksi opettelee puhumaan että miten kuuro lapsi oppii viittomaan vastaavat asiat...

Pyryä kiinnostaa tietää, miten kuuro kokee kuuroutensa, ja opetteleeko kuuro viittomakieltä, niin kuin kuuleva opettelee puhuttua kieltä. Pyry on havainnut, että kuulevuus ei ole itsestäänselvyys, ja siksi viittomakieli kielenä kiinnostaa häntä. Kysyin seuraavaksi, millaisia ajatuksia hänellä on nyt, kun hän on kohdannut useita viittomakieltä käyttäviä kuuroja ja huonokuuloisia. Tähän Pyry vastasi:

... no, ehkä minä aloin yhä enemmän kiinnostua. Minulla olisi yhä paljon enemmän kysymyksiä. Koko ajan syntyy uusia kysymyksiä. Kuten esimerkiksi kuinka kokevat tai kuinka toimivat tietyissä tilanteissa...

Toisella luokanopettajaopiskelijalla, Aamulla, on samansuuntaisia ajatuksia kuin

Pyrylläkin. Kysyin Aamulta, mitä sana kuuro tarkoittaa hänen mielestään ja tähän Aamu vastasi näin:

...aika vaikea sanoa...niin kun muutenkin...hmm...normaali ihminen. Tu-
keutuu käyttäytyy samaa kuin muutkin. Puhuu sitä kieltä...mutta niin kun
minun mielestäni käytännön elämässä voi olla hankalaa toimia. Pankissa tai
missä vaan muualla asioilla kuinka pärjää yksin jos pitää selvittää jotakin asi-
aa puhumalla. Minulle tulee ensimmäisenä mieleen käytännön ongelmia. Jos
olis in itse yhtäkkiä menettää kuulo kuinka selviäisin käytännön tilanteissa. (-
).

Pyrylle ja Aamulle kuulevuus on itsestänselvyys, siksi he ajattelevat, että jos ei kuu-
le ja ei pysty puhumaan, on käytännössä lähes mahdotonta toimia tietyllä tavalla asi-
oidessaan. Pyrylle ja Aamulle kuurous on myytti, mutta silti he puhuvat aiheesta.
Haastatteluista ilmeni, että he olivat keskustelleet aiheesta muiden viittomakielisten
luokanopettajaopiskelijoiden kanssa. Kuurous on viittomakielisille tavallinen keskus-
telunaihe, sillä kuurous on osa heidän kieltään ja kulttuuriaan. Pyry ja Aamu olivat
havainneet, että kuuroudesta voidaan puhua normaalisti ilman häpeää tai salailua.

5.8 Yhteenveto

Opettajankoulutuslaitoksen ja viittomakielen opiskelijoilla (n=40) on samansuuntai-
sia kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuu-
loisten kanssa. Arkuus ottaa kontaktia viittomakieltä käyttäviin ihmisiin on hyvin
tavallista, vaikka se ei aina ilmene suoraan tutkimusaineistosta. Monilla opiskelijoilla
on arkuudesta huolimatta myönteinen tai neutraali tapa suhtautua viittomakieltä käyt-
täviin ihmisiin. Heitä pidetään erilaisina, ja heidät rinnastetaan muihin kieliryhmiin
ja myös vammaisryhmiin. Molempiin ryhmiin rinnastaminen ei välttämättä tarkoita,
että toinen on toisen poissulkeva vaihtoehto. Myönteisesti suhtautuvat opiskelijat
ovat halukkaita tutustumaan viittomakieltä käyttäviin ihmisiin paremmin ja haluavat
oppia viittomakieltä. Neutraalisti suhtautuvissa viittomakielen käyttö tai kuurous ei
aiheuta erityistä ihmetystä. Neutraalisti suhtautuvat useimmiten ne opiskelijat, joilla
on perheessä, suvussa tai tuttavapiirissä kuuroja tai huonokuuloisia.

Kukaan opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoista ei maininnut ystävystyneensä viit-

tomakielisten luokanopettajaopiskelijoiden kanssa, mutta viittomakielen opiskelijoista yksi mainitsi ystävystyneensä viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa. Kiinnostus viittomakieltä kohtaan on saanut viittomakielen opiskelijoita hakemaan alan koulutukseen. Tämä tulos ei ole yleistettävissä, koska viittomakielen opiskelijoita on mukana tässä tutkimuksessa vain neljä.

Viittomakielestä ja sen luonteesta on tutkimusaineistossa niukasti mainintoja, ja jos silloinkaan, ainakin opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat ovat luokitelleet viittomakielen kuurojen kommunikaatiokeinoksi ja apukieleksi, eikä sitä ole ymmärretty yhtä luonnolliseksi kieleksi kuin muita puhuttuja kieliä.

Kohtaamistilanteet viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kanssa ovat olleet opiskelijoiden kannalta hankalia, koska he eivät ole tienneet, miten kommunikoida heidän kanssaan, eikä tilanteessa ole ollut selvää ennustettavuutta. Opiskelijat kokevat, että heillä on kommunikaatiovaikeuksia kuurojen ja huonokuuloisten kanssa, vaikka viittomakieltä käyttävät osaavat jossain määrin suomen kieltä, mutta pääasiassa kirjallisessa muodossa. Näyttää siltä, että opiskelijoilla on melko kapea-alainen näkemys kielestä, koska heidän mielestään kommunikoinnin pitäisi perustua puhuttuun kieleen ja kuuloaistin varaan. Korostaessaan kommunikaatio-ongelmaa viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kanssa opiskelijat eivät ehkä osaa asettua toisen osapuolen asemaan ja ajatella, että ongelma koskee molempia osapuolia yhtä lailla.

Opiskelijat, jotka eivät ole missään tekemisissä viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa, pitävät heitä helposti erilaisina ja vammaisryhmänä, joka on eristetty omaksi ryhmäkseen. Heidän näkemyksensä kuuroudesta näyttäisi perustuvan lääketieteelliseen näkemykseen, joka tarkoittaa kuuroutta kuulovammaisuutena. Tällöin opiskelijoille saattaa jäädä kapea-alainen näkemys kuuroudesta, joka perustuu lääketieteelliseen viitekehukseen. Silloin viittomakieltä käyttävien ihmisten kieli, kulttuuri, yhteisö, historia, tavat ja perinteet saattavat jäädä heille tuntemattomiksi. Aineistossa on havaittavissa myös muutamia poikkeuksia, sillä jotkut opiskelijat saattavat kuitenkin oivaltaa viittomakieltä käyttävien ihmisten muodostavan omanlaisensa kieliryhmän, vaikka he eivät ole välttämättä olleet tekemisissä kenenkään

kuuron tai huonokuuloisen kanssa. Opiskelijat, jotka ovat tutustuneet jonkin verran viittomakieltä käyttäviin ihmisiin, pitävät heitä paremminkin omanlaisena kieli- ja kulttuuriryhmänään, ja heidän näkemyksensä kuuroudesta näyttäisi olevan sosiokulttuurinen.

Viittomakieltä käyttävät edustavat opiskelijoille vähemmistöä, johon on liitettävissä tiettyjä piirteitä. Ne ovat viittomakielen käyttö, kuurous ja tietynlainen käyttäytyminen. Saman tuloksen on saanut Preston (1995, 172 - 175) omassa tutkimuksessaan. Käyttäytymisestä esimerkkinä opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat pitävät viittomakielisiä luokanopettajaopiskelijoita avoimina ja ahkerina, ja heidän ryhmänsä koheesion on huomattu olevan vahvempi kuin muilla suomenkielisillä opiskelijaryhmillä. Todellisuudessa viittomakieliset luokanopettajaopiskelijat eivät ole yhtään sen enempiä tai vähempiä avoimia ja ahkeria kuin muut suomenkieliset opiskelijat. Virheellisten stereotyyppien takia opiskelijat ovat saattaneet hahmottaa viittomakieltä käyttävät yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi, jossa on kuuroja ja mahdollisesti myös huonokuuloisia. Sen takia opiskelijoilla on vaikeuksia ennakoida kohtaamistilanteita viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten kanssa, ja siksi he saattavat käyttää välttämistästrategioita, eli he eivät ota oma-aloitteisesti kontaktia viittomakieltä käyttäviin ihmisiin.

Uskomukset viittomakieltä käyttävistä ihmisistä ja heidän kielestään ohjaavat opiskelijoita sanomaan ja käyttäytymään siten, että he eivät puhu suoraan kuuroudesta. Kuurousmyytillä tarkoitetaan yleisiä itsestäänselvyksiä, jotka liittyvät siihen, että kuurot ja kuulevat ovat erilaisia ja kommunikaatio viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa on vaikeaa tai ei onnistu, koska yhteistä kieltä ei ole. Hienotunteisesta syystä kuuroudesta ei ole sopivaa puhua suoraan, sillä silloin toista ei pidetä samanlaisena vaan erilaisena. Edellä mainitut asiat sisältävät totuuden siemenen, oikeuttavat tietynlaisen käyttäytymisen ja näyttävät institutionalisoituneen. Tätä ilmiötä kutsun kuurousmyytiksi. Kuurousmyytti on latentti merkitysstruktuuri, piilossa oleva säännöstö, joka ohjaa ihmisten tietämättä heidän käyttäytymistään ja sanomisiaan.

Kuurousmyytti näyttää vallitsevan etenkin niiden opiskelijoiden keskuudessa, jotka eivät ole missään tekemisissä viittomakieltä käyttävien kuurojen ja huonokuuloisten

kanssa. Kuurousmyytti saattaa olla särkymässä niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka ovat rohkaistuneet ottamaan kontaktia viittomakieltä käyttäviin ihmisiin ja päässeet tutustumaan heihin. Kuurousmyytti näyttää esiintyvän yleisenä ilmiönä viittomakieltä taitamattomien kuulevien keskuudessa. Hofsteden (1993, 18 - 20) mukaan kulttuuri on mielen kollektiivista ohjelmointia, joka erottaa tietyn ryhmän jäsenet toisen ryhmän jäsenistä. Jokainen yksilö kantaa oman ajattelunsa, tuntemisensa ja käyttäytymisen malleja, jotka on opittu elämän aikana. Opiskelijoiden käyttäytymisen ja lausumien perusteella voidaan ehkä päätellä, että kuurousmyytti vallitsee suomalaisessa yhteiskunnassa.

6 POHDINTA

Sain virikkeitä tutkielmani aiheeseen, kun luin amerikkalaisen Sherman Wilcoxin toimittaman kirjan, jossa on muun muassa Ben Bahanin kirjoittama artikkeli. Kuuro Ben pohti, olisiko pitänyt käyttää kuuro-sanalla sanaa kuulovammaisen, koska näistä sanoista tulee vähän kielteinen mielikuva kuuleville. Niinpä Ben ajatteli, että käyttäisi sanaa näkevä (Seeing Person), mutta totesi sen olevan yhtä toimimaton kuulevien kanssakäymistä varten. (Bahan 1989, 29 - 32.)

Tutkielmani aihe on viittomakieltä taitamattomien kuulevien kohtaaminen viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Lisäksi tarkastelen, onko kuulevilla stereotyyppioita, uskomuksia ja myyttejä kuuroista ja huonokuuloisista sekä heidän kielestään. Tutkimustulosten mukaan viittomakieltä käyttäviin ihmisiin liitetään tietyt stereotyyppiat, jotka ovat viittomakielen käyttö, kuurous ja tietynlainen käyttäytyminen. Preston (1995) on myös havainnut, että kuurot tulevat stigmatisoituneeksi juuri viittomakielen käytön ja erilaisen käyttäytymisen perusteella.

Tutkimukseen osallistuneilla kuulevilla opiskelijoilla on samankaltaisia kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa, ja he ovat useimmiten arkoja kohtaamaan viittomakieltä käyttäviä, koska eivät tiedä kuinka kommunikoida, eikä asioilla ole siinä tilanteessa selvää ennustettavuutta. Wikman (2000, 74 - 75) on vastaavasti havainnut omassa tutkimuksessaan, että kuurojen kohtaamiset kuulevien kanssa ovat olleet hankalia, koska kuulevilla on vähän tietoa kuuroista, ja hankaludet johtuvat erilaisen kielen lisäksi erilaisesta tavasta ymmärtää ja hahmottaa kuuroutta ja kuurona elämistä.

Viittomakieltä käyttävien kuurous (tai huonokuuloisuus) on ollut usein myytti tutkitaville, sillä he eivät ole käyttäneet kuurous-sanaa lainkaan. Tämä viittaa siihen, että tutkittavien oletuksissa kuurous on puute, vamma tai onnettomuus. Syntymästään saakka tai varhain kuulonsa menettäneet kuurot eivät koe kuurouttansa puutteena tai onnettomuutena, koska se on osa heidän identiteettiään ja kulttuuriaan. Kuuroille ja viittomakieltä käyttäville huonokuuloisille kuurous on mahdollistanut heidän mat-

kansa viittomakieliseen kuurojen maailmaan. Kun tarkastellaan asiaa historiallisesta ja yhteiskunnallisesta perspektiivistä, tämä on ymmärrettävää, koska viittomakieltä käyttävät kuurot ja huonokuuloiset ovat saaneet kärsiä pitkään oman äidinkieltensä huonosta asemasta yhteiskunnassa. Yleisesti uskotaan, että viittomakieli ei ole kieli, vaan se on keksitty kuurojen apukieleksi. Viittomakielen huonon aseman vuoksi viittomakielisiltä puuttuu myönteinen julkinen kasvo, jonka perusteella muut yhteiskunnan jäsenet voisivat ymmärtää heidät kieli- ja kulttuuriryhmäksi. Kuitenkin opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoilla on myönteisiä kokemuksia viittomakielisistä luokanopettajaopiskelijoista, ja heitä pidetään usein omana kieliryhmänään, vaikkakin erilaisena kuin muita suomenkielisiä opiskelijaryhmiä.

Tutkielmassani on käytetty teemahaastattelumenetelmää, ja olen nyt jälkeinpäin sitä mieltä, että avoin haastattelu olisi sopinut paremmin vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Teemahaastattelun huono puoli on se, että teemat ovat tutkielmantekijän omia ennakko-oletuksia, ja se on rajoittanut omalla tavallaan tutkittavien subjektiivisuutta. Haastatteluaineisto koostuu nyt yhdestä viittomakielen opiskelijasta ja kahdesta opettajankoulutuslaitoksen opiskelijasta. Näiden kahden erilaisen opiskelijatyypin välillä on havaittavissa, että viittomakielen opiskelijan kanssa haastattelija pääsee paremmin keskustelemaan yhteisistä merkityksistä, koska haastateltavalla on jo aiheesta tietoa ja kokemuksia entuudestaan. Opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat sen sijaan prosessoivat tutkimuksen aineistonkeruun aikana kokemuksiaan, ja aiheen käsittely on jäänyt heidän osaltaan keskeneräiseksi. Teemahaastattelu sopii niille tutkittaville, joilla on jo tietoa ja kokemuksia aiheesta pitemmältä ajalta, ja avoin haastattelu, jota voidaan tehdä useita kertoja, sopii niille tutkittaville, jotka ovat vasta käsittelemässä aihetta. Näin tutkija saa paremman otteen siitä, miten tutkittavat käsittelevät aihetta. Jatkotutkimusta varten samaa tutkimusta olisi mielekäästä tehdä kahden tutkijan voimin, jolloin olisi mahdollista käyttää kahta erikielistä haastattelijaa ja vertailla heidän hankkimiaan haastattelutuloksia. Näin saadaan paremmin erilaisia näkökulmia ja syvyyttä aiheeseen.

Aineistonkeruun jälkeen olen havainnut tutkittavien kokemukset kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kanssa yleensä epämääräisiksi. Olen aineistonkeruuvaiheessa sanonut tutkittaville, että tutkin heidän kokemuksiaan kohtaamisestaan viit-

tomakieltä käyttävien kanssa, mutta en ole maininnut tutkivani heidän uskomuksiaan (ja myyttejään) viittomakieltä käyttävistä ihmisistä ja heidän kielestään. Silti ei voida sanoa, että olisin tehnyt piilotutkimusta, koska tutkimukseen osallistuminen oli kaikille vapaaehtoista, ja tutkittavat tiesivät minun tekevän pienimuotoista tutkimusta kasvatustieteen pro graduani varten.

Tutkielman teon suurimpia ongelmia oli vastaavien tutkimusten vähäisyys, joten relevanttia lähdekirjallisuutta oli vaikea saada. Tutkimuksen luotettavuus on siten lukijan arvioitavissa, ja arviointi pelkistyy kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta (Eskola & Suoranta 1998, 211). Ihmistieteellisessä tutkimuksessa aineistossa on usein ongelmana tulkintojen ja näkemysten ristiriitaisuus ja moninaisuus. Lisäksi luotettavuuden kannalta aineisto voi näyttäytyä loputtoman tulkinnallisena, joten lukijalla on mahdollisuus joko hyväksyä tai riitauttaa tehtyjä tulkintoja. (Eskola & Suoranta 1998, 218.)

Ihmisten, jotka tulevat olemaan jossain määrin tekemisissä viittomakieltä käyttävien ihmisten kanssa, tulee tiedostaa omat uskomuksensa kuuroudesta, tunnustaa toisten erilaisuus ja kunnioittaa toisten itsemääräämisoikeutta. Omien uskomuksien tiedostaminen saattaa auttaa ihmisiä kohtaamaan viittomakieltä käyttäviä ihmisiä ilman turhia ennakkoluuloja, ja näin vältetään mahdollisia ristiriitoja heidän kanssaan. Toisten erilaisuuden tunnustamisella tarkoitan, että kuuroutta ei pidä kieltää, vaan se on osa maailmaa, jossa elämme. Laddin (2003) mukaan kuuroudella on monenlaisia ulottuvuuksia, ja ennen kaikkea siksi on tärkeää pitää kuuroja ja huonokuuloisia ihmisiä kokonaisuutena eikä pelkästään viittomakieltä käyttävinä kuulovammaisina. Toisten erilaisuuden tunnustamisella ei tarkoiteta, että toinen olisi eriarvoinen kuin muut ihmiset. Toinen ihminen voi olla erilainen, mutta hän on aina samanarvoinen kaikkien kanssa. Toisten itsemääräämisoikeuden kunnioittamisella tarkoitan esimerkiksi sitä, että viittomakieltä käyttävä kuuro tai huonokuuloinen haluaa jutella viittomakielen tulkin välityksellä, kirjoittamalla tai puhumalla. Tätä tulee kunnioittaa, vaikka esimerkiksi paperille kirjoittaminen on työlästä molemmille osapuolille.

Kuurousmyytti tarvitsee perusteellisempaa jatkotutkimusta, erityisesti sosiologista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Esimerkiksi kamppailevatko kuurojen ja huono-

kuuloisten lasten vanhemmat kuurousmyyttiä vastaan, kun he pyytävät palveluja yhteiskunnalta varmistaakseen kuurojen ja huonokuuloisten lastensa mahdollisuuden kasvaa kielellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kaksikielisinä ja –kulttuurisina sekä tasa-arvoisina muiden ihmisten kanssa? Lisäksi näyttää siltä, että kuurousmyyttiä ei esiinny omista oikeuksistaan ja kulttuuri- ja kieli-identiteetistään tietoisien viittomakieltä käyttävien ihmisten keskuudessa, mutta mielenkiintoista olisi tutkia, miten he suhtautuvat enemmistön tapaan suhtautua heihin. Kamppailevatko he kuurousmyyttiä vastaan, kun he kohtaavat viittomakieltä taitamattomia ihmisiä arkipäiväisessä elämässä vai alistuvatko he yhteiskunnassa vallitseviin olosuhteisiin?

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus.
- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Bahan, B. 1989. Notes from a 'Seeing Person'. Teoksessa S. Wilcox (toim.), 29 - 32.
- Baynton, D. C. 1996. Forbidden Signs: American Culture and the Campaign Against Sign Language. Chicago: The University of Chicago Press.
- Combs, A. W. 1979. Myths in Education: Beliefs That Hinder Progress and Their Alternatives. Boston, Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Davis, L. J. 1995. Enforcing Normalcy: Disability, Deafness and the Body. New York: Verso.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), 24 - 42.
- Higgins, P. 1997. Outsiders in a Hearing World. Teoksessa S. Gregory & G. M. Hartley (toim.) Constructing Deafness. 2. painos. London: The Open University, 23 - 30.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hofstede, G. 1993. Kulttuurit ja organisaatiot - Mielen ohjelmointi. Suom. R. Liljammo. Juva: WSOY.
- Hoyer, K. 2000. Vähemmistö vähemmistössä: suomenruotsalaiset kuurot ja heidän viittomakielensä. Teoksessa A. Malm (toim.), 205 - 215.
- Humphries, T. 1996. Of Deaf-mutes, the Strange, and the Modern Deaf Self. Teoksessa N. Glickman & M. Harvey (toim.) Culturally Affirmative Psychotherapy With Deaf Persons. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 99 - 114.
- Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. 2. painos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, psychology and Social Research 77.

- Jokinen, M. 2000a. Kuurojen oma maailma - kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa A. Malm (toim.), 79 - 101.
- Jokinen, M. 2000b. Viittomakielinen opettajankoulutus. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakkointihankkeen (OPEPRO) selvitys 7. Helsinki: Hakapaino.
- Jurvainen, M. 2002. Diskurssianalyttinen tutkimus kuurojen ryhmän käyttämistä muutosstrategioista ryhmänsä aseman parantamiseksi. Kuurojen Liiton ry:n julkaisuja 19.
- Kaarninen, P. & Raitanen, T. 1999. Toinen koti. Tampereen Kuurojen Yhdistys 1898-1998. Tampere: Tampereen Kuurojen Yhdistys.
- Kari, J. 1996. Opettajan ammatti ja kasvatustietoisuus. Keuruu: Otava.
- Karjalainen, A. 1991. Ammattitaidon myytti - rehtorin päänvaiva? Latenttien merkitysstruktuurien ongelmatiikka eräillä Kajaanin kouluilla. Oulun yliopisto. Kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia, 79.
- Karlsson, F. 1998. Yleinen kielitiede. Uudistettu laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Katvala, S. 2001. Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, psychology and Social Research 186.
- Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistiota 1985: 32. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Ladd, P. 2003. Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood. Clevedon: Cromwell Press.
- Lane, H. 1993. Constructions of Deafness. Teoksessa A Deaf American Monograph. Volume 43. Deafness: 1993 - 2013. Edited by Mervin D. Garretson. Silver Spring, Maryland: National Association of the Deaf, 73 - 81.
- Lane, H., Hoffmeister, R. & Bahan, B. 1996. A Journey into the DEAF-WORLD. San Diego, California: DawnSignPress.
- Lappi, P. 2000. Viittomakielen lainsäädännöllinen asema. Teoksessa A. Malm (toim.), 71 - 77.
- Lehtonen, J. 1996. Omakuva ja vieraskuva - suomalainen tutkimuksen valossa. Teoksessa O. Alho, J. Lehtonen, A. Raunio & M. Virtanen (toim.) Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvissä maailmassa. 4. muuttamaton painos. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus, 41 - 65.

- Malm, A. (toim.). 2000. Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: Finn Lectura.
- Malm, A. & Östman, J-O. 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa A. Malm (toim.), 9 - 32.
- Moilanen, P. 2001. Tieteellistä tietoa vai käytännöllistä viisautta? Teoksessa J. Kari, P. Moilanen & P. Räihä (toim.) Opettajan taipaleelle. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylä: yliopistopaino, 61 - 80.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus, 44 - 67.
- Padden, C. & Humphries, T. 1988. Deaf in America: Voices from a Culture. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Padden, C. 1989. The Deaf Community and the Culture of Deaf People. Teoksessa S. Wilcox (toim.), 1 - 16.
- Preston, P. 1995. Mother Father Deaf: Living between Sound and Silence. 2. painos. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Reagan, T. 1990. Cultural Considerations in the Education of Deaf Children. Teoksessa D. F. Moores & K. P. Meadow-Orlans (toim.) Educational and developmental aspects of deafness. Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 73 - 84.
- Rissanen, T. 1990. Viittomakielen perusrakenne. 2. painos. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja No. 12. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salo-Lee, L., Malmberg, R. & Halinoja, R. 1996. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Yle-opetuspalvelut. Jyväskylä: Gummerus.
- Saukkonen, S. 2003. Koulu ja yksilöllisyys. Jännitteitä, haasteita ja mahdollisuuksia. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, psychology and Social Research 211.
- Siekinen, K. 2001. Syvähaastattelu. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), 43 - 58.
- Skutnabb-Kangas, T. 1988. Vähemmistö, kieli ja rasismi. Helsinki: Gaudeamus.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Virrankoski, O. 1994. Muukalaisuuden kohtaaminen peruskoulun päättöluokalla. Moraalikasvatus peruskoulussa ja päättöluokan oppilaiden kansalliset muukalaisuskemukset sekä ennakkoluulot sosiokognitiivisena rakenteena. Turun

- yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 107.
- Vuolle, T. 1993. Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi. Jyväskylän yliopisto. *Studia Historica Jyväskyläensia* 47.
- Wallvik, B. 2001. Viitotulla tiellä. Tampere: Finn Lectura.
- Wikman, M. 2000. "Jos kaikki kuulevat osaisivat viittoa". Tutkimus suomalaisten kuurojen kokemasta hyvinvoinnista. Helsinki: Kuurojen Palvelusäätiö ja Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Wilcox, S. (toim.). 1989. *American Deaf Culture. An Anthology*. Burtonsville, Maryland: Linstok Press.
- Woodward, J. 1989. How You Gonna Get to Heaven If You Can't Talk with Jesus?: The Educational Establishment vs. the Deaf Community. Teoksessa S. Wilcox (toim.), 163 - 172.

Elektroniset lähteet

- Humanistisen ammattikorkeakoulun Kuopion koulutusyksikkö. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.humak.edu/yksikoet/kuopio/index.php>>.10.11.2003.
- Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.humak.edu/yksikoet/viittomakielentulkin.php>>.10.11.2003.
- Pohjois-Savon opisto. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.psko.fi/>>.10.11.2003.
- Viittomakielen koulutus Pohjois-Savon opistossa. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.psko.fi/vk/index.html>>.10.11.2003.
- Kuurojen Liitto ry. Viittomakielitoimikunta 1999. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.kl-deaf.fi/portaali/viittomakieli/viittomaindex.html>>. 9.1.2004.

Liite 1 Kirjoitustehtävä tutkittaville

Hei!

Opiskelen viittomakieliseksi luokanopettajaksi Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa ja teen pro gradu -tutkielmaa. Tutkielman tarkoituksena on selvittää kuulevien kokemuksia kohtaamisestaan viittomakieltä käyttävien kuurojen tai huonokuuloisten kanssa. Kirjoita vapaamuotoisesti siitä, millaisia kokemuksia sinulla on ollut kohtaamisesta heidän kanssaan. Kirjoita myös tietoja itsestäsi (ikä, sukupuoli, koulutus) ja siitä, opiskeletko tai oletko töissä kuurojen parissa sekä kuinka kauan olet ollut kuurojen tai huonokuuloisten parissa. Mainitse myös, onko sinulla viittomakieltä käyttäviä sukulaisia. Käsittelen kirjoitelmat luottamuksellisesti. Jos sinua voi haastatella, anna yhteystietosi.

Voit lähettää kirjoitelman tähän osoitteeseen:

Sanna Mäkelä
Taitoniekantie 9 D 415
40740 Jyväskylä

tai sähköpostitse tähän osoitteeseen: **sanmake@st.jyu.fi**

Kiitos näin etukäteen!

Liite 2 Haastattelurunko

- **ALUKSI**
  - kiitä haastateltavaa osallistumisesta
  - kerro, että haastattelussa on tärkeää kuulla haastateltavan omista kokemuksista
  - haastattelu on luottamuksellinen, ja nimeä ei mainita missään vaiheessa
  - tulkilla on vaitiolovelvollisuus ja hän toimii kielenkääntäjänä
  - videokameraa käytetään keskustelun tallentamiseen ja sitä puretaan jälkeinpäin tekstiksi; videota katsoo kolme henkilöä, eli tutkija, tulkki ja tutkimusapulainen
- **TAUSTATIEDOT**
  - mitä opiskelet? kuinka kauan olet opiskellut? mikä on pääaineesi ja mitkä ovat sivuaineesi?
  - missäpäin Suomea asut?
  - kasvoitko suomenkielisessä ympäristössä?
  - onko perheessäsi tai suvussasi viittomakieltä käyttäviä henkilöitä?
- **KERRO TAPAAMISESTA VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVÄN KUURON TAI HUONOKUULOISEN KANSSA**
  - milloin tapasit ensimmäistä kertaa?
  - kuinka kauan tapaamisesta on kulunut?
- **ENNEN TAPAAMISTA**
  - mitä ajattelit yleensä kuuroista tai huonokuuloisista ennen kuin tapasit hänet?
  - olitko valmistautunut tapaamaan kuuron tai huonokuuloisen ennen tapaamista?
- **TAPAAMISEN AIKANA**
  - millainen tilanne oli kun tapasit kuuron tai huonokuuloisen?
  - paikka ja aika?
  - miten kommunikoiit kuuron tai huonokuuloisen kanssa?
  - miltä tapaaminen tuntui?
- **TAPAAMISEN JÄLKEEN**
  - millaisia ajatuksia sinulla oli kuuroista tai huonokuuloisista tapaamisen jälkeen?
  - oletko tavannut muitakin kuuroja tai huonokuuloisia? (anna haastateltavalle mahdollisuus kertoa lisää muista tapaamisistaan)
- **SUHDE VIITTOMAKIELEEN JA VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVIIN**
  - miten aloit kiinnostua viittomakielen opiskelusta/alasta, jota opiskelet nyt? (kysymys viittomakielen alan opiskelijoille)
  - oletko ajatellut opiskella viittomakieltä? (kysymys OKL:n opiskelijoille)
  - kun menet joskus tulevaisuudessa töihin ja siellä sinulla on viittomakieltä käyttävä kuuro tai huonokuuloinen työkaverina, mitä ajattelet?
  - mitä sana kuuro/huonokuuloinen/viittomakielinen sinun mielestäsi tarkoittaa?
- **LOPUKSI**

- jäikö jotain oleellista kysymättä tai mitä haluaisit vielä kertoa?
- miltä haastattelu tuntui, molemminpuolinen palaute